

R É G I F R A N C I A K Ö N Y V E K S Z E G E D E N

A piarista rendház és a Somogyi-könyvtár
 régi francia könyvei

I R T A

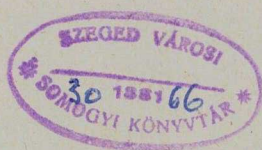
Rakonczi János

A M.		TUDOMÁNYEGYETEM	
BÖLCSELET, IGYEK- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI BAZA			
371		47 48	
Érkezett: 1948. III.		hó H. n.	
Előszám.	Utószám:	Melléklet:	
/19 -	10 -	drb.	

A szegedi Tudományegyetem francia intézetében készült
 doktori értekezés.

Szeged,
 1948.

D 1399

KÖNYVTÁRALAPÍTÁSAINK A FELVILÁGOSODÁS KORÁBAN.

A XVIII. század egyike a legfontosabb korszakoknak a magyar művelődés történetében. Másfélévszázados háboru, pusztítás és ellenséges megszállás után a XVIII. század viszonylagos békét hoz a magyarságnak. Az ország végre az építő munkának láthat, hogy pótolja másfélszázad mulasztásait. Míg az előző nemzedékek minden igyekezete arra irányult, hogy pusztá életüket mentsek vagy létfenntartásukat biztosítsák, a XVIII. század magyarja végre a jövőre is gondolhat. A vezetők és tanultak ekkor szemüket a nyugati népek felé fordítják, melyek békésebb körülmények között fejlődve a művelődés terén hatalmas haladást mutattak fel. Lázias tevékenység vesz erőt a lelkeken, páratlan lelkesedéssel látnak hozzá kastélyok, templomok, kolostorok és iskolák építéséhez. Ebben a korban alapítják a legtöbb könyvtárat. Főleg az utóbbiak bírnak nagy művelődéstörténeti jelentőséggel, mert ezeken keresztül rekonstruálhatjuk a század szellemi arculatát.

A könyvtár ebben a korban már elengedhetetlen kelléke a nagyuri életformának. A könyvet nagy becsben tartják, ez látszik meg már a könyvek külsején is. A könyv ekkor még nem játékszer, hanem valósággal ingatlan vagyon, melyet sokszor állványhoz láncolnak s melyet diszes bőrkötéssel borítanak be. A század első felének e külső formákban is megmutatkozó könyvkultusza a barokk öröksége, mint ahogy a század elején a barokk szellem uralkodó. A barokk által felhalmozott anyagra épít a

felvilágosodás, melynek leghatásosabb fegyvere a könyv. Ezzel harcol az elmaradottság ellen, s mivel nem ismer társadalmi különbségeket, mindenkit egyformán fel akar világosítani, hamarosan ráeszmél arra, hogy eszméit hatásosabban hirdetheti a nemzeti nyelven. Így lesz a különben kozmopolita felvilágosodás a nemzeti irodalom megindítója. A század első felében főpapjaink, második felében inkább főuraink könyvtáralapítása jelentős. Főpapjaink Rómában ismerik meg a barokk kulturát, főnemeseink pedig többnyire Bécsben kerülnek kapcsolatba a francia szellemmel. Közvetlen kapcsolatuk csak a protestánsoknak volt teológusaik révén, akik leginkább a protestáns Svájcban ismerték meg a francia nyelvet s azon keresztül a francia műveltséget. A század második felének franciás műveltsége az e korban alapított főpapi vagy főuri könyvtárakban található nagyszámu francia nyelvű munkában mutatkozik meg igazán. Elsősorban a felső körökben terjedt, csak ott vert gyökeret, ahol volt egy-egy művelt főpap vagy főúr, vagy mint a szegedi piaristák esetében, egy megtelepedő szerzetesrend.

A PIARISTÁK ÉS A XVIII. SZÁZADI MAGYAR MÜVELŐDÉS.

A XVIII. század szellemi életének középpontjában a felvilágosodás áll. Ez készíti elő a francia forradalmat, mely a filozófusok elméleteit gyakorlatba ültette át. Sok rokon vonást mutat a humanizmussal, mely politikai és vallási téren szintén éreztette hatását. Kimutatható, hogy a felvilágosodás azokat a gondolat-csirákat bontakoztatta ki, amelyeket a humanizmus hordozott magában. Kiindulópontja a racionalizmus, mely Ramus, majd az ő nyomdokain haladó Descartes fogalmazásában

válí uralkodóvá a filozófiában. Descartes még óv attól, hogy a racionalista módszereket a hittételek vizsgálatára is alkalmazzák vagy a politika területére is kiterjesszék, de követői már hadát üzennek minden tekintélynek, a vallási orthodoxiának éppenugy, mint a politikai abszolútizmusnak. A dogmák elvetésével párhuzamosan a tudományos érdeklődés iránya is megváltozik. A spekulatív metafizikai szemlélődés helyébe a természettudományos gondolkodás lép. Az évezredes keresztény világkép megínog, s helyét a Newton-i természettudományos világszemlélet foglalja el. A magyar felvilágosodás első nyomát Szekfü Gyula utmutatása alapján a XVIII. század elején jelentkező pietizmusban kell keresnünk¹, mely a pedagógiai realizmust teremti meg. A pietizmus mellett a magyar felvilágosodás másik forrását a század elején a piaristák iskolái jelentik². Mint a humanizmus művelői, ugy a felvilágosodás eszméinek terjesztői között is sok pap van, különösen az alsó-papság körében. Tanítórendjeink közül a piaristák végezték a legfontosabb munkát a modern tudományos gondolkodás elterjesztésében; a magyar közoktatásügyet ők emelték európai színvonalra a XVIII. században. A piaristák mindig fogékonyak voltak új eszmék iránt. Kezdetől fogva szembehelyezkedtek a barokk-korszak jezsuita nevelési rendszerével, s megteremtették a maguk eklektikus racionalizmusát, mely a pietista tanügyi törekvésekkel párhuzamosan, de attól függetlenül római főiskolájukon alakult ki³.

A jezsuita tanítási rendszerrel szemben a piaristák főtö-

¹Hóman-Szekfü: Magyar történet. VI.k.329.1.

²U.o.331.1.

³Hóman-Szekfü: i.m.VI.k.331.1.

A jezsuita tanítási rendszerrel szemben a piaristák főtörése arra irányult, hogy alkalmazkodjanak a kor szelleméhez. Igyekeztek elvetni mindazt, ami a nevelés terén ellenkezik a demokratikus felfogással, s ami a változhatatlanság jellegét hordja magán. Míg a jezsuiták intézeteiket az arisztokratikus nevelés~~s~~ szolgálatába állították, addig a piaristák elsősorban a nép nevelői akartak lenni. Alapítójuk szelleméhez híven első feladatuknak a tanítást tartották, míg a jezsuiták minden időben fontosabb helyet biztosítottak tevékenységükben a térítésnek.

A piaristák Lengyelországból jöttek hazánkba a XVII. század közepén.⁴ A következő század derekán már mintegy husz gimnáziumban tanítottak és lassan méltó versenytársai lettek a jezsuitáknak, akiknek eleinte követték tanítási rendszerüket is, így például átvették tőlük az iskolai színelőadásokat, de idővel függetlenítették magukat és sok tekintetben felülmúlták mestereiket. A XVIII. század közepe fele már nagy népszerűségnek örvendtek, szívesen alkalmazták őket arisztokrata családokban.⁵ Iskoláik közkedveltségüket több körülménynek köszönhették. Első helyen kell említeni azt, hogy ők elemi oktatással is foglalkoztak, sőt a rendalapító idejében csak ezzel. Népszerűségük másik oka az volt, hogy a szerény viszonyokkal beérő szerzet aránylag kevés anyagi terhet jelentett annak a városnak, melyben megtelepedtek. Ez a körülmény annál inkább súlyosan esik latba, mert a török hódoltság alól felszabadult teljesen elszegényedett

⁴Fináczy: Az ujkori nevelés története, Bp.1927.287.1.

⁵Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, Bp. 1891,39.1.

városaink nem rendelkeztek kulturális célokra jelentős anyagi erővel. A piaristák befogadása viszont nem jelentett nagyobb megterhelést. Ez a gazdasági szempont különösen alföldi városainkban volt tapasztalható. A piaristák elsősorban tanításnak szentelték idejüket, de néhol a helyi viszonyokra való tekintettel lelkipásztori teendőket is vállaltak. Igen fontos körülmény volt az is, hogy az új szerzetesrend a jezsuitákkal szemben bizonyos függetlenséget élvezett a legelső időktől fogva, amennyiben hazánkban teljesen külön tartományt képeztek, míg a jezsuiták az osztrák-magyar közös provinciához tartoztak. Ez a viszonylagos függetlenség tanítási módszereiknek a kor szelleméhez való alkalmazásában, illetve a magyarságba való beolvadás lehetőségében éreztette hatását. Alapítójuk utasításait követve kezdettől fogva gondot fordítottak a nemzeti tárgyak tanítására. A magyar történelem és általában a magyar nyelv tanítása körül kiváló érdemeket szereztek. Magyarország történelme, mint külön tárgy a piaristák tanterveiben jelenik meg először, s ők hangsúlyozzák először tudatosan és kellő nyomatékkal a hazai nyelv gyakorlásának szükségességét. Foci János Ferenc, a rend generálisa, 1692-ben szigorúan meghagyja, hogy a rend tanárjelöltjei hetenként beszédet tartsanak nemzeti nyelven, hogy majdan az iskolában hasznát vegyék a hazai nyelv ismeretének. Fegyelem szempontjából is sok útítást vezetnek be iskoláikba. A tanító és tanítvány szabadabb és közvetlenebb kapcsolatát igyekeznek megteremteni s így közelebb hozni a tanítványt mesteréhez

⁶ Fináczy i.m.286.l.

⁷ A lelkipásztori teendők ellátása döntő módon befolyásolta a piaristák szegedi letelepedését is.

⁸ Fináczy i.m.317.l.

⁹ U.o.

¹⁰ Takáts Sándor. A budapesti piarista kollégium története, Bp.1895,161.l.

Az iskoláikban meghonosított szabadabb szellemre vall az a lényeges újítás is, hogy megnyitották intézeteiket a protestáns és zsidó tanulók számára is.¹¹

A jezsuiták nevelési rendszere Aristoteles filozófiáján nyugodott. A XVIII. század elején még tiltották Ramus, illetőleg Descartes logikáját. Intranszigiens álláspontjukon csak a század második felében változtattak. A piarista intézetek viszont már a század első évtizedeitől kezdve terjesztik az új természettudományos gondolkodást. Vizsgálati tételeikben gyakran találko-
¹² zunk Galilei, Gassendi, Descartes, Leibniz, Wolf és Newton nevével. Az új gondolatok iránti fogékonyságukat legjobban Benyák Bernát 1787-ben Péczelihez írt levele bizonyítja, melyben a jeles piarista Voltaire-t "az egész tanult világban fényeskedő csil-
¹³ lag"-nak nevezi. Filozófiai oktatásukban azonban ügyeltek arra hogy az egyház tanaival ellenkezésbe ne jussanak.

A filozófia oktatásán kívül a pedagógia terén legszembeötlőbb a piaristák haladó szelleme. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a kegyesrendi tanárok közül sokan eljutottak külföldre, főleg Német-, Francia- és Olaszországba, ahol a legújabb nevelési és tanítási rendszerekkel ismerkedtek meg. Ilyenek voltak Horányi, Bajtay, a két Cörver, Erdőss István és Tapolcsányi Gergely. Tanulmányutjukról hazatérve sem szakadt meg a kapcsolat külföldi mestereikkel, többen állandóan leveleztek a jelesebb külföldi bölcselőkkel és nevelőkkel latin, német, olasz és fran-

¹¹U.o.153.l.

¹²Fináczy i.m.320.l.

¹³Bácskainé P.Zsuzsa: Benyák Bernát és a francia irodalom, Szeged, 1939,46.l.

¹⁴
cia nyelven. E tanulmányutak hatása alatt a piaristák megismerkednek a francia pedagógiai irodalommal; privigyei noviciátusukban meghonosítják a francia janzenista pedagógia módszereit. Francia orientációjuk első nyomai így a francia pedagógiai irodalomra vezetnek vissza. Különösen Rollin és tanítványának Crévier-nek pedagógiai munkái népszerűek. Rollin híres művében, a *Traité des Etudes*-ben, a janzenizmus nevelési elveit propagálja. Janzenista elvei miatt kellett megválnia a Collège Royal-ban betöltött katedrájáról.

A francia pedagógiai irodalom népszerűsítését szolgálja a francia nyelv tanítása iskoláikban. A piaristarend magyarországi noviciátusában Kátsor Keresztély /1710-1792/ irányítja hallgatói figyelmét a francia pedagógiai irodalomra.¹⁵ s ő ismerteti meg növendékeivel a francia drámai irodalom remekműveit. A francia nyelv tanítását sürgeti iskoláinkba és tanítványainak a Port-royal tankönyveit ajánlja. A francia nyelv bevezetésével nyilvánvalóan a francia drámai irodalom nagy nevelő-értékét akarta hasznosítani. Kátsor fáradozásai nem maradtak minden eredmény nélkül. Tanítványai közül többen látnak neki a francia irodalom tanulmányozásának és Benyák Bernát már a noviciátusban fordítgatja Fénelon és Rollin munkáinak egyes helyeit.¹⁶ Benyákon kívül, akit már társai "az elegans Gallus" névvel illettek a privigyei noviciátusban, két piarista szolgált különösképpen

¹⁴ Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy. 61. l.

¹⁵ Baranyai Zoltán: A francia nyelv és műveltség Magyarországon, Bp, 1920. 81. l.

¹⁶ Baranyai i. m. 81. l.

a francia nyelv és szellem terjesztésének ügyét: Cörver János ~~de~~ Politique chrétienne és Papának János a Problème sceptique c. francia nyelven írt munkák szerzői. Cörver János Methodusában Fleury és Rollin pedagógiai elveit veszi át. Feltűnő a magyar nyelv tanítására vonatkozó utasítása: "Habár a latin iskolának főcélja a latin nyelv elsajj¹⁷átitása, mindamellett illetlen sőt gyalázatos dolog volna a hazai nyelv elhanyagolása... Épp ezért a legalsó osztályoktól kezdve egész a retorikáig bezárólag a magyar nyelvet éppen olyan szorgalommal és methodussal kell tanítani, mint a latint. Azonban rajta kell lennünk, hogy nyelvünk gén¹⁷iusza és sajátlagos természete csorbát ne szenvedjen! "Ugyancsak Cörver a történelem tanításában a fősz¹⁷lyt az erkölcsök, intézmények és szokások fejlődésére kívánja fektetni. A történésznek szerinte az események okait kell fürkészn¹⁷i s azok befolyását az állami élet alakulására. Pedagógiai munkásságának betetőzéseként adja ki Bécsben francia nyelven írt munkáját, melynek teljes címe: "Politique chrétienne à l'usage des jeunes princes /1770/. A magyar pedagógiai irodalom fejlettségére vall a kiváló piarista nevelő francia nyelvű munkája. aisée et abrégée méthodoquement a l'usage des Jeunes Princes, et de la Noblesse propre a les rendre habiles a procurer le bien publique /sic !/, des etats et leur propre en particulier." Nevelési rendszerét Mária Terézia is dicsérettel halmoz-

¹⁷ Takáts Sándor: A budapesti piarista kollegium története, 166-167. l.

18

ta el. Rajta kívül még egy franciául író piarista vonja magára a figyelmet. Papának János /1743-1784/ a főúri családoknál nevelősködő piaristák típusa. A század második felében egyre több mágness család folyamodik a piaristákhoz, hogy gyermekeik nevelését piarista nevelőkre bízassa. A rendfőnök sokszor nem is tudta kielégíteni a főúri házak igényléseit, mert a kegyes atyák nem szívesen váltak meg katedrájukról.¹⁹ Papának több mágness családnál nevelősködött. A francia nyelvben való jártasságát bizonyítja az a kis francia nyelvű munka, mely a jezsuiták nagyszombati nyomdájából került ki. A házasságról szóló elmélkedéseket tartalmazó könyv címe "Problème sceptique Est-il bon de se marier? ou Réflexions sur le mariage". A piarista szerző e munkáját gróf Forgách József házasságára írta.²⁰ A franciául író szerző a fiatal grófhhoz írt ajánlásában szabadkozik ugyan stilusa hiányosságaiért, azonban stilusa elég könnyen folyó. Arra nézve, hogy Papának járt-e valaha Franciaországban, nincs adat. A pártfogója iránti háláját francia nyelven írt munkával leróni akaró piarista nevelő típusa teljesen megfelel a kor szellemének és egyúttal ékes bizonyossága a piaristák határozott francia orientációjának. A francia szellem a XVIII. századi piaristák közül legtermékenyebben Benyák Bernátra hatott.

Benyák Bernát a magyar felvilágosodás egyik legkiemelkedőbb alakja, akire Takáts Sándor munkája hívta fel először a

¹⁸ Takáts Sándor említést tesz Cörver egy másik francia nyelvű munkájáról is, melynek címe: Essai d'accomplir l'Education des des jeunes princes et des Cavaliers par une Sage et Chrétienne Politique..... A műnek nyoma veszett s így nem tudja megállapítani, hogy milyen vonatkozásban volt Cörver másik munkájával.

¹⁹ Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, 41. l.

²⁰ Baranyai i.m.82.l.

21
figyelmet. Komáromban született 1745. december 6-án nemesi családból. Szülei jóvoltából már gyermekkorában tanul franciául. Később a privigyei noviciátusban Kátsor irányítása alatt ismerkedik meg a kor legkiválóbb francia pedagógusainak munkáival és helyenként fordítgatja azokat. Takáts Sándor a piaristák központi levéltárában megtalálta Benyák egyik neveléstudományi jegyzetét, melyet Benyák 1764-ben készített Privigyén egy elhangzott neveléstudományi előadás után. A jegyzet kizárólag francia pedagógusok tanaiból van összeállítva, s bár az előadó tanár nevét nem tünteti fel, az a körülmény, hogy az előadó lépten-nyomon idézi a legújabb francia irodalmat és a francia iskolákban divatos módszereket, arra enged következtetni, hogy az előadó Kátsor Keresztély volt. A Benyák kezeírásában fennmaradt jegyzet címe: "Az ifjúság szabad nevelése." 22 harminchat fejezetben. A privigyei nevicíatus előadója a fiatal piarista tanárjelölteknek a Port-Royal tankönyveit ajánlja. Köztudomásu, hogy a janzenista Arnauld és Lancelot sürgették először, hogy a tanulók anyanyelvének tanítására nagy gondot kell fordítani s ezt kell a tanulmányok alapjává tenni. Ezzel magyarázható, hogy a piaristák iskoláiban a magyar nyelv tanítása 1757-től kezdve kötelező volt. Előadó hallgatói figyelmébe ajánlja Rollin és Crévier műveit. Mindkét francia nevelő szakít a hagyományos klasszikus neveléssel, mely a jezsuiták iskoláiban divott, s halott szövegek helyett a természettudományokat ajánlja. Rollin művei közül a jegyzet a Traité des Études, a Quintilien, a

21 Takáts i.m.

22 Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, 75. l.

Lettres, Discours latins és a Vers latins címűeket emliti. Rollin elveihez hiven melegen ajánlja hallgatóinak, hogy az olvasott munkákról jegyzeteket készítsenek, s a jegyzetek alapján vitassák meg egymás közt a felmerülő kérdéseket, mert így tesznek a Beauvais-i kollégiumban is. Az előadó azután ismerteti Rollin tanítványának Crévier-nek módszerét. Ő írta meg a párizsi egyetem történetét, de leghíresebb munkája a "Remarques sur le Traité de Rollin." Előadó sürgeti a francia nyelv bevezetését a magyar iskolákba. Az elavult régi tankönyvek helyére azonban módszeres francia tankönyveket kell meghonosítani. A privigyei noviciátus ideje alatt irányult Benyák figyelme a francia drámairodalomra. Itt is Kátsor hatására következethetünk, aki talán az első volt, aki Magyarországon Racine-ról beszélt. Takáts Sándor szerint az ő érdeme, hogy Benyák teljesen elsajátította a francia nyelvet.

Benyák bölcséleti tanulmányaira legnagyobb hatással Keszthelyi László, a piaristák akkor leghíresebb filozófusa volt, akit Nagykárolyban hallgatott. Keszthelyi a piaristák római főiskoláján kialakult eklektikus irány szellemében adott elő. A különböző országból összesereglett piaristák Rómában Chelucci és Corsini előadásait hallgatták, s hazájukban visszatérve terjesztették az új természettudományos gondolkodást, mely a matematikát és a fizikát egyesíti a filozófiával. Ez a rendszer Newton elveiből kiindulva Wolf felvilágosult szellemének segítségével Leibniz filozófiáját építi ki harmonikus egésszé.

²³ Baranyai i.m.81.1.

²⁴ Takáts i.m.73.1.

²⁵ Takáts Sándor: A budapesti piarista kollégium története, 181.1.

kái mellett ismerte a francia Jaquier-t is. Ő maga is olvasott franciául és tanítványainak is előírta a francia nyelvvel való foglalkozást. Benyák első bölcséleti előadásában, melyet 1769-ben tartott Nagykárolyban Malebranche egyes tételét igyekszik cáfolni. Ezen értekezésében így jellemzi a nagykárolyi bölcsészeti tanfolyamot: "Mi teljes erőnkől Wolf és Newton tanulmányozására adtuk magunkat... S miért ne foglalkoznánk Newton-nak a természeti tűneményekről és a természeti erők okairól írt feleséges tanulmányaival? Tán, mert egyik-másik tétele az evangéliumok tanait is érinti? Mi az ilyen kérdéseket mellőzzük, mert ezekben Aquinoi Tamással tartunk..."²⁶ A bölcsészeti tanfolyam befejezésekor pedig így magasztalja Newton-t: "Köszönetet mondunk neked is ó nagy Newton. Téged, mint egy újvilágosság terjesztőjét nézünk és csodáltunk, mert hisz valóban fényt derítettél az ég gömbjeinek homályos utaira!"²⁷ Nagykárolyi tartózkodása alatt lefordítja Voltaire Siècle de Louis XIV c. munkájának 36. fejezetét, mely a janzenizmusról szól. E fordítást Takáts Sándor tévesen önálló munkának hitte.²⁸ Bácskainé dolgozata mutatta ki, hogy Benyák szinte szóról-szóra fordít és az eredeti szövegen csak egy-két helyen változtat.²⁹ Takáts szerint Benyák különösen két francia szerző munkáját használta fel: Gerberon Histoire du Jansénisme és Leydecker Mémoires pour servir à l'histoire de Port-Royal c. műveit. Takáts a források kiszemelésében is Keszthelyi hatását véli felfedezni.^{30.}

²⁶ U.a. Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, 86. l.

²⁷ U.o.

²⁸ Takáts i.m. 85. l.

²⁹ Bácskainé i.m. 48-49. l.

³⁰ Takáts i.m. 85. l.

A Nagykárolyban eltöltött két esztendő után Szegedre helyezik, ahol különösen latin és magyar nyelvű iskoladrámáival tűnt ki. Benyák szegedi tartózkodása alatt számos iskoladrámát írt, melyek közül tárgyánál fogva különös figyelmet érdemel a "Joász Judeának királya". E drámát először Takáts Sándor említette,³⁰ mint Benyák legérdekesebb iskoladarabját, mivel abban nők is szerepelnek. A Racine Athalie-jához való kapcsolatát Bácskainé dolgozata tisztázta. Szerinte feltételezhető, hogy Benyák ismer te Racine-t, akire már Kátsor felhívta figyelmét, s akinek méltatását Voltaire említett munkájának fordításával kapcsolatban megismerhette. Valószínűnek látszik az a feltevés, hogy Metastasio Gioas re di Giuda c. darabját is ismerte. A három szöveg egybevetése alapján Bácskainé arra a megállapításra jut, hogy Benyák iskoladrámája önálló műnek tekinthető, bár kimutatható Racine hatása akár közvetlenül, akár közvetve Metastasio darab-³¹ján keresztül.

Szegedről 1774-ben a pesti rendházhoz helyezi és 1777-ben megbízzák a filozófia oktatásával. Itt magyar nyelvű filozófiai előadásaival vonja magára a figyelmet. 1783-ban lefordítja Brueys abbé "Diversités morales ou Amusemens de la raison" c. munkáját, mely nyomtatásban is megjelent "Okos elmének mulatozásai" címmel. Az eredetileg protestáns, majd Bossuet hatására katolizált szerző munkája átmenet az erkölcstan és az illetan között. Szellemét tekintve már inkább a XVIII. századhoz

³⁰ Takáts Sándor: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, lll. l.

³¹ Bácskainé, i. m. 139. l.

tartozik. Bácskainé idézett dolgozatában leközi a francia szöveggel párhuzamosan Benyák fordításának azokat a helyeit, melyek legjellemzőbbek a magyar piarista fordítói tevékenységére. Benyák nehezen tudja visszaadni a francia szöveget, fordítása nehézkes, láthatóan küzd a nyelvi nehézségekkel. Számos új szóval is kísérletezik. Tartalma mellett inkább magyar stilusa figyelemreméltó. Itt is szembeötlő Benyáknak az a törekvése, hogy az idegen szerzők műveit magyarul szólaltassa meg, hogy így hozzáférhetővé tegye azok számára is, akik nem beszélnek idegen nyelveket. Együttal a magyar nyelv alkalmasságát is bizonyítani akarja. Ilyen értelemben írja fordításának előszavában: "... ne is emlékeztessen engem valaki arra, a régi és már megcáfolt előítéletre, hogy szűk és elégtelen nyelvünk a bölcsesség iskolájának folytatására".

Figyelemreméltó Benyák latin nyelvű francia nyelvtana is, melyet 1806 körül írt. A nyelvtan töredékes, csak a névelők használatáig jutott el benne s kéziratban maradt fenn 51 lap terjedelemben. A nyelvtan címe: Grammatica gallica, Filiis incliti regni Hungariae

adcommodata. Munkájában világosságra törekszik és hogy kedvet adjon tanulóinak, nyelvtani példáulul egy-egy francia klasszikusból vett példával illusztrálja. Írt egy segédkönyvet is kezdők részére "Gyermekeket oktató mulatságok" címmel. Takáts Sándor említést tesz egy kézíratos francia nyelvű munkáról is,

³²Bácskainé, i.m.23-43-1.

³³Takáts, i.m.146.1.

³⁴Bácskainé, i.m.19.1.

³⁵Takáts: Benyák Bernát és a magyar oktatásügy, 239.1.

36
melyet Benyák a jezsuitákról írt. Francia hatás fedezhető fel a francia Akadémia mintájára tervezett Erudita Societas Hungarica-ban is, melyet Benyák Debrecenben akart felállítani s melynek elkészítette a tervezetét.

Benyák szívesen időzött Szegeden és a szegediek is megszerették. Ezt mutatja az, hogy háromszor is kérték a rendfőnököt, hogy Szegedre helyezték. 1800-ban másodszor jött Szegedre és két évig maradt a városban. Amikor elhelyezik Debrecenbe egyik rendtársa megkérdezi tőle, hajlandó lenne-e elvállalni a szegedi hitszónoki állást, mire ő így válaszol: "Örök időre elfogadom s kész vagyok minden mostani méltóságomról lemondani."³⁷

Szeged városa nem tudta feledni Benyákot később sem. Felajánlották neki az ujonan alapított rókusai plébániát, de közbejött³⁸ akadályok miatt nem fogadhatta el.

³⁶U.o.

³⁷Takáts, i.m.228.l.

³⁸Takáts, i.m.231.l.

A PIARISTÁK SZEGEDEN.

A piaristák magyarországi térfoglalása egybeesik a török hódoltság alól felszabadult országrészek benépesítésével és az ország kulturális életébe való bekapcsolásával. Szeged számára ez az alkalom, bár a város már 1686. november 5-én felszabadult, tulajdonképpen csak a török végérvényes kiűzésével érkezett el.

A piaristák Szegedre érkezése joggal tekinthető fordulópontnak a város szellemi életében. Az esemény nagy fontosságának felmérése céljából szükségesnek látszik rövid pillantást vetni a város helyzetére a XVIII. század első évtizedeiben.

A török hódítás Szegeden virágzó városi életet talált. A másfélévszázados török uráalom alatt azonban a város lassan psztult, olyannyira, hogy a felszabadulás pillanatában alig voltak lakosai. A lakosság csak később kezdett visszaszivárogni s lassan indult meg újra a városi élet. Az egész várost újra kellett építeni és szervezni; ehhez a nagy közösségi munkához az alföldi fajta szivóssága volt szükséges. A Rákóczi-féle felkelés, majd az 1709-10-es pestis újabb csapásokat jelentett a város számára.³⁹ Ennek ellenére a város fejlődésnek indult és 1720-ban, alig néhány évvel az ország egész területének felszabadulása után, a városi tanács már elérkezettnek látta az időt az iskolaügy rendezésére. Először a jezsuitákkal folytattak tárgyalásokat, akik le is jöttek Szegedre, de a város vonakodott

³⁹ Pap János: A piaristák Szegeden, Szeged, 1886.3.1.

átadni nekik a plébániát, mire Nagybányára költöztek. A városi tanács ekkor a piaristákkal kezdett tárgyalni. A piarista rend, amely alapítójának szándékai szerint szerény anyagi viszonyokkal is megelégedett, mindenképpen alkalmasnak látszott a kitűzött feladatra. A letelepedésre vonatkozó tárgyalások eredményre is vezettek, az előzetes szerződést 1719. augusztus 5-én kötötték meg, s a következő év február 20-án a mindkét részből aláírt szerződést III. Károly király legfelső jóváhagyásával látta el.⁴¹ A szerződés értelmében a piaristák hat rendtagot kötelesek Szegedre küldeni, akik lelkeszi teendőket végeznek és a retorikáig bezárólag tanítanak. A város gondoskodik elszállásolásukról, iskolaépületről, s a hat rendtag részére évenként 800 forintot fizet, illetőleg abban az esetben, ha a plébániát a város mással töltené be, annak jövedelmétől elvesztve évi 100 forint kárpótlást kapnak.⁴²

Az első három piarista 1720. július 21-én érkezett Szegedre a plébánia átvételére. Az iskolát, melynek berendezéséhez idő kellett, csak a következő év /1721/ őszén nyithatták meg.

A piarista atyák, hagyományaikhoz hiven, nem elégedtek meg a tanítással és a lelkipásztorkodással, hanem erejükhöz mérten hozzájárultak a művelődés és a haladás eszméinek terjesztéséhez. Kezdetről fogva kapcsolatot tartottak fenn az ország, valamint a külföld szellemi középpontjaival. Nekik köszönhető, hogy Sze-

⁴⁰ Pap, i.m.5.1.

⁴¹ Pap, i.m.18.1.

⁴² Pap, i.m.18.1.

ged már a század harmadik évtizedétől kezdve bekapcsolódott az ország szellemi életébe.

A SZEGEDI RENDHÁZ KÖNYVTÁRÁNAK TÖRTÉNETE.

A piaristák szegedi könyvtárára vonatkozó adatok meglehetősen gyérek. Már az előzetes tárgyalások során szó esik a könyvtárról, amikor a piaristák ragaszkodnak ahhoz, hogy könyvtárhelyiségük állványokkal legyen ellátva, továbbá amikor kikötik, hogy az időközönként szükséges könyveket Szeged városa szerezzé be, mivel a pápai bullák megtiltják nekik egyik társház könyveit a másikba áthurcolni.⁴³ A rendelkezésre álló adatokból megállapítható, hogy a könyvtár egyidős a piaristák szegedi letelepülésével. A könyvtár alapját azok a könyvek kell, hogy képezzék, melyeket a város az alapító levél 3. pontja értelmében beszerzett. Később ajándékozás és vétel útján gyarapodott a könyvtár. Amikor 1789-ben a piaristák elveszítették a plébániát és szűkös anyagi viszonyok közé kerültek, időnként kénytelenek voltak megválni⁴⁴ könyvtáruk értékesebb példányaitól. Ez az adat arra mutat, hogy a könyvtárban már a legelső időkben is akadtak értékes munkák. A könyvtárra vonatkozó első adatot a rendház évkönyvében találjuk, e szerint a város 1726-ban 26 forintot adott ki könyvek vásárlására.⁴⁵ Ettől kezdve hiányoznak a feljegyzések egészen 1760-ig, amikor Lengyel Bódog, majd utána Horányi Elek, Karaba Ágoston s végül 1778-ban Egerváry Ignác töltötte be a könyvtárosi tiszte-

⁴³ Pap, i. m. 9. l.

⁴⁴ Pap, i. m. 321. l.

⁴⁵ Pap, i. m. 321. l.

Említettek után újra hosszú hallgatás következik, egészen 1811-ig amikor a könyvtárt Ugróczy Ferenc rendezi újra. Feljegyzi, hogy a könyvtár alapítására vonatkozóan nem tud semmi adatot sem, és megállapítja, hogy a könyvtár alapját az 1798. év előtt beszerzett könyvek alkotják s az utóbbi évek alatt többnyire a Szegeden elhalálozott rendtagok könyveivel gyarapodott. Feljegyzi egy nagylelkű adományozó nevét, a szegedi születésű Józsay Jánosét, aki báró Harucker titkára volt. Józsay, aki a szegedi piaristáknál végezte tanulmányait, volt mesterei iránti hálából 609 kötetből álló könyvtárát adományozta a szegedi társház könyvtárának.⁴⁶

Ugróczytól származik a könyvtár első katalógusa is.⁴⁷ 1810-ben a rendházat kibővítették s részben átalakították. Az új épületrészben nyert elhelyezést a könyvtár is, mely új állványokat kapott. Az Ugróczy által szerkesztett katalógus szerint a könyvtár 1813-ban 2512 munkát tartalmazott 4028 kötetben. Ezek nagyrésze természetesen latin nyelvű munka volt, de különösen a Józsay hagyatékban számos francia könyv is akadt. Ugróczy katalógusa szerint a szegedi rendház könyvei szakok szerint így oszlottak meg: hittudomány: 317, egyházi szónoklat: 247, bölcsélet: 197, történelem: 290, klasszikus: 151, szépirodalom: 136, nyelvtan-szótár: 160 stb. Ugyanő vásároltatta meg a rendfőnökség által a szegedi rendház könyvtára részére Hyros Sámuel hagyatékából Fleury "⁴⁸

Historia ecclesiastica"-ját 55 kötetben. A következő években a könyvtár többnyire a Szegeden elhalt rendtagok könyveivel, ritkábban adományozás útján gyarapszik. Az adományozók között első

⁴⁶ Pap, i.m. 322. l.

⁴⁷ Pap, i.m. 323. l.

⁴⁸ Pap, i.m. 324. l.

helyen áll Karácsonyi Incze, aki 344 kötetből álló könyvtárát hagyta a szegedi rendházra. Karácsonyi könyvei között 33 francia mű volt.⁴⁹ Ugyancsak jelentékeny volt Sobay György szegedi orvos hagyatéka, mely főleg orvosi és természettudományi könyveket tartalmazott és számszerint 2 58 kötetet tett ki. A második katalógus Korecz Lőrinc nevéhez fűződik. Korecz 1841-ben vette át a könyvtárt s mivel azt nagy rendetlenségben találta, a könyvtár rendszere elavult, a nedvesség pedig igen sok könyvet tett tönkre, új rendszerű katalógus elkészítését határozta el. A munkával 1844-ben készült el. Korecz szerint a könyvek száma 1844-ben 3102-re emelkedett 5192 kötetben.⁵⁰ A szabadságharc nem idézett elő különösebb változást. Mivel az iskolaépület egy részét ki kellett üríteni, a könyvtárterembe különböző butordyrabokat és értékeesebb holmikat zsúfoltak össze. A szabadságharc utáni időkben a könyvtár számos adománnyal gyarapodott, úgyhogy a könyvtárterem céljait szolgáló két kis szoba hamarosan szűknek bizonyult. Azonban hiába sürgették a piarista atyák a városi tanácsot, hogy a könyvek megfelelőbb elhelyezéséről gondoskodják, a könyvtárhelyiség vajdó kérdése csak az 1879-es árvizzel oldódott meg. A víz ugyan nem hatolt be a könyvtárterembe, de az általános újjáépítés során a könyvtár is megkapta végre a szükséges padlózatot. Ugyanakkor új állványokat készítettek és a könyveknek a nedvességtől való megóvása érdekében mintegy két méter magasságban a falat kideszkáztatták. Az újonan rendezett könyvtár katalógusát Firtinger könyvtáros fe-

⁴⁹ Pap, i. m. 325. l.

⁵⁰ Pap, i. m. 326. l.

jezte be 1883-ban. 1886-ban a könyvtár 5416 művet tartalmazott⁵¹ 10,675 kötetben. Ez a szám a legújabb időkig kb. megkétszereződött. Az 1886-os adatok szerint a könyvtárban 19 ősnymtatvány /1488-1536/, 22 régi magyar könyv /1557-1711/ és 33 darab 1619-1711 közötti régi idegen nyelvű nyomtatvány volt található.⁵² Az Ugróczy-féle katalógussal összevetve nagy növekedés észlelhető a teológiai /364-ről 850 kötet/, a történelmi /681-1609/, a nyelvtani /110-873/, de főleg a természettudományi munkák /237-1218/ számában. Az 1885 óta rendszeresen vezetett katalógus szerint jelenleg 296 francia szerző munkája van meg 648 kötetben. Ebből régi francia könyv 62; a XVII. századból származik 16 mű. A legrégebb francia munka Jean Vigier La Grande Chirurgie c. orvosi könyve, mely Champion Lyon-i nyomdájában nyomtak 1656-ban.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ALAPÍTÓJA.

Somogyi Károly 1811. április 1-én született Tiszaföldváron.⁵³ Apja, Somogyi Csizmazia Károly, ügyvéd és gazdatiszt protestáns nemesi családból származott. Anyja, Kelemen Borbála, Kelemen Lászlónak, az első magyar színigazgatónak volt testvérhuga. Irodalmi hajlamait szüleitől örökölte; apja nagy műveltségű ember volt, aki történelmi tanulmányokkal is foglalkozott. Egy történeti munkája nyomtatásban is megjelent "Dentumogerek vagy a magyarok őselei" címmel. Anyja szabadidejében verseket

⁵¹Pap, i.m. 329. l.

⁵²U.o.

⁵³Somogyi Károly életrajzi adataira vonatkozóan ld. Szinnyei: Magyar írók élete és munkái, Bp, 1891. XII. k. 1268. l.

forditgatott. Apjával együtt kilenc éves korában katolizált. Középiskolai tanulmányait a pesti piaristáknál végezte. Teológiai tanulmányainak befejeztével 1834-ben szentelték pappá. Egy ideig Udvardon volt káplán, majd Gyöngyösön működött, mint nevelő. 1838-ban Sárospatakra helyezték segédlelkésznek, majd 1841-ben kinevezték az esztergomi presbitérium tanárának. 1843-tól 1848-ig a "Religio és Nevelés" c. folyóiratot szerkeztette, 1847-ben pedig megindítja a "Katholikus Iskolai Lapok"-at, amelyet 1856-59 között is ő szerkeszt. 1850-ben kinevezik primási levél- és könyvtárossá. 1851-től a "Jó és olcsó könyvkiadó vállalat", a későbbi Szent István Társulat igazgatója, majd igazgatója. A Tudományos Akadémia 1858-ban levelező tagjai közé választja. 1861-ben a Szent István Társulat alelnöke lesz, 1865-ben az esztergomi érsek kanonoknak nevezi ki. 1881-ben főegyházmegyei esperes lett. Esztergomban halt meg 1888. március 20-án.

A meglehetősen gyér életrajzi adatokat Móra Ferenc Somogyi Károly unokaöccsének, Kelemen István ügyvéd feljegyzéseivel és szóbeli közléseivel egészíti ki.⁵⁴ E szerint Somogyi, aki a szabadságharc alatt lapot szerkeztett, gerinces magatartásáért börtönt is szenvedett. A hatvanas évek elején hosszabb időt töltött Olaszországban, ahol a híresebb múzeumokat és könyvtárakat tanulmányozta. 48-as magatartásáért nem lehetett püspök, bár kinevezése többször is szóba került. Puritán gondolkodására vall, hogy közéleti tevékenységéért soha semmi kitüntetést sem fogadott el.

⁵⁴ Móra Ferenc: Somogyi Károly emlékezete, Szeged, 1923.

Szegeden 1880-ban járt életében először. Terve eredetileg az volt, hogy könyvtárával ő maga is Szegedre költözik, de szegedi tartózkodásának mindjárt az első napján vitája támadt Reizner Jánossal, a könyvtár első igazgatójával és visszautazott Pestre. Nem is jött Szegedre soha többé.

Somogyi Károly irodalmi munkássága rendkívül sokirányú. Az említett folyóiratokon kívül szerkeztette még az Egyházi Literaturai Lap-ot 1856-tól 1859 végéig, a Családi Lap-ot 1849 elején és 1856-tól 1859-ig. Egyháztörténeti, bölcséleti és nevelésügyi cikkei ezekben a lapokban jelentek meg. Önnálló munkái közül első helyen "A törvények iránti engedelmisségről különös tekintettel korunkra" címűt említhetjük meg, melyet 1841-ben a Horváth -díjjal jutalmaztak. Akadémiai székfoglalója "A bölcseszet lényege és feladatáról" c. értekezése volt, mely nyomtatásban is megjelent. Németről és franciáról is fordított. Munkatársa volt az Egyetemes Magyar Encyklopaediának. Irodalmi munkásságán kívül különösen alapítványaival szolgált a magyar művelődést.

SOMOGYI KANONOK KÖNYVTÁRALAPÍTÁSA.

Somogyi Károlyban kora ifjúságától kezdve a XVIII. század nagy könyvgyűjtőinek szelleme élt. Ezt a könyvszeretetet minden bizonnyal apjától örökölte, aki szintén gyűjtő volt, és fiára tekintélyes könyvtárt hagyott. Ezt az apai örökséget Somogyi élete végéig lankadatlan buzgalommal igyekezett gyarapítani. Mint

55 Meignan abbé M. Renan réfuté par les rationalistes c. munkáját magyarra fordította "Renan műve s a német ítészet" címmel. A fordítás Pesten jelent meg 1864-ben.

56 Ruszti János: A szegedi Somogyi-könyvtár, Bp. 1886. 6. 1.

különböző folyóiratok szerksztője, majd a Szent István Társulat igazgatója nagy ismeretségre tett szert, amit könyvvásárlásai során kamatoztatott. Kapcsolatot tartott fenn kora híres könyvgyűjtőivel és kereskedőivel. Megbizottai útján minden fontosabb külföldi aukción képviseltette magát. ⁵⁷ A XIX. század első felében a könyvgyűjtés nálunk még az előző század szellemének a jegyét viseli magán. Somogyi is hódol ennek a szenvedélynek, mely a könyvek barokk kultuszára emlékeztetve külsőleg is igyekszik azok értékét emelni. Amikor 1861-ben Pozsonyba helyezték, pesti lakása ⁵⁸ már zsufolva volt könyvekkel. Később, mint esztergomi kanonok, még szorgalmasabban gyűjtött. Külföldi eredetű könyvein kívül, melyek nagyrészt bécsi kereskedők útján szerezte be, a Magyar Nemzeti Múzeum és az esztergomi primási könyvtár duplumaiból is számos példányt vásárolt meg. Minden jel arra mutat, hogy kora ifjúságától fogva nyilvános könyvtár alapítása lebegett szeme előtt. Arra a kérdésre, miért éppen Szegedet választotta, azt a várost, melybenkönyvtáralapítása előtt sohasem járt, a választ a kor szelleme adja meg. A múlt század nyolcvanas éveiben alakult ki az a felfogás, hogy a magyar kultúra bástáit erősíteni kell, különösen délen. E szerint Szeged fekvésénél fogva nagy szerepet hivatott játszani a magyar művelődés és a magyar nyelv terjesztésében a déli végeken. A fő indítékot kétségtelenül Szeged emlékeztető árvizkatasztófája adta, amely nagy részvétet keltett nemcsak az országhatárokon belül, hanem az egész művelt világon. Nem csoda, ha a külföld mellett a hazai erők is a rombadőlt város segítségére si-

⁵⁷ U.o.

⁵⁸ Ruszti i.m.6.1.

ettek. A város ujjaépítésével kapcsolatban előtérbe nyomult a Szegeden alapítandó egyetem kérdése, de a kormányzati tényezők részéről ezzel kapcsolatban a legfőbb ellenvetés éppen az volt, hogy a város nem rendelkezik megfelelő könyvtárral. A piaristák, a ferencesek és a minoriták könyvtárai nem voltak nyilvánosak. A különböző egyesületi könyvtárak közül a belvárosi Kaszinó Egyesület könyvtára volt a legrégibb /1829/ és a leggazdagabb, de könyveinek ⁵⁹javarésze elpusztult vagy használhatatlanná vált az árvíz idején. Az elpusztult város anyagi ujjaépítése mellett természetesen felmerült a szellemi ujjaépítés gondolata is. A kérdés nem volt helyi vonatkozású, hanem az egész ország közvéleményét foglalkoztatta. Ez indokolta meg Somogyi ama elhatározását, hogy egész életén át nagy szorgalommal és roppant anyagi áldozatok árán gyűjtött, mintegy negyvenezer kötetből álló könyvtárát elidegeníthetetlen örök tulajdonul ajánlja fel Szeged városának.

Somogyi elhatározását a szegedi lapok 1880 április 28-i számukban közlik a város közönségével. Mikszáth Kálmán, aki a Szegedi Napló munkatársa volt ebben az időben, a lap első oldalán vezérdikkben számol be annagyszerű adományozásról. "...Midőn a szegedi egyetem kérdése döntő körökben először felmerült, a legnagyobb argumentum az volt ellene, hogy nincsenek tanszerink, nincs egyetlen könyvtárunk... s ime ma reggel arra ébredt a szegény város, hogy neki óriási könyvtára van, hatvenezer kötetet meghaladó, a tudomány minden ágára kiterjeszkedő s a világ valamennyi művelt nyelvén irt bibliothékája!... Akadt egy ember, egy munkás nagy-

lelkü pap, aki egész életén át gyűjtögette a szellemi kincseket, ki talán oly szeretettel ragaszkodott e foliánsokhoz, miket egyenként ismert, mintha gyermekei volnának s ki most élete alkonyán e fejedelmi kincset mind ideajándékozta Szegednek... Szerettem volna neki megmondani: Egész életében nem látta Szegedet és mégis egész életében Szegednek élt."⁶⁰ Ugyancsak a szegedi egyetem alapításának lehetősége foglalkoztatja a Szegedi Híradó cikkíróját. "A nagyszerű szegedi köz~~h~~önyvtárban nemcsak azt a kincset nyertük, amit az szellemileg és anyagilag képvisel, hanem ennél még sokkal többet: a szegedi egyetemnek egyik előfeltételét, megvalósulásának egyik tényleges garanciáját... A szegedi egyetem eszméjének megvalósulása csak idő kérdése"⁶¹ A Vasárnapi Ujság így emlékezik meg a könyvtáralapításról: "Lehet, hogy e könyvtár tette lehetővé, ha Szegeden idővel egy alföldi Athene-je támad a tudományosságnak..."⁶²

SOMOGYI ALAPÍTÓLEVELE ÉS A KÖNYVTÁR ÁTADÁSA.

Somogyi a városhoz intézett alapítólevelében az alapítvány rendeltetését a következőkben határozza meg: "A romjaiból új életre kelő Szegedre nagy nemzeti misszió vár. A város ujjaépítésénél ehhez képest az országos intézkedések vezérelvét azon feladat képezi, hogy Szeged mindazon eszközökkel ellátásék, melyek birtokában fokozottabb tevékenységgel és erővel lesz képes misszióját betölteni. Szeged város földirati helyzeténél, népének tiszta magyarságánál és életrevalóságánál fogva oly fontos központot képez hazánk déli részén, a melynek messzeható rendeltetése úgy a közgazdasági haladás emporiumául szolgálni, mint a nemzeties

⁶⁰ Szegedi Híradó, 1880. ápr. 28.

⁶¹ Szegedi Híradó, 1880. ápr. 28.

⁶² Vasárnapi Ujság, 1880. 24. szám.

irányu közművelődést és tudományosságot az ország nagy terjedelmi déli vidékén terjesztetni. Ezen meggyőződéstől áthatva, részemről is szolgálatot kívánok tenni a közművelődés és a magyar nemzeti-ség ügyének és évtizedek során és nagy áldozatokkal gyűjtött könyvtáramat Szeged városának ajándékképpen örök tulajdonául felajánlom."

63

Ugyancsak az alapítványlevelben olvashatjuk: "magyar nemzeti érdekből kívánatosnak tartom, hogy Szegeden tudomány-egyetem létesíttessék, a minek egyuttal e könyvtárral egyik előfeltételét kívánom megállapítani... azonban kívánom, hogy a könyvtár még ez esetben is Szeged város tulajdona maradjon és annak tulajdonjoga sem a tudomány-egyetemre, sem egyéb tudományos intézetre vagy társulatra soha átruházható ne legyen".

64

A továbbiakban feltételeit közli, melyek a könyvek megfelelő elhelyezésére, a könyvtár szakszerű berendezésére, továbbfejlesztésére, szakképzett könyvtáros és megfelelő kiszolgáló személyzet alkalmazására, továbbá törvényhatósági tagokból álló könyvtárbizottság felállítására vonatkoznak. Közli végül, hogy néhány munkában lévő dolgozatához elengedhetetlenül szükséges könyvet visszatart magánál. Kéri, hogy a csomagolás előtt a könyveket lajstromozzák, ezt megelőzően pedig a város országos hírű szakértőkből álló bizottságot küldjön ki a könyvtár megvizsgálására.

Szeged város törvényhatósági bizottsága 1880. április 30-án tartott ülésén az adományt feltétel nélkül elfogadta s az alapító iránti hálából a felállítandó könyvtárt Somogyi-könyvtárnak nevezte el. A könyvtár átvizsgálására szakértő bizottság kiküldé-

63 A Somogyi-könyvtár alapítására vonatkozó iratok. Ge. 4544.

64 U.o.

sét határozta el, melynek tagjaiul Fraknói Vilmost, Szilágyi Sándort és Hunfalvy Pált kérték fel. A szakértő bizottság jelentéséből hadd idézzük a következő részt; mely a könyvtár első leírását tartalmazza. "A könyvtár nemcsak a kötetek számát, hanem főleg összeállításának természetét tekintve oly értékkel bír, a melyet magánosok által gyűjtött könyvtárak csak a legritkább esetben bírnak. Míg ugyanis a magángyűjtők rendszerint egy tudományszakra szokták figyelmöket irányozni, Somogyi prépost ur ritka sokoldalúságot tüntet fel. Az általános műveltség és az egyetemes tudományosság nagy forráskészletei és segéd munkái mellett minden tudomány szak, alig egy-kettő /természetrajz, technológia és orvosi tudomány/ kivételével oly gazdagon van képviselve, hogy a szakférfit tanulmányaihoz és irodalmi munkássághoz minden fontos segédeszközt feltalál benne. Mert a könyvtár azzal az előnnyel is dicsekszik, hogy egyaránt bírja a régi és legújabb irodalmak nevezetes publicatióit. Legfőbb súly a hittudományra, az egyetemes, egyház-és hazai történetre, a jogtudományra, az utazási irodalomra és a nyelvtudományra van helyezve... E szerint egy félszázadon át ritka áldozatkészséggel és szakismerettel gyűjtött nagy könyvtárat nyer Szeged városa, a melynek minden időben egyik fő nevezetessége lesz, miként Maros-Vásárhelynek a Teleki-féle, és Szebennek a Bruckenthal-féle könyvtár. És reméljük, hogy az általános műveltség és a tudományos munkásság elterjedésének is hathatós tényezőjévé fog válni."

A könyvek hivatalos átadása 1881. február 15-én az alapít-

65 Ruszti: i.m.7.1.

66 Ruszti: i.m.8.1.

ványi oklevél aláírásával Budapesten ment végbe. A könyvek Szegedre való szállítása még ugyanazon év őszén megkezdődött. A könyvtár ideiglenes helyiségéül, addig is míg a nagyértékű könyvek méltó befogadására alkalmas városi könyvtár felépül, a város tulajdonában lévő főreáltanoda földszintjén jelöltek ki hat tágas termet.⁶⁷ A Somogyi által visszatartott könyvek csak az adományozó halála után kerültek Szegedre. Mivel a könyvtárnak semmiféle katalógusa sem volt, u.n. ládajajtsromokat készítettek, mely a mai Somogyi-könyvtár első címtára. Az összesen 215 ládáról szóló lajstrom 19.000-et meghaladó címet és 42.000 körüli kötetszámot tüntet fel.⁶⁸

A könyvtárt 1883. október 16-án nyitották meg ünnepélyes külsőségek között.⁶⁹ A könyvtármegnyitással kapcsolatban a "Szeged Hálája" c. emléklap megszólaltatja Somogyi Károlyt, aki magas korára való tekintettel az ünnepségeken nem vett részt. Arra a kérdésre, volt-e Szegeden az alapítás előtt, Somogyi így válaszolt: "Sohase voltam, sohase láttam, odavaló sem vagyok. Hát akkor miért alapítottam ezt a könyvtárat éppen Szeged~~en~~ városában? mert Szegednek nagy hivatása van. Szegedért sokat el kell még követnünk, ha a hazáért és a nemzetért dolgozni akarunk. Egész életem volt az a könyvtár. Munkám és állásom jövedelmének legnagyobb részét könyvekre szántam. Összeköttetésbe léptem a legnevezetesebb európai könyvkereskedőkkel és antiquáriusokkal,

⁶⁷ Ruszti: i.m.9.1.

⁶⁸ Ruszti: i.m.10.1.

⁶⁹ Ruszti: i.m.13.1. A megnyitás külsőségeire vonatkozóan ld. Magyar Könyv-Szemle 1883.336-339.1.

csak hogy mentül becsesebb gyűjteményre tegyek szert. Könyvtár-alapításomnak úgy is az volt a legforróbb célja, hogy a haza ol-tárára szánom, hogy egy szép és nálunk ritka köteleességet telje-sitsek. Mikor Szeged romjain az egész művelt világ eltűnődött, mikor Szegedért kunyhók és paloták segítséget kezdtek nyújtani, már ekkor megérlelődött bennem a gondolat, hogy én is hozzájárulok a romok felépítéséhez: odaadom a szegedieknek könyvtáramat".⁷⁰

SOMOGYI AZ ÍRÓ.

Somogyi Károly a maga intranzigens katolikus szemszögéből nézte az összes irodalmi termékeket. Ez az oka annak, hogy könyveiből mintegy 10.000 a vallásos irodalom körébe tartozik. Somogyi egyéniségének másik domináns vonása izzó magyarsága. A XIX. század nagy német befolyásával szemben inkább a francia szellemnek hódolt. Ezért találunk könyvei között meglepően sok francia munkát. Elveti Hegel idealizmusát és társadalombölcselete Lemmenaisre és Joseph de Maistre-re emlékeztet. Vallásosságában nincs semmi romantikus sznetimentalizmus. Harcos katolikus, aki szembe száll a kor pozitívizmusával éppen úgy, mint a századvégi szocializmussal. A szociális problémák megoldását szerinte csak az Egyházon belül, de semmiesetre sem azon kívül kell keresni. A pápai csalhatatlanság kérdésében az ellenzék bátor szószólója, de a dogma kihirdetése után a "Roma locuta, causa finita" elvhez tartja magát.

Somogyi a bölcseletre vonatkozó reflexióit a bölcselet lényege-és feladatáról c. akadémiai székfoglalójában foglalta ösz-

⁷⁰ Szeged Hálája. 1883. Emléklap a Somogyi-könyvtár megnyitása alkalmából.

71

sze. Somogyi szerint a bölcsélet rendeltetése az, hogy az emberiség közjavává váljék, ne pedig kizárólagos tulajdona egyes buvárkodó elmének; a helyett, hogy az életben használni akarna s a közgondolkodást és erkölcsiséget tisztítani, javítani töre-

72

kednék. Megállapítja, hogy" a pacticus élet emez arany századában" elfordulnak az elvont igazságok kutatásától. Ennek okát főleg abban látja, hogy a modern filozófusok maguk ásták alá a tudományok tekintélyét. Elfeledkeznek Pascal szavairól, aki szerint helyesen gondolkodni "Voilà le principe de la morale". He-
vesen támadja Hegelt, akinek filozófiáját "botrányosnak" tart. 73

74

A józan ész nem mondhat mást, minthogy örült vagy csaló, jegyzi meg Hegel-nek az abszolútumra vonatkozó tanai kapcsán. Kipellen-
gérezi szofista kétértelműségeit. Csodálja, hogy ily excentrikus eszmék és fonák rendszerek annyi csodálóra táltak. Konzervatívizmusára jellemző az a Gratry-tól származó részlet, melyben a francia filozófus megállapítja, hogy a XVIII. század közepe óta megszűnt létezni a filozófia Európában. Keserűen idézi Menzel szavait, aki szerint a filozófia Németországban elkoptatta magát. A hanyatlás okát abban az egoisztikus gögben látja, mellyel a német filozófusok kölcsönösen guny tárgyává tették egymás rendszerét. Hegel francia követőjének Vacherot-nak bírálata következik ezután, aki mestere módszerét ragyogó dialektikával alkalmazza és közérthető fogalmazással jut el a német filozófus konkluziójához: a természetfölötti lény tagadásához. Vacherot szerint a vallás ma már csak merő szimbólum. A kereszténység

71 Elhangzott 1859. ápr. 18-án. Nyomtatásban is megjelent a Családi Lapok külön lenyomataként.

72 Somogyi: i.m.1.1.

73 Somogyi: i.m.26.1.

74 U.o.

inkább külsőségeiben, szokásaiban és intézményeiben él tovább,
mint az emberi lelkekben.⁷⁵ A filozófiának ezt az új irányát Somogyi dekadenciának látja és okát abban véli felfedezni, hogy a bölcselek eltértek arról az útról, melyet a kereszténység szabott eléjük. "A magára hagyott ember nem bír a bálványozás sötétségéből az egy Isten ismeretének magasságára felvergődni s annak birtokában, de attól eltávolodva sem képes azt huzamosan megőrizni."⁷⁶ Somogyi elveti a *hegeli* filozófiát.⁷⁷ "Ily bölcsesség nekünk nem kell!" Nem tarthatjuk feladatunknak a fatalizmus zászlója alatt az anyagiság lealacsonyító szolgálatába való szegődést. A bölcsélet szerinte meglévő ismereteinknek egy egészbe foglalt rendezése és áttekintése, nem valami külön tudomány. Feladata az, hogy az ember előtt feltűnt mindenségbe, önmagát is beleértve megegyezést, összhangzást hozzon, vagyis az egész létező s val- összefüggését vizsgálja.⁷⁸ A bölcsélet lényege tehát nem a sokféleségben, hanem a rendezni tudásban, nem az ismeretek halmozásában, hanem az összefüggés belátásában, nem az ellentmondások feltárásában, hanem az eligazodásban áll.⁷⁹ Somogyi szerint a valódi bölcsélet a végcélok megérítésének tudománya, mely gyakorlati értelemben annyit tesz: megnyugtatóni az embert, összhangba hozni őt önmagával és a mindenséggel. Aki ennél kevesebbre törekszik, az megalázza önmagát és a tudományt melynek célja nem lehet kevesebb, mint a szellemi tökély és boldogság.⁸⁰ A bölcsélet lényegére vonatkozó akadémikus megállapításokat a bölcsélet feladatának meghatározása követi. Somogyi

⁷⁵ Somogyi: i.m.10.1.

⁷⁶ Somogyi: i.m.18.1.

⁷⁷ U.o.

⁷⁸ Somogyi: i.m.22.1.

⁷⁹ Somogyi: i.m.23.1.

⁸⁰ Somogyi: i.m.21.1.

dogmatikus felfogása nem enged külön utakat a filozófiának, hanem azt mintegy a teológia egyik segédtudományát tekinti. Hivatása nem lehet más, mint az emberi ismeretekbe bizonyos egységet hozni, s ezáltal a szívet és értelmet egyaránt megnyugtatni. A bölcséletnek a vallási igazságokat kell alátámasztani. A filozófiának ez a dogmatikus felfogása végigvonul Somogyi egész irodalmi működésén. Nyomait megtaláljuk a törvények iránti engedelmeségről írt Budán 1841-ben megjelent munkájában is. Bevezetésében megállapítja, hogy a haza és egyes polgár boldogulása elsősorban a törvények iránti engedelmességtől függ. Goethé-re emlékeztet, amikor kijelenti, hogy a valódi engedelmesség a legnemes⁸¹ebb s emberhez legméltóbb szabadság. E könyv megírásával Somogyi a béke és a közjó érdekeit akarta szolgálni. A munka tulajdonképpen a pedagógia tárgykörébe esik, ahol Somogyi altruista és pacifista egyénisége kiválóan érvényesülhetett. Méginkább ide tartozik a Somogyi szerkesztésében megjelent "Katholikus Iskolai Lap", mely 1849. január 2-án indult meg. A lap hivatását Somogyi így körvonalazza: "/A lap/ célja közvetlenül szülőkre, nevelőkre és tanítókra, közvetve pedig a katolikus ifjúságra akként hatni, hogy ez a kinyilatkoztatott isteni hit tanainak értelmében s a kor viszonyainak megfelelő műveltség igényei szerint vezéreltetve, polgárilag új életre keltett nemzetünknek a földi jólét lehetőleg legmagasabb fokát, valamint az örök élet végtelen becsü javait is biztosíthassa"⁸² A nevelés nagy munkájában egyház és iskola elválaszthatatlan szövet-

⁸¹ Somogyi Károly: A törvények iránti engedelmességről, Buda, 1844.1.1.

⁸² U.o.

ségesek. A vallásos nevelés nagy fontosságát a Montesquieu által felállított elv idézésével domborítja ki, mely szerint az egyik országot az uralkodói tekintély, a másikat az önkény szülte félelem, míg a szabad államokat egyedül tagjainak erényessége tartja fenn.⁸³

Somogyi Károly igazi feladatát a nevelésben látta. Harcos egyéniség, aki nem elégszik meg azzal, hogy a hit által az örök igazságok birtokába jut, hanem kötelességének érzi az egyház tanításait minél szélesebb körben terjeszteni. Magatartásában van valami komor méltóság és eltökéltség, ami a janzenistákra emlékeztet. A hitigazságok átélésének ezt a komor, meg nem alkuvó hangulatát talán protestáns őseitől örökölte. A janzenisták is az irodalom, a könyv segítségével akarták megreformálni az egyház belső életét. Munkásságuk elsősorban a nevelés terén éreztette hatását. Van ezenkívül Somogyiban egy vonás, ami a gallikanizmusra emlékeztet. Ismeretes a pápai csalhatatlanság kérdésében elfoglalt ellenzéki álláspontja.

Somogyi a nevelés kérdésében keresztül jut el a szociális problémához. A szociális tevékenység kiindulópontja a vallás. Ha minden ember az evangélium szellemében élne, a szociális problémák egycsapásra megoldódnának. Éppen ezért minél szélesebb körben kell hirdetni a krisztusi gondolatokat. Felismeri a kor nagy társadalmi átalakulásával járó feladatokat. A tömegeknek irányt kell mutatni. Érzi, hogy a proletariátus helyzete nem kielégítő, s hogy az alsóbb néprétegek elégedet-

⁸³ Montesquieu: Esprit des Lois. Livre II. Chapitre I.

lensége mindinkább növekszik. A múlt század közepe felé az egyház még nem találta meg a kapcsolatot a proletariátus felé, de a Somogyihoz hasonló egyházi férfiak már érezték, hogy kell valaminek történnie ebben az irányban az egyházon belül. Egyik oldalról a pozitívista bölcsélet, másfelől a feltörő szocializmus fenyegették az egyház hadállásait. Ideje tehát felsorakoztatni az összes erőket s felvenni a harcot az elhatalmasodó közömböség illetve vallásellenes felfogással szemben. Miben látja Somogyi az egyház feladatát? Semmiesetre sem abban, hogy elzárkózzék a tömegek elől s exkommunikálja mindazokat, akik a szociális problémákat feltárják és azok megoldását sürgetik. Az egyházra szerinte nagy misszió vár: a tömegek figyelmét az örök igazságok felé fordítani s így elterelni a földi problémákról a tulvilági élet felé. Ez az út, melyet Somogyi a maga orthodox katolicizmusával egyedül célravezetőnek lát, akadályozhatja meg az alacsonyabb társadalmi rétegeket abban, hogy különböző szociális eszmék szolgálatában a forradalom eszközévé váljanak.⁸⁴

Mint Bossuet ő is a tömegekre akar hatni. E tekintetben Somogyi az első nálunk, aki tudatosan fordul a tömegek felé, félismerve a sajtó és a könyv nagy közvéleményirányító szerepét. Számos folyóiratot szerkeszt. Igen fontos szerepet játszik, mint könyvkiadó. A folyóiratok, melyeket szerkeszt, a könyvek, melyeket kiad a különböző lapokban és folyóiratokban megjelent cikkei mind Somogyi szellemének mozgékonyására és a kor szelleme iránti fogékonyására vallanak. Az idő őt igazolta. Elég, ha utalunk ez-

⁸⁴ Néhány szó a Religio és Nevelés irányát illetőleg. Religio és Nevelés, 1847.I.évf.1.

zel kapcsolatban a szociális pápai bullákra. Szellemi magatartása, módszere és munkásságának iránya rokon a Rerum Novarum és Quadragesimo Anno szellemével. Somogyi egyéniségének van ezenkívül egy másik, minket nemkevésbé érdeklő, figyelemreméltó vonása: a könyvgyűjtés. A könyv kultusza a XVIII. század jellegzetes szenvedélye. A könyv jelentősége a XIX. században sem csökkent, sőt a technika fejlődésével csak nőtt, ennek ellenére a könyvgyűjtés terén sokkal fontosabb helyet foglal el a XVIII. század, mint az utána következő. Ennek okát főleg abban kell keresnünk, hogy a XIX. században a nagy magánkönyvtárak már többnyire megnyitottak a nagyközönség számára. Így az egyes könyvbarátoknak már nem volt szüksége minden könyvet megvásárolni. A nyomdatechnika tökéletesedésével mind nagyobb példányszámban jelentek meg az értékesebb munkák s így a könyvek muzeális értéke lényegesen csökkent. Az előző század művészi kiadásai helyett olcsó és egyszerűbb külsejű kiadványok özönlöttek el a könyvpiacot. Ilyenformán a könyvnek egyéni értéke, külön becsé, ritkaságánál fogva nagy kereslete lassan megszűnt. A könyvgyűjtés klasszikus százada ezek szerint a XVIII. század.

Somogyi Károlyban a XVIII. század könyvgyűjtőinek s szelleme élt. Nála a könyvgyűjtés nem nagyuri kedvtelés volt, hiszen a legszűkösebb viszonyok között élt, hogy értékesebbnél értékesebb sorozatnak birtokába jusson. Könyvei arról tanuszkodnak, hogy nem csak gyűjtötte, hanem olvasta is azokat. Kezeirása csaknem minden szakhoz tartozó könyvben felfedezhető.

Lapszéli jegyzetei, reflexiói nagy tudásról és elmélyülésről tanuskodnak. Igen érdekes fényt vetnek Somogyi egyéniségére azok a bejegyzései, melyek kimondottan vallásellenes könyvek fedő-vagy hátlapján olvashatók. A buzgó katolikus felháborodása tör ki belőle Rousseau, D'Holbach, Helvétius vagy egyéb "istentelen" egy-egy sorának olvasásakor. Ezekből a bejegyzésekből Somogyi egész emberi és írói arcképe megrajzolható. Türelmetlen, harcias, lobbanékony lélek megnyilatkozásai ezek, de ugyanakkor roppant erudicióról tanuskodnak.

A FRANCIA NYOMTATVÁNYOK ÁLTALÁNOS ISMERTETÉSE.

A XVIII. században alapított könyvtárakban első helyen áll a⁸⁵ vallásos irodalom. Központi helyet foglal el a Biblia, mely rendszerint több nyelven is megvan. A Bibliával kapcsolatosan megtaláljuk a szentírásmagyarázatokat, valamint a hitvitázó, aszketikus és apologetikus irodalom emlékeit, is. Ide kapcsolódnak a különböző katekizmusok, liturgiai munkák, ének- és imagyűjtemények, továbbá a szentek életrajzai, mint a jámbor életre serkentő irodalom termékei.

Második helyen általában történeti munkákat találunk. A század első felében gyűjtik össze azt a roppant anyagot, melyre a felvilágosodás építi fel a maga egyház- és vallásellenes történetfilozófiáját. A történeti munkákkal párhuzamosan, különösen nálunk, nagy számban találhatók jogi munkák. A felvilágosodás teremti meg a mai szociológiát, a társadalmi rend reformálására irányuló nagy szintéziseket. A legtöbb könyvtárban megtalálható a felvilágosodás egész állambölcselete Montesquieu-tól kezdve Voltaire-en és Rousseau-on keresztül Helvetius és d' Holbach materializmusáig. Ezt az irodalmat egészíti ki az Encyclopédie valamelyik kiadása.

A század vége felé megszorodnak a természettudományos munkák. Különösen a piaristák mutatnak élénk érdeklődést a matematika, fizika és csillagászat iránt. Külön hely

⁸⁵ A leírásra kerülő két szegedi könyvtár jellegzetesen XVIII. századi könyvtárnak tekinthető, a piaristák könyvtára alapításának idejét tekintve, a Somogyi-könyvtár pedig alapítójának egyénisége folytán, illetve jelen dolgozat tárgyánál fogva.

illeti a földrajzi munkákat. Ide kapcsolhatók az utleírások, melyeket a határokon túlmenő érdeklődés teremt meg.

Legmóstonább szerep a szépirodalomnak jut. Az előző században a klasszikusok jelentik a francia irodalmat. Az irodalom külső formája a vers. A XVIII. században a verset kiszorítja a próza, melyen keresztül a felvilágosodás filozófiája szól az olvasóhoz.

Végül jelentékenyen megnövekszik az irodalom mozgékonyabb műfajainak /ujság, folyóirat, pamphlet, brochure stb./ száma.

1. HITTUDOMÁNY.

Az ismertetésre kerülő két szegedi könyvtár egyházi jellegéből következik, hogy a hittudományi munkák igen nagy számban vannak képviselve. Elősegíti ezt a tényt az a körülmény is, hogy a XVIII. században a hittudomány még nem vált el a többi tudománytól, hanem magábaolvasztotta a tudományos irodalmat éppen úgy, mint a szépirodalmat. Mornet statisztikája szerint a XVIII. században alapított könyvtárakban a vallásos irodalom az összes könyveknek mintegy 1/4 -ét teszi ki.

86

a/ Általános hittudományi munkák.

A hittudományi munkák közül első helyen kell megemlíteni a Bibliát, a kereszténység alapvető könyvét, mely két kiadásban van meg. /128.194.sz./ Mindkettő a janzenista Quesnel munkája, az első 1727-ben, a második 1747-ben jelent meg. A két munka érdekességét az növeli, hogy Quesnel a bibliai szöveghez fűzött Réflexion-jai miatt börtönbe került.

Az exegetikus irodalmat a svájci protestáns teológus Jean Frédéric Osterwald Argumens et Réflexions /111.sz./ c. munkája képviseli.

Az apologetikus irodalom körébe tartozik Malebranche Conversations chrétiennes /41.sz./ Derham angol egyházi bölcselelő Théologie physique és Théologie astronomique /124.235.sz./ c. művei, vala mint Ditton La religion chrétienne /130.sz./ c. munkája.

A liturgiai munkák közül a Toul-i egyházmegye részére 1729-ben készült misekönyvet /139.sz./, valamint az Epîtres et Evangiles /335.sz./ 1774-ben megjelent munkát emelhetjük ki.

Az egyház alapvető tanítását összefoglaló katekizmusok közül legnevezetesebb a spanyol dominikánus Luis de Granada Le catéchisme ou instruction du symbole de la foy /46.sz./ c. munkája 1688-ból, melyet Girard fordított franciára. Megemlíthetjük még az 1795-ből származó Gros catéchisme du diocèse de Chartres /450. sz./ c. munkát.

Az elmélkedések és hitbuzgalmi munkák már nagyobb számmal vannak képviselve. Első helyen Quesnel Pensées chrétiennes /44.sz./, Doucin Sentimens que la retraite inspire /62.sz./ és Joncourt Pensées utiles /87.sz./ c. műveit említhetjük. Ide sorozhatjuk még Quesnel Jésus-Christ pénitent /132.sz./, Vauge Le directeur des âmes pénitentes /140.sz./, Beuvelet Conduite pour les principaux exercices /148.sz./, Szalézi Szent Ferenc Traité de l'amour de Dieu /193.sz./, Massillon Pensées /307.sz./ s végül Tronson Examens particuliers /310.sz./ c. könyveit. Az utóbbiban a szerző az Istennek tetsző élet szabályait foglalja össze, a munka igen fontos szerepet játszott a XVIII. századi papnevelésben. A hitbuzgalmi munkákat Chevassu, Proust, Marin, Collot és d'Érouville egy-egy könyve egészíti ki. /314., 323., 328., 333., 340. sz./.

A misztikus irodalom legkiválóbb képviselője Mme Guyon, a-
kinek híres munkája Lettres chrétiennes et spirituelles /272.sz./
a maga idejében nagy vitákra adott alkalmat. Mellette a XVIII.

század híres svéd misztikus írója Swedenborg a Les merveilles du ciel et de l'enfer /376.sz./ és a Du commerce établi entre l'âme et le corps /397.sz./ c. munkák szerzője említhető meg.

A vallásos irodalomhoz tartoznak az ima-és énekgyűjtemények. Ezek közül a legjelentősebb Quesnel Prières chrétiennes-je. /42.sz./.

A jámbor életre nevelnek a szentek illetve a kiváló egyházi férfiak életrajzai. Ebbe a körbe tartozik a legrégebb szegedi francia könyv Théodore de Bèze Vrais pourtracts des hommes illustres en piété et en doctrine /1.sz./ c. munkája, melyben Kálvin tanítványa és utódja a reformáció legkiválóbb harcosainak és mártírjainak életrajzát írja meg. Ezzel kapcsolatban figyelemreméltó adat, hogy a katolikus pap Somogyi könyvtárában a legrégebb francia könyv éppen protestáns szerzőtől származik.

b/ Egyházi szónoklat.

A XVII. század nagy műfaja, az egyházi szónoklat, számos művel van képviselve. A legkiválóbb szónokok e korban a jezsuiták, az oratóriánusok közül és a Port-Royal híveiből kerültek ki. Ugyanakkor azonban a protestánsok is jeles szónokokkal dicsekedhettek. A katolikusokat Bourdalou, "le roi des prédicateurs ou le prédicateur des rois" /81., 94., 95., 112., 122.sz./ és Massillon /191.sz./ képviselik, a protestánsok közül Tillotson /170.sz./ érdemel említést.

c/ Hitvédelem.

A vallásos irodalomnak virágzó műfaja volt a XVI. századtól

fogva a hitvitázó irodalom. Mind a katolikusok, mind a protestánsok legjobbjait sorakoztatták fel a maguk igazságának bebizonyítására. A XVII. században a francia hitvédelem a protestánsokban látja ellenfelét. A protestáns ellenes hitvitázó irodalom középpontja a Port-Royal, legkiválóbb képviselői Arnould, Nicole és Quesnel. Protestáns részről legfelkészültebb ellenfelük Jurieu, aki egyformán harcolt a Port-Royal, Bossuet, valamint Bayle ellen. /40., 43., 48., sz./ A protestánsok közül Jurieu mellett még Claude érdemel említést /13. sz./ Érdekes ujitást jelent a hitvitázó irodalomban Pascal Pensées /30. sz./ c. munkája, mely az értelem helyett a szívhez akar szólni. Bossuet Histoire des variations des églises protestantes /298. sz./ c. híres hitvitázó munkája egyetlen könyvtárból sem hiányozhat.

A XVIII. században megváltozik a hitvitázó irodalom jellege. A katolikusokat és protestánsokat egyformán éri a támadás a felvilágosodás írói részéről, s megtörténik, hogy vállvetve harcolnak az aufklárista filozófusok ellen. A felvilágosodás ilyenformán újabb tápot ad a hitvédő irodalomnak s kiváló kontroverzisták támadnak. A felvilágosodás íróinak legmég több ellenfelének, Bergier-nek három könyvét találjuk Szegeden: La certitude des preuves du christianisme /270. sz./ melyet Burigny ellen írt, az Examen du matérialisme /312. sz./ melyben d'Holbach állításait cáfolja s végül a Traité historique et dogmatique /364. sz./ mely a kor legkiválóbb apológiai munkája. Bergier hitvédő munkáit Magyarországon is ismerték. Alexovics 87 Balázs több művét használta a magyar aufkláristák elleni harcban.

87 Eckhardt Sándor: A francia forradalom eszméi Magyarországon, Bp. 1924. 184. l.

d/ A felvilágosodás egyházellenes irodalma.

A felvilágosodás alapja Descartes racionalizmusa, melyet a francia bölcselelő a renaissance sztoicizmusából fejleszt tovább. Descartes-ra épül a XVII. század klasszikus irodalma, mely a mikrokozmosz, az emberi lélek, problémáit boncolgatja. A felvilágosodás írói Descartes módszerét vallási és társadalmi problémák vizsgálatára is kiterjesztik, így kerülnek szembe a kinyilatkoztatott vallással. Az egyház csaknem kétezeréves tekintélyének megdöntésére irányuló törekvések szülik a deizmust, antiklerikalizmust, szenzalizmust egészen az utilitarista materializmusig. A felvilágosodás kiindulópontjaként Bayle Dictionnaire historique et critique c. szótárát szokás tekinteni, mely egy toleráns és aufklárista kor emléke. Bayle szótára két kiadásban is megvan Szegeden /69.180.sz./ Montesquieu Esprit des Lois c. munkája, melynek megjelenése a második jelentős mozzanat a felvilágosodás történetében, szintén két kiadásban van meg /201, 472.sz./. A Diderot és D'Alembert szerkesztésében megjelent Encyclopédie-nek, mely a felvilágosodás hatalmas tárháza, Franciaországban írta olaszországi kiadását találjuk meg a Somogyi-könyvtárban. /235.sz./ Ugyanez a könyvtár Rousseau híressé vált értekezésének a Discours sur l'inégalité parmi les hommes-nak 1754-es első kiadásával büszkélkedhetik. /218.sz./ Voltaire Catéchisme de l'honnête homme-ja a maró guny hangján támadja a dogmatikus vallást. /261.sz./ De a felsorolhatjuk a felvilágosodás egész szellemi fegyvertárát az angol morálfilozófusok Mandeville, Middleton, Bolingbroke és Hutcheson /114.,185.,337.,

199.sz./ munkáin keresztül D'Argens, D'Holbach és Helvétius materializmusáig /167.,190.,168.,281.,289.,338.,355.,384.,sz/.

A felvilágosodás századának egész gondolkodása filozófikus. Kisajátítja eszméi számára az egész filozófiát. A felvilágosult írók mellett (azonban a konstruktív) gondolkodóknak is jut hely. Ennek a filozófiának legkiválóbb képviselője Leibniz, akinek két munkáját találjuk a Sémogyi-könyvtárban /156.,264.,/ Ugyanitt említhetjük meg Bailly /348.sz./, Bonnet /297.sz./ és Castilhon /300.sz./ munkáit.

e/ Janzenizmus, gallikanizmus, jozefinizmus.

A janzenizmus irodalma rendkívül gazdag. E nagyhatású szellemi mozgalom fellelegvára a Port-Royal jelentős szerepet játszik a XVII. század francia irodalomtörténetében. A mozgalom egész Európában elterjedt és óriási könyvtermelést váltott ki. A janzenista irodalom termékei jóformán minden európai könyvtárban megtalálhatók. A janzenista könyvek jelenléte nem bizonyítja, hogy a könyvtár alapítója feltétlenül rokonszenvezett a janzenizmussal, sokszor csak a műgyűjtő értékes könyvek iránti érdeklődéséről tanuszkodnak.

A janzenista irodalom termékei közül első helyen Arnauld De la fréquente communion /85.,17.sz./ c. munkáját kell említenünk, melyben károsnak tartja a gyakori (szent)áldozást. Arnauld munkája két kiadásban is megvan, ezek közül az első a mű legjobb Bruxelles-i kiadása. A Port-Royal korszakalkotó tankönyve, mely a janzenisták Descartes-tal való kapcsolatait mutatja ki, Ar-

nauld és Nicole La logique ou l'art de penser /39.sz./ c. közös munkája a Somogyi könyvtár ritkaságai közé tartozik. Nicole álneven írt Les imaginaires c. munkája /13.,14.sz./ első kiadásban van meg. Pasquier Quesnel-nek már említett munkáin kívül az Unigenitus bullára vonatkozó iratai is megtalálhatók /89.sz./ Igen tanulságos Dominique de Colonia névtelenül megjelent Bibliothèque janséniste /159.sz./ c. katalógusa, mely az 1731-ig megjelent janzenista és quietista munkák jegyzékét adja. A kisebb janzenisták közül dom Clément /233.sz./, Mésenguy /216 sz./ és Rondet /259.sz./ munkáit emelhetjük ki.

A janzenizmussal rokonszenvező jozefinizmus álláspontját ismerteti az Unigenitus kérdésében s Batthyány József esztergomi érsek tiltakozását tartalmazza a Lettres de nostre saint père /372.sz./c. mű.

A pápai hatalom korlátozását célzó gallikanizmusnak mindössze egy képviselője van, Pey abbé névtelenül megjelent De l'autorité des deux puissances /368.sz./ c. könyve, mely felelet Burgigny Traité de l'autorité du pape c. indexre tett munkájára.

2. T Ö R T É N E L E M.

A XVIII. század fejlett történeti érzékének bizonyítéka az a számos történeti munka, mely csaknem kivétel nélkül minden e században alapított könyvtárban megtalálható. Leggazdagabb az egyháztröténeti irodalom, de a világi történelemmel foglalkozó munkák száma sem sokkal kisebb. Ez utóbbiakat a rendkívül gazdag memoár-irodalom egészíti ki. A XVII. századból a gallikán szellemű Maimbourg három munkáját emelhetjük ki /34.,35.,37.sz./

A XVII. század legkiválóbb egyháztörténészének, Fleury apátnak 36 kötetes Histoire ecclesiastique /110.sz./ c. alapvető munkája egy 1722-1743 között megjelent kiadásban van meg. A janzenistákkal rokonszenvező kiváló egyháztörténész e munkáját Claude Fabre és Goujet fejezték be. Ugyancsak janzenista szellemben írta meg a kereszténység első hat évszázadának történetét Tillemont Lenain /147.sz./ Ugyanez a szerző másik hat kötetet szentelt az ugyanabban az időben urlakodó császárok történetének /146.sz./ A katolikusok között találjuk még Racine apát 15 kötetes egyháztörténetét /195.,209.sz./, melyből a két utolsó kötetet Troa d'Assigny, apát írta.

A protestáns egyháztörténeti munkák közül kimagaslanak Lenfant /88.,117.,127.,144. sz./ és Basnage /93.sz./ munkái. Az Egyházi és a világi történetírás között átmenet Bossuet Discours sur l'histoire universelle /236.sz./ c. híres műve, melyet szerző az oratóriánus Richard Simon ellen írt. Bossuet munkájában az egyházi történet mellett a politikai történelemre vonatkozó utalásokat is bőven találunk.

A világi történelem eseményeit tárgyaló munkák közül a legrégibb Mezeray-nek, a XVII. század jeles történetírójának Abrégé chronologique de l'histoire de France /24.sz./ c. hatkötetes munkája, melyet adatainak megbízhatósága miatt még ma is előszeretettel használnak. D'Anville Notice de l'ancienne Gaule /278.sz./ c. munkája értékes adatokat tartalmaz Gallia római-kori történetére vonatkozóan. A rancia vonatkozású történeti munkák sorában még Danâél Histoire de Francé /182.sz./ és Hénault Nouvel abrégé chronologique de l'histoire de Francé

/247.sz./ c. művei emlithetők.

Az ókori és keleti népek történetével számos mű foglalkozik. Ezek közül Rollin Histoire ancienne des Romains és Histoire ancienne des Egyptiens /176., 150.sz./ c. művei emelhetők ki.

Franciaország a XVII. században kezd érdeklődni a határain kívül élő népek iránt. Ennek az érdeklődésnek eredményeként jóformán minden európai nép történetére vonatkozó könyvet találunk hatunk a két szegedi könyvtárban, /291., 293., 377., 383., 473.sz./ de nem hiányoznak a nagy egyetemes történeti munkák sem. Ilyenek Raynal Histoire philosophique et politique /334.sz./ valamint Millot Éléments d'histoire générale /347.sz./ c. nagy összefoglaló munkái. Itt emlithető meg Pufendorf Introduction à l'histoire générale et politique de l'univers /108.sz./ c. alapvető munkája is.

Külön hely illeti meg a magyar vonatkozású történeti munkákat, melyek közül a legrégibb Dumay Estat de l'Empire /25.sz./ c. 1674-ben megjelent könyve. A francia történetíró munkájához csatolt egy Abrégé de l'histoire de Hongrie c. fejezetet is.

A szegedi régi francia könyvek között három érdemel különösebb figyelmet kifejezetten magyar tárgya miatt. Az első Antoine Béchet francia kanonok Histoire du ministère du cardinal Martinusius, archevêque de Strigonie /90.sz./ c. 1715-ben megjelent monográfiája, melyet szerző az éppen Franciaországban időző Rákóczinak ajánl, s melyben Béchet párhuzamot von Ximenès és Martinuzzi között.

A második munka, mely részletesen foglalkozik Magyarországi történelmével, Michel de Sacy Histoire générale de Hongrie /356.sz./ c. műve, melyben szerző a hunok első inváziójától kezdve

ismerteti a magyarok történetét Mária Terézia uralkodásáig. A francia szerző gyakran hivatkozik magyar történetírók latin nyelvű munkáira lapszéli jegyzetáiban és általában nem nagy kritikai érzékről tesz tanuságot. Bevezetésében kíváncsnak tartja az egymástól távolabb élő népek kölcsönös megismerését s megállapítja, hogy amire a tudásvágy nem volt képes, t. i. a két ország közötti kapcsolat megteremtésére, azt megvalósította a háború.

A harmadik, csaknem minden a XVIII. században alapított magyarországi könyvtárban megtalálható munka címe Histoire des révolutions d'Hongrie /172.sz./ szerzője Brenner abbé, aki valószínűleg azonos Brenner Domonkos Antal szepesi préposttal.⁸⁸

A munkát Saussure szerint maga Rákóczi írta. Kont szerint Brenner abbé a Bastille-ban végezte be életét, ahová politikai okokból került.⁸⁹ A könyv kiadója Prosper Marchand a szerzőt nem ismerte, de az szerinte csak magyar ember lehetett a magyarországi viszonyokban mutatott nagy jártassága folytán.

A munka három részből áll. Az első rész tárgyát a cím jelzi, a második rész Rákóczi emlékiratait tartalmazza a magyar felkelésről 1703-tól 1711-ig. Francia címe: Mémoires du Prince François Rákóczy sur la Guerre de Hongrie depuis 1703 jusqu'à sa fin.

A harmadik részben gróf Bethlen Miklós emlékiratait közli a kiadó. Ennek címe: Mémoires du comte Bethlen Niclos sur les Troubles de Transsilvanie. Ez utóbbinak szerzője Révérend abbé,

⁸⁸ Id. Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratái, Pécs, 1934.37.1.

⁸⁹ Kont, Ignace: Bibliographie française de la Hongrie. Paris, 1913.42.1.

aki XIV. Lajos kiküldöttként 1677 és 1679 között Erdélyben időzött és gyakran megfordult Bethlen Miklós szentmiklósi kastélyában. Révérend abbé nyilván azért válaszotta ezt a formát könyve megírásánál, hogy olvasói számára ezzel is érdekesebbé tegye.⁹⁰

Az életrajzok és emlékiratok nagy száma mutatja legjobban a XVIII. század történeti érdeklődését. Az előbbieket közül első helyen Richard abbé munkáját említhetjük, melyben François de Leclerc-nek, Richelieu bizalmasának életrajzát írta meg /74.sz./ Krisztina svéd királynőről két életrajzot is olvashatunk, az egyik névtelen szerző műve /75.sz./ a másik Arckenholtz tollából /206.sz./ Az oroszok iránt felébredt érdeklődéséről tanuskodik Nesterusanoi emlékirata Nagy Péter orosz cárról /138.sz./ A nagy francia forradalom évében névtelenül megjelent Essais historiques sur la vie privée de Marie-Antoinette /420.sz./ c. könyv híven tükrözi a francia nép forradalmi hangulatát s 1789 tulfutott légkörét.

A rendkívül gazdag memoár-irodalom számos emlékéből a híres nyakláncpörre vonatkozó két könyv vonja magára a figyelmet. Az egyik Rohan bíboros emlékirata 1786-ból /406.sz./ a másik a hírhedt La Motte grófné Mémoires justificatifs-je, /419.sz./ mely Londonban jelent meg 1789-ben. Magyar vonatkozásaik miatt említést érdemelnek a Magyarországon is járt Bonneval gróf apokrif emlékiratai /161.sz./ melynek Marche-től származó kritikája is megvan /169.sz./ Critique ou Analyse des Mémoires du comte de Bonneval címmel, Montecucculi, a híres osztrák hadve-

⁹⁰Baranyai: i.m.143.l.

zér emlékiratai Turpin jegyzetivel /308.sz./ s végül a magyar felvilágosodás történetében fontos szerepet játszó báró Trenck⁹¹ Frigyes Mémoires -jai /413.,422.sz./.

A történeti munkákhoz csatlakoznak a hadászati és hadtörténeti munkák. Ezeknek egyetlen emléke van csak a Somogyi-könyvtárban: Joseph Boillot Modèles d'artifices de feu et divers instrumens de guerre ... /2.sz./ c. munkája 1603-ból.

3. E g y é b t u d o m á n y o s i r o d a l o m.

A jogi munkák közül kettő foglalkozik egyházi joggal: Fleury fiataalkori műve az Institution au droit ecclésiastique /142.sz./ s Godefroy de Montours Constitution civile du clergé /431.sz./c. munkája 1791-ből. A világi jogtudomány körébe eső munkák közül Grotius /72.sh./, Barbeyrac /121.sz./ Argou /141.sz./ Felice /287.sz./, Richer /324.sz./ és Mably /260.sz./ művei emelhetők ki.

A XVII. és XVIII. század nagy pedagógiai irodalmát számos mű képviseli. Első helyen áll Fénelon, akinek a nevelésről írt De l'éducation des filles /243.sz./ c. munkája, mezerfona-
lul szolgált Mme de Maintenon számára a Saint-Cyr-i leánynevelő intézet megalapításánál. Fénelon híres pedagógiai regénye a Télémaque /252.sz./ egy 1762-es Lausanne-i kiadásban van meg Szegeden. A XVIII. század pedagógiai irodalma jóval gazdagabban van képviselve. Rousseau nagysikerű munkája az Emile ou de l'édu-

⁹¹ Trenck Frigyes bárónak a magyar felvilágosodás történetében játszott fontos szerepére vonatkozóan ld. Eckhardt: i.m.122-132.l.

cation /255.sh./ az 1762-es első kiadásban van meg a Somogyi-könyvtárban. Rollin De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres /177., 197.sz./ c. munkáját két kiadásban is olvashatjuk. Itt említhetjük meg Mme Leprince de Beaumont és Mme de Genlis nevelési tárgyú regényeit is. /349., 401., 449.sz./

A két magyarországi piarista Cörver János Politique chrétienne /303.sh./ és Papánek János Problème sceptique /380.sz./ c. munkái a XVIII. századi magyarországi francia nyelvű irodalom értékes emlékei.

A pedagógiai irodalom jellegzetes műfaját örökölték meg azok a munkák, melyek a XVII. és XVIII. században oly népszerű civilizáció gondolatát propagálják. A piaristák és a Somogyi-könyvtár régi francia könyvei között négy e műfajba tartozó munkát találunk. /211., 238., 269., 390.sz./

Az orvostudomány mindössze nyolc művel van képviselve. Ebből kettő: Vigier La grande chirurgie des ulcères /11.sz./ és Guyon Le cours de médecine /21.sz./ a XVII. századból származik. A XVIII. század orvostudományi munkái közül a holland Boerhaave /296.sz./, az angol Lewis /342.sh./ és a svájci Tissot /367.sz./ egy-egy könyvét említhetjük meg.

Az elvont tudományok közül a matematikát az infinitézimális számítással foglalkozó két mű /96., 160.sz./, míg a geometriát csupán egy munka képviseli. A fizikával két könyv foglalkozik: Newton híres Traité d'optique sur les réflexions /107.sz./ és Nollet Leçons de physique /223.sz./ c. művei.

A csillagászatban körébe négy munka tartozik és pedig Lalande /317.sz./ egy, továbbá Bailly /336., 392., 409.sz./ három asztronómiai műve. A XVIII. században nagy fejlődésnek induló természettudományi irodalomnak legkiválóbb képviselői Buffon /299.sz./ és Valmont de Bomare /365.sz./, akik a természettudományok terén készítették elő a felvilágosodást. Egy magyar vonatkozású munkát is találunk, melynek szerzője Ignace de Born /424.sz./ Magyarországon született és hazánkban folytatott geológiai kutatásairól számos tanulmányban számolt be.

A nagyszámu földrajzi munka a XVIII. században mindgyakrabba váló utazások eredménye. A XVIII. század előtti utazásokról tíz munka számol be. Ezek közül a legrégebbi Feynes Voyage fait par terre /6.sz./, melyben szerző Magyarországon át Kinába történt utazásáról számol be. Ugyancsak járt Magyarországon Tavernier, akinek Les six voyages /27., 32.sz./ c. utleirása két kiadásban is megvan, a piaristák könyvtárában. Bernier-nek, a XVII. század leghíresebb utazójának keleti utazásairól szóló beszámolóját /63., 80.sz./ a Somogyi-könyvtárban olvashatjuk.

A tudományos leiró földrajz körébe tartozik D'Anville /163.sz./ és Tieffenthaler /389.sz./ munkája. Nagyszombatban a jezsuiták nyomdájában nyomták újra a bécsi Terézia-Akadémia tan-
könyvét, melynek címe Elémens géographiques /294.sz./⁹². A francia nyelvű munka érdekes fényt vet a XVIII. század magyar nevelésügyére.

⁹² A munkát ismerteti Baranyai: i.m. 71-72. l.

4. Szépirodalom.

A XVIII. században alapított egyházi könyvtárak szépirodalmi anyaga a világi alapítású könyvtárakkal szemben rendkívül hiányos. A szegedi régi francia könyvek között a XVII. század előtti francia irodalomnak semmi nyomát sem találjuk. A théâtre classique drámaírói közül teljesen hiányoznak Corneille és Racine művei. Molière összes munkáinak három kiadása van meg /192., 283., 386.sz./ La Fontaine meséinek két kiadása /327., 360.sz./ a XVIII. század második feléből származik. Ugyancsak két kiadásban olvashatjuk La Bruyère Les Caractères /105., 204.sz./ c. munkáját. Boileau műveit egy 1799-i jelentéktelen kiadásban találjuk meg. /459.sz./ A XVII. századi szépirodalomból Regnard /66., 212.sz./ Scarron /82.sz./ és Saint-Evremond /173.sz./ munkái érdemelnek még említést.

A XVIII. század szépirodalma a felvilágosodás szolgálatában áll. A század nagy íróinak munkáit vallási, politikai vagy nevelői célzat hatja át. Az önálló szépirodalom képviselői közül Jean-Baptiste Rousseau /198.sz./ Roucher /382.sz./, Crébillon /214.sz./ Choderlos Laclos /437.sz./ és Bernardin de Saint-Pierre /441.sz./ műveit említhetjük meg. A XVIII. század teremti meg Angliában a mai értelemben vett regényt, melynek számos francia nyelvű emlékét olvashatjuk a Somogyi-Könyvtárban. E műfaj nagy népszerűségét Richardson /224., 229., 284., 315.sz./, Sterne /388.sz./ és Thomas Day /408.sz./ művei jelzik. Itt említhetjük meg a svájci Gessner-t, az Idylles és a Mort d'Abel

szerzőjét, akiknek összes munkái francia nyelven vannak meg.
/436.sz./ A XVIII. századi szépirodalmi munkák között találunk egy magyar vonatkozású iskoladramát is, melynek szerzője Geiger Mátyás jezsuita, a nagyszombati érseki konviktus vezetője. Az iskoladráma címe: Sosipatre ou l'amour filial ⁹³ /331. sz./; a darabot a soproni jezsuita internátus nemes ifjai adták elő 1773-ban.

5. Nyelvtanok, szótárak, enciklopédiák.

A francia nyelv nagy elterjedettségének és népszerűségének bizonyítéka a XVIII. században az a számos nyelvtan, nyelvkönyv és szótár, mely kivétel nélkül minden európai könyvtárban megtalálható. A szegedi régi francia könyvek között a legrégebbi nyelvkönyv Francois Tenne társalgási gyakorlatokat tartalmazó Entretiens familiers /59.sz./ c. 1696-ban Leydenben megjelent munkája. Ugyancsak a XVII. századból származik Bellegarde abbé Modèles de conversations /59.sz./ c. könyve. Magyar vonatkozása miatt a legértékesebb e nemű könyv Liszkai Miklós Pozsonyban 1749-ben kiadott Recueil de dialogues royaux /200.sz./ c. német francia és magyar beszélgetéseket tartalmazó nyelvkönyve. Peupliers /274.sz./, Restaut /309., 353.sz./, Cibet /325., /Josse /460.sz./ és Sacy /463.sz./ nyelvtanai egészítik ki a meglehetősen gazdag grammatikai irodalmat.

A szótárak közül első helyen állanak a német-francia.

⁹³ Ismerteti Baranyai: i.m. 79.k.

nyelvűek, ami annak a bizonyítéka, hogy a francia hatás bécsi közvetítéssel érkezett hozzánk. A legrégebbi szótár Frédéric Morel Petit trésor de mots françois /17.sz./ c. 1669-ben megjelent munkája. A német-francia szótárak között Duez /53.sz./, Pomay /179.sz./, Roux /189.sz./ és Frisch /253.sz./ szótárát említhetjük meg.

Átmenet a szótár és encyklopédia között Moréri /70., 145. sz./, Le grand dictionnaire historique és Bayle híres Dictionnaire historique et critique /69., 180.sz./ c. hatalmas munkája. A legértékesebb példányok közé tartozik a Diderot és D'Alembert szerkesztésében megjelent Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers /235.sz./ második kiadása, valamint az 52 kötetes Encyclopédie méthodique /371.sz./ melyet Panckouck adott ki. A teljes sorozat 166 kötetből áll.

A könyvészeti munkák közül Dominique de Colonia már említett janzenista bibliográfiája, /159.sz./ és Debure Bibliographie instructive /279.sz./ c. munkája említhető meg. A XVIII. század vége felé megszülető filológiának is találunk néhány emlékét. Bachet Commentaires sur les epistres d'Ovidius /319.sz./ és Choffin névtelenül megjelent Amusemens philologiques /301.sz./ c. név nélkül megjelent munkái képviselik ezt a tudományágat.

6. Folyóiratok és ujságok.

Az ismerttetett két szegedi könyvtár meglehetősen szegény a XIX. század előtti folyóiratokban és ujságokban. A tudományos

folyóiratok között első helyen emlithetjük meg a Journal des Savants /480.sz./ c. folyóiratot, mely Denis de Salló szerkesztésében indult meg, mint az első tudományos folyóirat Európában. Az irodalmi folyóiratok közül a Journal littéraire /479.sz./ áll első helyen. Az 1713-1737 között megjelent folyóiratnak 1715-1718 és 1729-1736 közötti évfolyamát találjuk meg a piarista könyvtárban. /479.sz./

Végül néhány egykoru ujság /475.,477.,481.sz./ egészíti ki a két szegedi könyvtár régi francia könyveit.

A FRANCIA KÖNYVEK IDŐRENDI JEGYZÉKE.

A felsorolt könyvek bibliográfiai meghatározása a következő munkák alapján történt: Barbier Dictionnaire des ouvrages anonymes, röv. Ba. - Brunet Manuel du libraire et de l'amateur des livres, röv. Br. - Graesse Trésor de livres rares et précieux, röv. Gr. - Grand Larousse, röv. Gr. L. Hoefer Nouvelle Biographie Générale, röv. N. B. G. - Quérard Les supercheries littéraires dévoilées, röv. Qu. - Wurzbach Biographisches Lexicon, röv. W. B. L. - Baranyai Zoltán A francia nyelv és műveltség Magyarországon, Bpest, 1920. - Eckhardt Sándor A francia forradalom eszméi Magyarországon, Bpest, 1924. - Szinnyi József Magyar írók élete, Bpest. - Kont, Ignace Bibliographie française de la Hongrie, Paris, 1913. - Egyéb rövidítések: bk.: bőrkötés, fb.: félbőrkötés, vk.: vászonkötés, fv.: félvászonkötés, füz.: füzve, perg.: pergammentkötés, k.: kötet, ld.: lásd, l.: lap, sz.: szám, dp.: duplum, h. n.: hely nélkül, é. n.: év nélkül, k. n.: kiadó nélkül.

Nem követi meghatározás azokat a könyveket, melyekre vonatkozóan fenti munkák nem tartalmaznak adatokat. Ugyanazon szerző műveinél az életrajzi adatok a legkorábbi munkánál találhatók.

A*-al jelölt munkák a piarista rendház könyvtárában vannak.

1581.

1. Besze, Théodore de: Vrais pourtraicts des hommes illustres en piété et doctrine... plus 44 emblèmes chrétiens... Genève, 1581, Jean de Laon, 4, 1 k. perg.

A legrégibb mű szerzője /1519-1605/ Kálvin tanítványa és utóda, Bayle szerint "l'un des piliers de l'église réformée". Az eredetileg latinul írt munkát szerző VI. Jakab skót királynak ajánlja. Művében, melyet Simon Goulard fordított franciára /ld. Br. I. 312. l./, a reformáció kiváló harcosainak és mártírjainak életét írja meg. Ld. N. B. G. V. 895-900. l. Tintával beírva a címlapon: Gabriely Fülep de Or, 1764, Utrecht.

1603.

2. Boillot, Joseph: Modeles d'artifices de feu et divers instrumens de guerre... Strasbourg, 1603, Bertram, 4, 1 k. perg.

A haditechnikai mű szerzője IV. Henrik hadimérnöke volt, ld. Gr. L. II. 877. l.

1618.

Martin, Gaspar: Le capucin réformé... Genève, 1618, Aubert, 8°, 1 k. perg.

Az ismeretlen szerző áttérésének történetét írja le e munkájában, melyet a református egyház lelkészeinek ajánl. Tintával a fedőlapon: Liber rarissimus.

1629.

4. Andrade, Antoine: Histoire de ce qui s'est passé au royaume de Thibet... Paris, 1629, Cramoisy, 8°, 1 k. fb.

A portugál jezsuita szerző /megh. 1633/ két ízben járt Tibetben. Ld. Gr. L. I. 335. 1. Első kiadás /Br. I. 99. 1. /. A fordító francia származású jezsuita. Az eredeti spanyol kiadás igen ritka.

V. ö. Andrade: 1774.

5. Gaffarel, Jacques: Curiositez inovyés sur la sculpture talismanique des Persans... Paris, 1629, Dumesnil, 8°, 1 k. fb.

Szerző /1601-1681/ híres orientalista és misztikus író, Richelieu könyvtárosa, aki Olaszországba küldte ritka könyvek és kéziratok gyűjtése céljából /Gr. L. VIII. 916. 1. /. Brunet /II. 344. 1. / szerint első kiadás. E művét a Sorbonne elítélte.

1630.

6. Feynes, Henri de: Voyage faict par terre depuis Paris jusques à la Chine avec le retour par mer... Paris, 1630, Rocollet, 12°, 1 k. fb.

A XVII. századi francia utazó Magyarországon is járt. Kinából visszaérkezve Lisszabonban börtönbe vetették, mert a portugál hatóságok félték beszámolójától. Ld. Gr. L. VIII. 319. 1.

1634.

7. Relations des voyages en Tartarie... Paris, 1634, Josse, 8°, 1 k. perg.

A munka Guillaume de Rubruquis, Jean Du Plan Carpin, Ascelin stb. utleírásait tartalmazza. Br. nem ismeri.

1635.

8. Voyage de Monsieur le prince de Condé en Italie... Lyon, 1635, Candy, 16°, 1 k. perg.

Condé herceg, a nagy Condé apja, 1622-ben indult olaszországi útjára. Ld. Gr. L. IV. 867. 1. Ba., Br. a munkát nem ismeri.

1645.

9. Baudier, Michel: Histoire de l'administration de Suger... Paris, 1645, Cramoisy, 4°, 1 k. perg.

Szerző /1589-1645/ francia történész; leghíresebb munkája: Histoire de la vie du cardinal Ximènes. /Gr. L. II. 385. 1. /.

10. Pinto, Fernand Mendez: Les voyages aventureux de... Paris, 1645, Cotinet, 4°, 1 k. fb.

Szerző /1509-1583/ portugál utazó, ld. Gr. L. XII. 1041. A munka 1628-ban jelent meg portugál nyelven s a maga korában igen nagy tekintélynek örvendett. Franciára Bernard Figuiet fordította.

1656.

- *11. Vigier, Jean: La grande chirurgie des ulcères... Lyon, 1656, Champion, 8°, 1 k. bk.
Br. Ba. Gr. L. szerzőt nem ismeri.

1658.

12. Vattier, Pierre: Histoire du grand Tamerlan... Paris, 1658, Soubret, 4°, 1 k. perg.
Szerző /1623-1667/ ismert orientalista a XVII. században, ld. Gr. L. XV. 808. l.

1667.

13. /Nicole, Pierre/: Les imaginaires ou Lettres sur l'hérésie imaginaire... Liège, 1667, Beyers, 12°, 2 k. perg.
A munkát Damvilliers álnév alatt Pierre Nicole /1625-1695/ írta. /Ba. IV. 1039, b. l., Br. III. 517. l. /. Szerző a Port-Royal neves tanára volt. Ebben a könyvében támadja meg a színházat. Első kiadás. V. ö. Zolnai Béla: Magyar janzenisták, Minerva I. 94. III. 95. l. Tintával beírva az első lapon: Ce prétendu Damvilliers est le véritable Nicole. Ce livre a été condamné par le S. Siège.
V. ö. Nicole: 1667, 1723.
14. /Nicole, Pierre/: Les visionnaires ou seconde partie des Lettres sur l'hérésie imaginaire... Liège, 1667, Beyers, 12°, 1 k. bk.
Ld. megelőzőt.

1668.

15. /Lisola, François-Paul baron de/: Bouclier d'estat et de justice contre les desseins manifestement découverts de la monarchie universelle... Bruxelles, 1668, Foppens, 12°, 1 k. vk.
Szerző osztrák diplomata, XIV. Lajos politikájának erőteljes ellenfele, akinek tollától nagyon tartottak Franciaországban. Munkáiban a francia külpolitika kérlelhetetlen ellenfelének mutatkozik. Ld. Gr. L. X. 562. l. - Gr. I. 509. l. szerint három kiadása is van ebből az évből. - Ld. Ba. I. 450. f. l.
16. Meliton, saint: L'apocalypse ou révélation des mystères cénotiques... Saint-Léger, 1668, Noël-Chartier, 16°, 1 k. perg.
Szerző /élt a Kr. u. II. században/ Marcus Aurelius kortársa. Számos aszkétikus munka szerzője. Ld. Gr. L. X. 1478. - Br. nem ismeri.

1669

17. Morel, Frédéric dit l'Ancien: Petit thresor de mots françois selon l'ordre des lettres... Rouen, 1669, Lallement, 8°, 1 k. fb.
Szerzőt /1523-1571/ ld. Gr. L. XI. 557. l. - Br. nem ismeri.

1670.

18. Grimoire du pape Honorius avec un recueil des plus rares secrets... Rome, 1670, k. n. 12°, 1 k. perg.

A kabalisztikus munka szerzőjét Ba.nem ismeri.Gr.III.156.1. szerint ritka példány.

1671

19. Claude, Jean: Réponse au livre de M. Arnauld intitulé la Perpétuité de la foy de l'église catholique touchant l'Eucharistie défendue... Quevilly, 1671, Lucas, 8°, 1 k. bk.
Szerző /1619-1687/ hires protestáns lelkész, Bossuet, Nicole és Arnauld ellenfele. 1682-ben Hollandiába emigrált. Első kiadás: 1670. Ld. Gr. L. IV. 404.1.

20. Greslon, Adrien: Histoire de la Chine sous la domination des Tartares... h.n. 1671, Hénault, 8°, 1 k. vk.

A jezsuita misszionárius szerző /1618-1697/ 1670-ben tért vissza térítő útjáról, ld. N. B. G. XXI. 935.1.

- *21. Guyon, Louis seigneur de La Nauche: Le cours de médecine en françois contenant le miroir de la beauté... Lyon, 1671, Hu-guetan-Barbier, 4°, 2 k. bk.

A francia orvos szerzőt /megh. 1630/ ld. Gr. L. VIII. 1653. Első kiadás: 1615, Lyon.

22. Martinière, Pierre-Martin de La: Nouveau voyage vers le septen-trion... Paris, 1671, Vandosme, 8°, 1 k. perg.

A szerző a XVII. században élt orvos és utazó, ld. Gr. L. X. 1285.1.

1672.

23. /Filleau de la Chaise, Jean/: Discours sur les Pensées de M. Pascal où l'on essaye de faire voir quel estoit son des-sein... Paris, 1672, Desprez, 12°, 1 k. bk.

Szerző /megh. 1693/ XIV. Lajos fiának nevelője. Ld. Ba. I. 1048. b.

1673.

24. Mézeray, François Eudes de: Abrégé chronologique de l'histoire de France... Amsterdam, 1673-74, Wolfgang, 8°, 6 k. bk.

A hires francia történész szerzőt /1610-1683/ ld. Gr. L. XI. 208.1. Főműve az Histoire de France 1643-ban jelent meg. Később átdolgozta s 1668-ban a munka már fenti címmel jelent meg. Br. /III. 383.1./ szerint ez a kivonat egyike a legjobb francia történeti munkáknak. -Első lapon tintával beírva Br. idézett helye: "Cet abrégé est encore une des meilleures his-toires de France que nous ayons" szószerint olvasható.

- *25. Dumay, Louis: L'estat de l'empire ou abrégé du droit public en Allemagne... Genève, 1674, Widernhold, 12°, 1 k. fb.

Szerző /megh. 1681/ francia protestáns történész, aki a tübin-geni egyetemen a francia nyelv tanára volt. A munkához csa-tolva egy Abrégé de l'histoire de Hongrie. Első kiadás: 1659.

1677.

- *26. Ovidius, Publius Naso: Les metamorphoses... Bruxelles, 1677, k.n. 4°, 1 k. bk.

A fordító Du Ryer hires XVII.századi orientalista.Első kiadás:Paris,1660,ld.Br,IV.285.1.

- *27. Tavernier, Jean-Baptiste: Les six voyages... Paris, 1677, Clauzier, Barbin, 4°, 2 k.bk.

Szerző /1605-1689/ hires utazó, aki Magyarországon is járt, ld.Gr.L.XIV.1518.1.-Br./IV.405.1./szerint ezt a kiadást részben Chappuzeau és La Chapelle szerkesztette.Ritka és értékes kiadás.
V.ö.Tavernier:1679.

1678.

28. Chassipol, François de: Histoire des Amazones... Paris, 1678, Barbin, 8°, 2 k.bk.

Szerzőt /megh.a XVII.század vége felé/ld.Gr.L.III.1056.1.

29. /Cueva, Alfonse de la, marquis de Bedmar/: Examen de la liberté originaire de Venise... Ratisbonne, 1678, Aubry, 12°, 1 k.perg.

A spanyol diplomata szerzőt /1572-1655/ld.Ba.II.344.f/1.A francia munka szerző "Squittinio della libertà Veneta" c. 1612-ben megjelent művének fordítása, melyet a velencei szenátus elégetett.A fordítás Amelot de la Houssaye munkája. A fordítót /1634-1706/ ld.Gr.L.I.259.1.

30. Pascal, Blaise: Pensées... Paris, 1678, Desprez, 12°, 1 k.bk.

Pascal e poszthumusz könyvének első kiadása: Paris, 1670. Ld.Br.III.643.1.
V.ö.: Pascal: 1765.

1679.

31. /Bergeron, Pierre/: Voyage de François Pyrard... Paris, 1679, k.n.16°, 3 k.bk.

Az utleírásairól és történeti munkáiról hires XVII.századi szerzőt ld.Ba.IV.1073.a/.

- *32. Tavernier, Jean-Baptiste: Les six voyages de... Paris, 1679, k.n.12°, 3 k.perg.
Ld.27.sz.

33. Tavernier, Jean-Baptiste: Recueil de plusieurs relations et traitez singuliers et curieux... Paris, 1679, Clauzier-Barbin, 4°, 1 k.bk.
Ld.27.sz.

1682.

34. Maimbourg, Louis: Histoire de l'arianisme... Paris, 1682, Cramoisy, 12°, 3 k.perg.

A gallikán szellemű jezsuita szerzőt /1610-1686/ ld.Gr.L.X.948.1.A janzenisták nagy ellenfele, "Traité historique des libertés de l'église" c.hires munkája nagy vihart keltett gallikán szelleme miatt.
V.ö.Maimbourg:1683.

35. Maimbourg, Louis: Histoire du schisme des Grecs... Paris, 1682, Cramoisy, 12°, 2k. perg.
Ld. megelőzőt.

1683,

- *36. Fontenelle, Bernard Le Bovier de: Nouveaux dialogues des morts... Paris, 1683, Blageart, 12°, 2 k. bk.

Szerzőt /1657-1757/ ld. Gr. L. VIII. 578. 1.

37. Maimbourg, Louis: Histoire des croisades... Paris, 1683, Cramoisy, 16°, 3 k. perg.

Hosszu ideig kiváló munkának tartották. Első kiadása: Paris, 1675.

Ld. 35. sz.

38. Sanders, Nicolas: Histoire du schisme d'Angleterre... Paris, 1683, Pralard, 16°, 1 k. bk.

Az angol teológus szerzőt /1527-1583/ ld. Gr. L. XIV. 171. 1.

Sanders az oxfordi egyetem kánonjogi tanára volt. A munkája először latin nyelven jelent meg 1585-ben. Fordítója François de Maucroix /1619-1708/, aki La Fontaine, Racine és Boileau baráti köréhez tartozott. Ld. Gr. L. X. 1354. 1.

1685.

39. /Arnauld, Antoine et Nicole, Pierre/: La logique ou l'art de penser... Amsterdam, 1685, Wolfgang, 12°, 1 k. bk.

A janzenisták híres tankönyve, melyet a francia janzenista irodalom két legkiválóbb képviselője együtt szerkesztett. Első kiadás: 1661. Ld. Ba. II. 1336. 1. c/.

V. ö. Arnauld: 1713, 1739.

40. Jurieu, Pierre: Justification de la morale des réformez... La Haye, 1685, k. n. 8°, 2 k. bk.

Szerző híres protestáns teológus és hitvitázó /1637-1713/, ld. Gr. L. V. 1120. 1. Harcolt Bayle ellen éppenugy, mint Bossuet és a Port-Royal ellen. Bayle miatta kényszerült lemondani állásáról.

V. ö. Jurieu: 1687, 1689.

41. /Malebranche, Nicolas de/: Conversations chrétiennes... Rotterdam, 1685, Leers, 12°, 1 k. bk.

A névtelenül megjelent mű szerzőjét /1638-1715/ ld. Gr. L. X. 1005. 1. Az oratóriánus író legnagyobb sikert aratott munkája: Recherche de la vérité, melyben Descartes módszerét követi. Fenti művében népszerű formában adja Descartes filozófiáját. Ismeretes irodalmi vitája Arnauld-val és Bossuet-vel.

V. ö. Malebranche: 1687, 1689.

1686.

- *42. /Quesnel, Pasquier/: Prières chrétiennes... Paris, 1686, Muguet, 12°, 1 k. bk.

A híres janzenista szerzőt /1634. 1719/ ld. Ba. III. 1018. 1. a/.

Aszkétikus író, Arnauld halála után a janzenisták feje. Nevét főleg az Unigenitus bulla körül támadt viták tették ismertté.

V.ö.Quesnel:1687,1693,1716,1717,1727,1728 és 1747.

1687.

43. S.P.J.P.E.P.E.Ph.A.R./Jurieu, Pierre/:L'accomplissement des prophéties...Amsterdam,1687-89,Archer,12°,3 k.bk.

Szerzőt ld.Ba.I.53.1.2/.

V.ö.Jurieu:40.sz.

- *44. Quesnel,Pasquier:Pensées chrétiennes...Paris,1687,Pralard,12°,4 k.bk.

Ld.42.sz.

1688.

45. Gervaise,Nicolas:Histoire naturelle et politique du royaume de Siam...Paris,1688,Barbin,4°,1 k.bk.

A francia misszionárius szerző négy évet töltött Sziámban. 1729-ben a benszüllöttek meggyilkolták Guyanában.Ld.Gr.L.VIII.1231.1.

46. Granada,Luis de:Le catéchisme ou instruction du symbole de la foy...trad.de l'espagnol p.Girard,Paris,1688,Villery,2°,1 k.bk.

Szerző /1505-1588/ dominikánus szerzetes, aszkétikus író. Műveiről számos francia fordítás készült,ld.Br.II.1697.1.

47. Malebranche,Nicolas de:Entretiens sur la métaphysique et la religion...Rotterdam,1688,Leers,12°,1 k.bk.

Tiltott mű.V.ö.41.sz.

1689.

48. /Jurieu, Pierre/:La religion des jésuites...La Haye,1689, Troyel,12°,1 k.vk.

Jezsuita ellenes munka.Szerzőjét ld.Ba.IV.242.1.a/.Első kiadás.

Ld.40.sz.

49. /Marsollier, Jacques l'abbé/:Histoire de l'origine des dixmes...Lyon,1689,Hortemels,12°,1 k.perg.

A ritka mű szerzőjét /1647-1724/ ld.Ba.II.689.1.c/.A francia szerző munkája Fra Paolo Sarpi "Traité des bénéfices" c.könyve után készült,amelynek szerző eredetileg csak fordítását szándékozott adni.

1690.

50. M.C.L.A.A.P.D.P./Bayle, Pierre/:Avis important aux réfugiés...Amsterdam,1690,12^o,1 k.vk.

A névtelen munka szerzőjét ld.Qu.I.747.1.e/.Első kiadás. Ld.Ba.I.368.1.c/.

V.ö.Bayle:1702.

1691.

51. Valois, Adrien de: Valésiana ou les pensées critiques, historiques et morales de M... Paris, 1691, Florentin-Delaulne, 12°, 1 k. perg.

A XVII. században élt szerzőt /1607-1692/ ld. Gr. L. XV. 752. l.

1693.

52. /Aubin/: Histoire des diables de Loudun... Amsterdam, 1693, Wolfgang, 12°, 1 k. perg.

A hires munka szerzőjét ld. Ba. II. 747. l. d. / Gr. III. 291. Első kiadás, 1735-ben újra kiadták Amsterdamban. Gr. L. I. 916. l. szerint a szerző protestáns lelkész, aki a Nantes-i ediktum visszavonása után Hollandiába emigrált.

- * 53. Duez, Nathanael: Dictionnaire françois-allemand-latin et allemand-françois-latin... Cologne, 1693, k. n. 8°, 1 k. bk.

54. Dupin, Louis-Ellies: Nouvelle bibliothèque des auteurs ecclésiastiques... Paris, 1693-1715, Pralard, 4°, 19 k. bk.

A teljes sorozat 61 kötetből áll. Szerző /1657-1719/ a Collège Royal tanára volt, gallikán történetíró, aki rokonszenvezett a janzenistákkal. Ld. Gr. L. VI. 1407. l., Br. III. 150. l.

- * 55. Montpleinchamp, J. Bondé de: Histoire de l'archiduc Albert.. Cologne, 1693, Egmond, 8°, 1 k. bk.
Gr. L., N. B. G. nem ismeri.

- * 56. Quesnel, Pasquier: Abrégé de la morale de l'évangile... Paris, 1693, Pralard, 12°, 2 k. bk.

E munkája miatt a janzenista szerzőt kitiltották a párizsi egyházmegye területéről, ld. Gr. L. XIII. 523. l. V. ö. 42. sz.

1695.

57. Amelot de la Houssaye, Nicolas: Histoire du gouvernement de Venise... Amsterdam, 1695, Mortier, 12°, 3 k. perg.

V. ö. 29. sz.

1696.

- * 58. Tenne, François: Entretiens familiers pour les amateurs de la langue françoise... Leyde, 1696, Boutesteyn, 12°, 1 k. bk.

Gr. L. nem ismeri. A könyv társalgási gyakorlatokat tartalmaz franciául tanulók számára.

N. B. G. nem ismeri.

1697.

- * 59. Bellegarde. Jean-Baptiste Morvan de, l'abbé: Modèles de conversations pour les personnes polies... Paris, 1697, Guignard 12°, 1 k. bk.

Az ex-jezsuita szerzőt / 1648-1734/ ld. Gr. L. II. 510. l.

60. Testament politique de Charles, duc de Lorraine et de Bar...
déposé entre les mains de l'Empereur Leopold...en faveur
du roi d'Hongrie....Lipsic, 1697, Weitman, 12°, 1 k.bk.
Apokrif mű, melynek számos kiadása ismeretes.Ld.Kont:i.m.35.1.
61. Traités de paix...Paris, 1697-1718, Leonard, 4°, 1 k.vk.
Gyűjteményes kiadása, mely 19 különböző béke szövegét tar-
talmazza.

1698.

- * 62. Doucin, Louis: Sentimens que la retraite inspire sur les prin-
cipales vérités de la religion...Paris, 1698, Guignard, 8°,
1 k.füz.
A buzgó jezsuita szerző/1652-1726/az Unigenitus körül tá-
madt vitában a janzenisták ádáz ellensége.Ld.Gr.L.VI.1154.1.

1699.

63. Bernier, François: Voyages de M....contenant la description des
états du Grand Mogol...Amsterdam, 1699, Marret, 12°, 2 k.bk
Az epikureista gondolkozásu szerző/1625-1688/kora egyik
leghiresebb utazója volt.Barátja Gassendinek, akinek ta-
nitását "Abrégé de la philosophie de Gassendi" c.kis mun-
kájában foglalta össze.Molière, Boileau és Saint-Evremond
irodalmi/köréhez tartozott.Ld.Gr.L.II.604.1.Br./I.299.1./
szerint első kiadás:1668,Páris.Munkájának népszerűségére
vall,hogy 1728-ban két angol fordítás is megjelent.
V.ö.1710.

64. /Synge, Edward/: La religion d'un honneste homme qui n'est
pas théologien de profession...tr.de.l'anglois.Amsterdam,
1699, Brunel, 12°, 2 k.vk.
Szerzőt ld.Ba.IV.240.1.f.

1700.

65. La vie des riches et des pauvres...Paris, 1700, Robustel,
12°, 1.k.bk.
Moralista mű.Szerzője ismeretlen.

- * 66. Regnard, Jean-François: Comédies...Paris, 1700, k.n.12°, 1 k.bk.
V.ö.1753.

1701.

67. Heut, Pierre-Daniel: Traité de la situation du paradis ter-
restre...Amsterdam, 1701, Alma, 8°, 1 k.vk.
Szerző /1630-1721/ Avranches-i püspök, kiváló tudós.Ld.
Gr.L.IX.430.1.A "foldi paradicsom"-ot a Tigris és az Eu-
phrates összefolyásánál képzei.Első kiadás Br./II.656.1./
szerint 1691, Páris.
68. Office de la semaine sainte...Paris, 1701, Dezallier, 12°, 1 k.bk.
A nagyheti ájtatosságokat tartalmazó imádságoskönyv.

1702.

- * 69. Bayle, Pierre: Dictionnaire historique et critique... Rotterdam, 1702, Leers, 2°, 3 k. bk.

Szerző /1647-1706/ hires szótárának, mely a felvilágosodás egyik forrása, ez a második kiadása. Első kiadás: Amsterdam, 1697. Ld. Lanson: 7245.

- * 70. Moréri, Louis: Le grand dictionnaire historique... Amsterdam, 1702, k. n. 2°, 4 k. bk.

A hires biográfus szerző /1643-1680/ e szótárát akarta helyesbíteni és kibővíteni Bayle. Első kiadása Br. /III. 190. l. / szerint: Lyon, 1674. Az utolsó /20. / kiadás 1759-ből származik. V. ö. Moréri: 1732.

71. Perrault, Nicolas: La morale des jésuites... Mons, 1702, Wandret, 8°, 3 k. bk.

A buzgó janzenista szerzőt /1611-1661/ Arnauld-val együtt 1656-ban kizárták a Sorbonne-ról. A mű első kiadása: Mons, 1667. Ld. Gr. L. XII. 650. l.

1703.

- * 72. Grotius, Hugo: Du droit de la guerre et de la paix... La Haye, 1703, Moetjens, 12°, 3 k. bk.

A jogi munka szerzője /1583-1645/ hires holland jogtudós és diplomata. A nagysikerű könyvet csaknem minden európai nyelvre lefordították. A francia fordítás Barbeyrac tollából származik. Ld. Gr. L. VIII. 1556. l.

1704.

73. Elite des bons-mots et des pensées choisies... Amsterdam, 1704, Desbordes, 16°, 2 k. fperg.

Gáláns elbeszélések és versek gyűjteménye. Ba. nem ismeri.

1705.

74. /Richard, René l'abbé/: La vie du véritable Père Josef, capucin nommé au cardinalat... La Haye, 1705, Voys, 12°, 1 k. bk.

Szerzőt /1654-1727/ ld. Gr. L. XIII. 1181. l. A történeti mű az "Eminence grise" François Leclerc du Tremblay, Richelieu bizalmasának és titkos agensének életrajzát adja. Père Joseph-ra vonatkozólag ld. Gr. L. IX. 1019. l. Első kiadás: Rouen, 1704. Szerző "Coups d'état des cardinaux de Richelieu et de Mazarin" címmel 1723-ban újra kiadta. V. ö. Richard: 1723.

1707.

75. Histoire de la reyne de Christine de Suede... Stocholm, 1707, Jean Pleyne de Courage, 16°, 1 k. bk.

A munkát emliti Gr. /III. 289. l. /, a szerzőt azonban nem nevezi meg. Ba. nem ismeri.

- / 76. Lettres édifiantes et curieuses écrites des missions étrangères... Paris, 1707-1715, Leclerc, 8°, 11 k. bk.

Jezsuita misszionáriusok levelei Kinából és Hátsó-Indiából. A leveleket Charles le Gobien publikálta.
Ld. Gr. IV. 186. l.

1708.

77. Schouten, Gautier: Voiage aux Indes orientales... tr. du hollandois... Amsterdam, 1708, Mortier, 12°, 2 k. vk.

A holland utazó /megh. 1680 körül/ e munkája 1676-ban jelent meg és 1708-ban fordították franciára. Ld. Gr. L. XIV. 375. l.

1709.

78. Witt, Jean: Mémoires... Ratisbonne, 1709, Kinkius, 12°, 1 k. perg,

Szerző /1625-1672/ hires holland államférfiu, ld. Gr. L. XV. 1360. l. A fordítás mme de Zoutelandt műve.

1710.

79. Aymon, Jean: Tous les synodes nationaux des églises réformées de France... La Haye, 1710, Delon, 4°, 2 k. bk.

A protestáns hitre tért katolikus pap szerző /1661-1734/ Hágában telepedett le és ott megházasodott. A Bibliothèque du Roi-ból, melynek könyvtárosa volt, több kéziratot jogtalanul magával vitt Hágába és ott publikálta.

80. Bernier, François: Voyages... Amsterdam, 1710, Marret, 12°, 2 k. bk.
Ld. 63. sz.

1712.

81. Bourdalou, Louis: Sermons... Paris, 1712, Rigaud, 8°, 2 k. bk.

A kiváló egyházi szónok /1632-1704/ népszerűségére mi sem jellemzőbb, mint hogy tizszer hívták meg az udvarba prédikálni, míg a többi nagy egyházi szónokot legfeljebb háromszor. Mme de Sévigné így jellemzi a "roi des prédicateurs"-t: "Je n'ai jamais rien entendu de plus étonnant que le père Bourdalou". Ld. Gr. L. II. 1155. l.
V. ö. Bourdalou: 1716, 1723, 1726.

82. Scarron, Paul: Oeuvres... Amsterdam, 1712, Wetstein, 16°, 6 k. bk.

Szerző /1610-1660/ műveinek legjobb kiadása Br. /IV. 216. l. / szerint Amsterdamban jelent meg 1737-ben.

1713.

83. Arnauld, Antoine: De la fréquente communion... Bruxelles, 1713, Foppens, 8°, 1 k. bk.

A hires janzenista szerző /1612-1694/ e munkájában a jezsuiták engedékenyebb felfogását bírálja. Első kiadás: Paris, 1643. Arnauld összes műveit az író életrajzával G. du Pac de Bellegarde adta ki Lausanne-ban az 1775-83-as években. Br. /I. 188. l. / szerint ez utóbbi a legjobb kiadás.
V. ö. Arnauld: 1739.

- * 84. Leclerc, Sébastien: Pratique de la géométrie... Amsterdam, 1713, Pierre du Coup, 12°, 1 k.vk.
Szerző /1637-1714/ hires metszetkészítő, ld. Gr.L.X.854.1. Br./III.915.1./ szerint első kiadása: Paris, 1669.
85. Macé, François: Les douze testaments des patriarches... tr. du latin, , , Paris, 1713, Nully, 12°, 1 k.bk.
A francia teológus szerzőt /1640-1721/ ld. Gr.L.X.854.1. Első kiadás: Paris, 1713.
86. Ménage, Gilles: Menagiana... publié par de La Monnoye... Amsterdam, 1713-1716, k.n.12°, 4 k.bk.
Szerző /1613-1692/ a XVII.század irodalmának jólismert alakja. Molière róla mintázta meg a Femmes savantes Vadius-át. Br./III.351.1./ szerint értékes kiadás. Ménage műveinek első kiadása: Paris, 1693.
- 1714.
- * 87. Joncourt, Pierre: Pensées utiles aux chrétiens... La Haye, 1714, Kitto, 12°. 1 k.bk.
A Hollandiába emigrált protestáns szerzőt /megh.1725/ld. Gr.L.IX.1011.1. Első kiadás: 1710, Amsterdam.
88. Lenfant, Jacques: Histoire du concile de Constance... Amsterdam, 1714, Humbert, 4°, 2 k.bk.
Szerző /1661-1728/ hires protestáns lelkész, számos egyház-történeti munka szerzője. Ld. Gr.L.X.359.1., Br.III.975.1. V.ö. Lenfant: 1720, 1724, 1727, 1731.
89. Recueil de plusieurs piéces au sujet de la Constitution Unigenitus... Amsterdam, 1714-1717. k.n.1 k.8°, bk.
Ba. nem ismeri. Az Unigenitus bullára vonatkozó iratok gyűjteménye, közöttük Quesnel "Lettre à Monseigneur le cardinal de Rohan" és "Deux actes d'appel" c. füzetével.
- 1715.
90. Béchet, Antoine: Histoire du ministère du cardinal Martinusius, archevêque de Strigonie... Paris, 1715, Libr. Ass., 12°, 1 k.fperg.
A magyar vonatkozású történeti mű szerzőjét /1649-1722/ld. N.B.G.V.88.1. A francia kanonok szerző könyvében párhuzamot von Ximenès és Martinuzzi között. Első kiadás.
91. /Gueulette, Thomas-Simon/: Les mille et un quart d'heure... La Haye, 1715-1717, Saugrain, 16°, 1 k.vk.
Szerző /1683-1766/ ügyesen utánozta a keleti meséket s műveit fordításnak vélték. Ld. Ba.III.301.a/.1., Gr.L.VIII.1606.1.
92. /Bernard, Jean-Frédéric/: Recueil de voyages au Nord... Amsterdam, 1715-1727, Bernard, 12°, 8 k.bk.
Szerző /megh.1752/ a XVIII.század elején Amsterdamban letelepedett nyomdász. Leánya a hires M.M.Rey felesége, akinek nyomdájában a XVIII.sz. filozófiai munkáinak javarésze megjelent. Ld. Ba.93.f/-1.

1716.

93. Basnage de Beauval, Jacques: Histoire des Juifs...La Haye, 1716, Scheurlzer, 12° 15 k.fperg.

A Nantes-i ediktum visszavonása után Hollandiába emigrált protestáns szerző /1653-1723/ egyik legfontosabb egyháztörténeti munkája.Br./I.262.l./szerint ez a legértékesebb kiadás.

94. Bourdalou, Louis: Sermons...Paris, 1716, Rigaud, 8°, 3 k.bk.

95. U.a.: Sermons...Paris, 1716, Rigaud, 8°, 3 k.bk.

A kiváló egyházi szónok nagybőjti és adventi szentbeszédeit tartalmazza a két munka.

Ld.81.sz.

96. Lhopital, Guillaume-François-Antoine; marquis de: Analyse des infiniment petits...Paris, 1716, Montalant, 4°, 1 k.perg.

A tudós szerzőt /1661-1704/, aki Bernouilli János tanítványa volt, ld.Gr.L.X.458.l.

1717.

97. Première partie des articles de doctrine de la sacrée faculté de théologie de Paris...Paris, 1717, Delespine, 4°, 1 k.perg.

Az Unigenitus bullával kapcsolatban a Sorbonne hivatalos álláspontját foglalja össze.Ba.nem ismeri.

98. Tournefort, Joseph Pitton de: Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du Roy...Lyon, 1717, Anisson et Posuel, 8°, 3 k.bk.

A híres botanikus szerzőt /1656-1708/ld.Gr.L.XV.364.l.

1718.

- * 99. /Bernier, François ?/: Voyages historiques de l'Europe...par M.de B.F.1718, Amsterdam, Jean de Coup, 12°, 5 k.bk.

A mű kompiláció, szerzője minden bizonnyal Bernier.Qu.nem ismeri.

100. 1719.

/Dagoumer, Guillaume/: Lettres d'un philosophe à Monseigneur l'evêque de Soissons...h.n.1719, k.n.1.k.bk.

A könyv a szerző /megh.1745/ nevével jelent meg 1759-ben, ld. Ba.II.1242.l.b/.Dagoumer a párizsi egyetem rektora volt, számos jezsuita ellenes munkát írt.Le Sage róla mintázta meg Guyomar-t Gil Blas c.regényében.Ld.Gr.L.VI.12.l.

101. Montfaucon, Bernard de: L'antiquité expliquée et représentée en figures...Paris, 1719-1724, Delaulne, 2°, 5 k.bk.

A tudós bencés szerzőnek /1655-1741/ ez legjelentősebb munkája.Ld.Gr.L.XI.506.l.Első kiadás, ld.Br.III.444.l.

1720.

102. Barôzai, Gui/La Monnoye, Bernard de/: Noei Borguignon...Dijon, 1720, Abran Lyron de Modene, 8°, 1 k.bk.

A Bourgogne-i dialektusban irt munka szerzőjét /megh.
1727/ ld.Br.III.33.1.

103. Bibliotheca Hohenendorfiana...La Haye,1720,Hondt,12°,1.k.bk.
Ba.nem ismeri.

104. Explications de nôtre Saint Père le pape Innocent XIII.
sur la bulle Unigenitus...Paris,1720,Delespine,4e,1.k.vk.

Janzenista apokrif irat, amelyet több püspök elítélt.Ld.
/Dominique de Colonia/ Bibliothèque janséniste,131.1.
Ba.nem ismeri.

A könyv első lapján a következő bejegyzés olvasható:

"Cet écrit si plein de merveilles,
Est le fruit de scavantes veilles
D'un homme neutre dans la foi,
D'un homme qui s'est tenu coi,
Qui se nomme apeuprès de même.
On comprend l'importance extrême
De sa sage précaution;
On est sujet à caution,
Lorsque par un projet bizarre
Et par l'effort d'un talent rare,
On s'offre d'unir par traité
L'erreur avec la vérité."

105. La Bruyère, Jean de: Les caractères...1720, Paris, David, 12°,
2.k.bk.

Br./III.6.1./ szerint a mű első kiadása: Paris, 1687.

106. /Lenfant, Jacques/: Poggiana...Amsterdam, 1720, Humbert, 8°,
1.k.fperg.

Az olasz humanista író /1386-1459/ ld.Gr.L.XII.1247.1.
V.ö.Lenfant 88.sz.

107. Newton, Isaac: Traité d'optique sur les réflexions...tr.p.
Coste...Amsterdam, 1720, Humbert, 8°, 2.k.perg.

A kiváló angol fizikus /1642-1727/ e munkája angolul 1704-
ben jelent meg, ld.Br.III.509.A fordítót /1668-1747/ ld.
Gr.L.V.244.1.

1721.

108. Pufendorf, Samuel le baron, : Introduction à l'histoire générale
et politique de l'univers...Amsterdam, 1721, Comp., 12°,
6.k.bk.

Szerző /1632-1694/ a XVII.század egyik legihesebb törté-
nész, Descartes és Grotius tanítványa.Ld.Gr.L.XIII.399.1.
A fordító Br./III.867.1./szerint Bruzen de La Martinière
/1662-1749/, ld.Gr.L.X.1285.1.

1722.

109. Bossuet, Jacques-Bénigne: Continuation de l'histoire univer-
selle...Amsterdam, 1722, Roger, 12°, 1.k.bk.

Bossuet műveinek kiadásait ld.Br.I.1130-31.1.
V.ö.Bossuet:1727,1759,1770.

110. Fleury, Claude: Histoire ecclésiastique...Paris,1722-1743,
Emery, 4°, 36 k.bk.

A janzenistákkal rokonszenvező Fleury apát /1640-1723/ e híres művét gallikán szellemben írta. Munkáján több mint harminc évig dolgozott. Félbeszakadt munkáját egészen 1598-ig folytatta J.Cl.Fabre és Goujet. Voltaire szerint Fleury egyház története a legjobb, amelyet valaha írtak. Ld.Gr.L.VIII.480.1.A csaknem minden XVIII.századi könyvtárban megtalálható munka első kiadása Br./II.290.1./szerint:Paris,1691.
V.ö.Fleury:1730.

- * 111. Osterwald, Jean-Frédéric: Argumens et réflexions sur les livres et sur les chapîtres de la Sainte Bible...1722,
Genève, 4°, 1 k.füz.

A svájci protestáns teológus szerzőt /1663-1747/ld.Gr.L.XI.1545.1.Első kiadása:Neuchâtel,1720.

1723.

112. Bourdalou, Louis: Sermons...Paris,1723,Rigaud, 8°, 2 k.bk.
Ld.81.sz.

113. Ali Cherefeddin: Histoire de Timour Beyg, connu sous le nom du Grand Tamerlan...Delf,1723,Boitel, 8°, 4 k.bk.

A kínai szerző munkáját Petit de La Croix fordította franciára.

114. /Mandeville, Bernard de/: Pensées libres...tr.de l'anglois...
La Haye,1723,Vaillant, 8°, 2 k.bk.

A meglenhetősen frivol szellemű munkáiról ismert angol író /1670-1733/ névtelenül megjelent vallásellenes könyvét Juste van Effen fordította franciára.Szerzőt ld.Ba.III.825.1.b/.

115. /Nicole, Pierre/: Essais de morale...Paris,1723,Desprez-Desessart, 12°, 13 k.bk.

A híres janzenista szerző legfontosabb műve.Első kiadás: Paris,1671.Ld.Ba.II.270.1.d/.

- * 116. Richard, René l'abbé: Coups d'état des cardinaux de Richelieu et de Mazarin...Paris,1723,k.n.12°, 2 k.bk.
Ld.74.sz.

1724.

117. Lenfant, Jacques: Histoire du concile de Pise...Amsterdam,
1724,Humbert, 4°, 2 k.bk.

Br./III.94.1./ szerint értékes munka.
Ld.88.sz.

118. /Salmon, François/: Traité de l'étude des conciles...Paris,

Szerző /1676-1736/ a Sorbonne Könyvtárosa volt, ld. Ba. IV. 748. l. e/.

1725.

119. /Bernard, Jean-Frédéric/: Recueil de voyage au Nord... Amsterdam, 1725, Bernard, 12°, 1 k. bk.

Csak a VII. kötet van meg. Szerzőt ld. Ba. IV. 93. l. f/.
Ld. 99. l.

120. Le Bruyn, Corneille: Voyages au Levant... tr. du flamand... Paris, 1725, Bauche, 4°, 5 k. bk.

Ritka és értékes mű. Br. /III. 72. l. /szerint első kiadás: Delft, 1700.

1726.

121. Barbeyrac, Jean: Corps universel diplomatique des gens... Amsterdam, 1726-1731, Wetstein, 4°, 13 k. bk.

A protestáns szerző /1674-1744/ a Lausanne-i egyetemen a jog- és történettudomány tanára volt. Ld. Gr. L. 218. l.
Franciára fordította Grotius műveit.
Ld. 72. sz.

122. Bourdalou, Louis: Sermons... Paris, 1726, Rigaud, 8°, 4 k. bk.
Ld. 81. sz.

123. D'Abulgasi-Bayadur Chan: Histoire généalogique des Tartares... Leyde, 1726, Kallewier, 12°, 1 k. fperg.

A könyvben Sinai Miklós ex-libris-e látható 1776-ból.

124. Derham, Guillaume: Théologie physique... Rotterdam, 1726, Beman, 8°, 1 k. fb.

Az angol egyházi bölcselem /1637-1735/ a teremtes alkotásain keresztül kíséri meg bizonyítani Isten létezését. Ld. Gr. L. VI. 501. l. A munka 1711-ben jelent meg. 1760-ban újra lefordították.
V. ö. Derham: 1729.

125. /Poniatowski, Stanislas le comte/: Discours aux Grands de Pologne... tr. du latin... Amsterdam, 1726, Humbert, 8°, 1 k. fb.

A névtelen munka szerzőjét /1678-1762/ ld. Qu. III. 630. l.

1727.

126. Bossuet, Jacques-Bénigne: Conférence avec M. Claude, ministre de Charenton, sur la matière de l'église... Paris, 1727, Delusseyx, 8°, 1 k. bk.

Ld. 109. sz.

127. Lenfant, Jacques: Histoire du concile de Constance... Amsterdam, 1727, Humbert, 4°, 2 k. bk.

Br. III. 976. l. szerint ez a kiadás jobb az 1714-esnél.
Ld. 88. sz.

128. Quesnel, Pasquier: Le Nouveau Testament en françois... avec des réflexions morales sur chaque verset... Amsterdam, 1727, Nicolai, 12°, 8 k. bk.

A hires janzenista szerző ezen "réflexions"-jai miatt börtönbe került, majd Bruxelles-be kényszerült menekülni.
Ld. 42. sz.

1728.

129. /Briseux, Charles-Etienne/: Architecture moderne... Paris, 1728, Jombert, 4°, 2 k. bk.

A francia építész szerzőt /megh. 1754/ ld. Ba. 267. 1. f/.

130. Ditton, Humphrey: La religion chrétienne... tr. de l'anglois... Amsterdam, 1728, Wetstein, 8°, 2 k. bk.

Az angol matematikus szerzőt /1675-1715/ ld. Gr. L. VI. 960. 1. Teológiai munkái kevésbé értékesek.

131. Lobo, Jerome: Le grand voyage historique d'Abissinie... h. n. 1728, Comp. 1 k. bk.

Br. /III. 159. 1./ szerint szerző Gongora iskolájához tartozó portugál szerzetes. A fordítás Legrand munkája.

132. /Quesnel, Pasquier/: Jésus-Christ pénitent... Paris, 1728, Robustel, 12°, 1 k. bk.

A nagybőjti ájtatosságokat tartalmazó könyv szerzőjét ld. Ba. II. 994. 1. c/.
Ld. 42. sz.

133. /Rousset de Missy, Jean/: Recueil historique d'actes, négociations, mémoires et traitez... La Haye, 1728-1737, Gosse, 8°, 11 k. bk. hiányos.

Szerző /1686-1762/ francia származású protestáns publicista és kompilátor, aki Hollandiában élt. Ld. Ba. I. 851. 1. c/.

134. U. a.: Recueil d'actes... 1728-1755, La Haye, Gosse, 12°, 21 k. vk.
Ld. megelőzőt.

1729.

135. Derham, Guillaume: Théologie astronomique... Paris, 1729, Beman, 8°, 1 k. fb.

Ld. 124. sz.

136. Les mille et une nuit... tr. p. Antoine Galland... sixième édition... La Haye, 1729-1731, Husson, 12°, 12 k. bk.

Fordító /1646-1715/ a Collège de France tanára, hires orientalista. Hosszabb időt töltött Konstantinápolyban, mint az ottani francia követség tisztviselője. Ld. Gr. L. VIII. 960. 1.

137. Kaempfer, Engelbert: Histoire du Japon... tr. de l'allemand... La Haye, 1729, Gosse et Neaulme, 2°, 2 k. perg.

A történeti munka szerzője /1651-1716/ hires német utazó.
A fordítás Jean-Gaspar Scheuchzler munkája. Ld. Gr. L. IX. 1114. 1.

138. Nesterusanoi, Ivan: Mémoires du règne de Pierre le Grand, empereur de Russie... Amsterdam, 1729-1730, Wetstein, 12°, 4 k. fb.

Br., N.B.G., Gr.L.nem ismeri.

139. Livre d'église à l'usage du diocèse de Toul... Nancy, 1729, Cusson, 16°, 1 k. bk.

1730.

140. /Vauge, Gilles/: Le directeur des âmes pénitentes... Paris, 1730, Babuty, 12°, 2 k. bk.

Az oratóriánus szerzőt /1670-1739/ ld. Ba. 995. l. c/. Az Unigenitus bulla ellenfelei közé tartozott, a Grenoble-i szeminárium tanára volt. Ld. Gr. L. XV. 813. l.

141. Argou, Gabriel: Institution au droit françois... Paris, 1730, Mariette, 8°, 2 k. bk.

Szerző a XVIII. század elején megalt kiváló jogász, aki jogi munkáiban különösen a régi francia joggal foglalkozott. Ld. Gr. L. I. 613. l.

142. Fleury, Claude: Institution au droit ecclésiastique... Paris, 1730, Mariette, 12°, 2 k. bk.

A kiváló egyháztörténész fiatalkori munkája. Először Charles Bonel álnév alatt jelent meg. 1677-ben. Saját nevével szerző 1687-ben nyomatta ki először. Ld. Gr. L. VIII. 480. l. Ld. llo. sz.

1731.

143. Lenfant, Jacques: Histoire du concile de Pise... Utrecht, 1731, Humbert, 4°, 2 k. bk.

Ld. 88. sz.

144. U. a.: Histoire de la guerre des hyssites et du concile de Basle... Amsterdam, 1731, Humbert, 4°, 2 k. bk.

A munkához csatolva Beausobre tanulmánya a csehországi adomitákról. Ld. megelőzőt.

1732.

145. Moréri, Louis: Le grand dictionnaire historique... Basle, 1732-1733, Brandmuller, 4°, 6 k. bk.

Moréri nagy szótárának jelen kiadását Goujet dolgozta át. Ld. 70. sz.

146. Tillemont, Lenain: Histoire des empereurs... Venise, 1732-1739, Pitteri, 4°, 1 k. perg.

A buzgó janzenista szerzőt /1637-1697/ ld. Gr. L. XV. 200. l. Első kiadás: 1693-1712, Paris. Tillemont e munkájában a kereszténység első hat évszázadában uralkodó császárok és fejedelmek történetét dolgozta fel. Br. /V. 859. l./ szerint a munkának teljes sorozata ritka.

147. U.a.:Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique^o
des six premiers siècles...Venise,1732-1739,Pitteri,4,
16 k.perg.

Ld.a megelőzőt.

1733.

148. Beuvelet, Mathieu:Conduite pour les principaux exercices
qui se font dans les séminaires ecclésiastique...Rouen,
1733,Prevost,8°,1 k.bk.

Az aszkézikus író a Saint Nicolas-du-Chardonnet kongregá-
ció tagja volt/megh.a XVII.sz.vége felé/.A munka első
kiadása:Paris,1663.

Ld.Gr.L.II.660.1.

149. /Carré de Montgeron,Louis-Basile/:Recueil des miracles
opérés au tombeau du diacre Pâris ...Utrecht,1733,Comp.12°,
1 k.fb.

Szerzőt /1686-1754/ ld.Ba.IV.939.1.a/.A könyv,mely egyházi
körökben nagy vitákra adott alakalmat,François de Pâris
/1690-1727/ diakónus sirjánál végbement állítólagos csodá-
kat írja le.Az esemény nagy érdeklődést keltett és a St.Mé-
dard temetőt a hatóságok bezárták.Gr.L.XII.291.sz.Pâris
diakónus janzenista volt és halála után a janzenisták ter-
jesztették azt a hirt,hogy sirjánál csodák történnek.

V.ö.Montgeron:1737.

150. Rollin,Charles:Histoire ancienne Egyptiens...Paris,1733,
Estienne,12°,13 k.bk.

A janzenistákkal rokonszenvező kiváló nevelő /1661-1741/
a párizsi egyetem rektora volt.Traité des études c.munká-
ján kívül,melyet a privigyei noviciátusban Kátsor tanul-
mányozásra ajánlott a piarista tanárjeleölteknek,törté-
neti munkái is értékesek.Ld.Gr.L.XIII.1317.1.

V.ö.Rolli:1739,1740.1748,1775,1782.

151. Fénelon,François de Salignac de la Mothe:Dialogues sur
l'éloquence en général...Paris,1733,Estienne,8°,1 k.bk.

A Télémaque szerzőjének kisebb munkái közül való.

V.ö.Fénelon:1760,1762,1773.

1734.

152. /Alber,Erasmus/: L'alcoran des cordeliers...Amsterdam,1734,
Comp.12°,2 k.perg.

Szerző /megh.1553/ német teológus,Luther tanítványa.Több
katolikus ellenes mű szerzője,ld.Ba.I.93.1.b/.-Br./I.56.1./
szerint a fordítás Conrad Badius tollából származik.Német
nyelven 1542-ben,franciául 1556-ban jelent meg először
Genfben.A munkát Picart metszetei díszítik.

153. Benjamin de Tudèle:Voyages en Europe,en Asie et en Afrique...
tr.de l'hébreu p.J.B.Baratier...Amsterdam,1734,Comp.8°,1 k.
bk.

A zsidó rabbi szerző /megh. 1173/ állítólag a világ összes zsinagógáját felkutatva utazásai során. Munkáját, melyben utazásai közben szerzett élményeiről számol be, héberül írta. Könyve telve van tévedésekkel és elferdítésekkel. Ld. Gr. L. II. 544.

154. Beausobre, Isaac de: Histoire critique de Manichée et du manichéisme... Amsterdam, 1734-39, Bernard, 4°, 2 k. vk.

Szerző /1659-1738/ protestáns teológus, a reformáció kiváló harcosa. Hollandiába emigrált és Berlinben halt meg. Ld. Gr. L. II. 417.1. A második kötetet a szerző jegyzetei alapján Formey állította össze. Br. /I. 272.1./ szerint igen értékes és nehezen beszerezhető munka.

155. Dubos, Jean-Baptiste: Histoire de l'établissement de la monarchie française dans les Gaules... Amsterdam, 1734, Changuion, 4°, 3 k. fb.

A híres történésznek /1670-1742/ legfontosabb munkája. Egyes állításait Montesquieu cáfolta meg. Első kiadás, melynél az 1743-as kiadás keresettebb. Ld. Gr. L. VI. 1316.1.

156. Leibniz, Gottfried-Wilhelm: Essais de Théodicée... Amsterdam, 1734, Changuion, 12°, 3 k. bk.

Br. /III. 86.1./ szerint az 1747-es kiadás értékesebb.

1735.

157. Berruyer, Isaac-Joseph: Histoire du peuple de Dieu... Paris-Amsterdam, 1735-1758, Bordelet-Neaulme, 12°, 20 k. bk.

A jezsuita szerző /1681-1758/ e híres munkáját több ízben elítélték /Sorbonne, XIV. Benedek, XIII. Kelemen/. A patriarchák mint Céladonok, feleségeik pedig mint Astrée-k jelennék meg Berruyer könyvében. Első kiadás: Paris, 1728, mely Br. /I. 303.1./ szerint keresettebb. A második rész 1753-ban jelent meg Párizsban.

158. Brueys, Augustin-David de: Oeuvres de théâtre... Paris, 1735, Briasson, 8°, 1 k. perg.

A Bossuet hatására katolizált szerző /1640-1723/ több hitvitázó munkát írt. A Farce Pathelin-t ő dolgozta fel modern színpadra. "Diversités morales ou les amusemens de la raison" c. munkáját Benyák Bernát fordította magyarra. A szerzőt ld. Gr. L. II. 1332.1.

159. /Dominique de Colonia/: Bibliothèque janséniste... /Hollande/ 1735, k. n. 12°, 1 k. bk.

Szerzőt ld. Ba. I. 418.1. f. /Első kiadás: Lyon, 1731.

160. Stone, Edmond: Analyse des infiniment petits... Paris, 1735, Gandouin, 4°, 1 k. perg.

A skót matematikus szerzőt /megh. 1768/ ld. Gr. L. XIV. 1717.1. Franciára Laurent Etienne Rondet fordította, ld. Gr. L. XIII. 1368.1.

1737.

- * 161. Bonneval, Claude-Alexandre, comte de: Mémoires... Londres, /Hollande/, 1737, k.n.8°, 2 k.bk.
Bonneval gróf /1675-1747/ hires kalandor, aki Magyarországon is megfordult. A török elleni harcok során kitüntette magát Péterváradnál és Temesvár bevételénél. /1716/. Mint kegyvesztett Törökországba menekült és Achmet pasa néven a török tüzérség megszervezésében szerzett érdemeket. A munkának számos magyar vonatkozása van. Jelen emlékiratokra cáfolatul jelent meg C.J. Marche: "Critique des Mémoires de Bonneval" c. könyve 1738-ban, ld. N.B.G. VI. 637. l. Az apokrif emlékiratok legjobb kiadása W.B.L. /II. 57. l./ szerint Guyot-Desherbiers-től származik /1806/.
V.ö. Bonneval: 1738.
162. U.a.: Nouveaux Mémoires... La Haye, 1737, Van Duxen, 8°, 1 k.fb.
Ld. a megelőzőt.
163. D'Anville, Jean-Baptiste Bourguignon: Nouvel Atlas de la Chine... La Haye, 1737, Scheuzler, 2°, 1 k.bk.
A hires geográfus szerzőt /1697-1782/ ld. Gr. L. I. 464. l. D'Anville több mint 200 térképet szerkesztett s jelen-tősen előrevitte a térképészetet. Különösen az ókori föld-rajz terén jelentősek kutatásai. Br. /II. 125. l./ szerint jelen atlasz Du Halde munkájához készült.
V.ö. D'Anville: 1768.
164. /Tranquille, le père/: Justification des Discours et de l'Histoire ecclésiastique de M. Fleury... Nancy, 1737, 1738, Nicolai, 12°, 2 k.bk.
Ba. II. 1059. l. f/. szerint szerző családi neve Osmon s Hollandiában Du Sellier nevet vette fel. A névtelen munka Fleury abbé hires egyháztörténetének védelme flamand szerzetesek támadásával szemben.
165. /Carré de Montgeron, Louis-Basile/: La vérité des miracles opérés à l'intercession du diacre Pâris... Utrecht, 1737-1741, Comp. 4°, 1 k.bk.
A névtelen mű szerzőjét ld. Ba. IV. 939. l. a/.
Ld. 149. sz.

1738.

166. /Beausobre, Louis de/: Dissertetion sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'histoire romaine... Utrecht, 1738, Neaulme, 8°, 1 k.fb.
A történeti mű szerzője Ba. I. 1067. l. e/. szerint Isaac Beausobre fia, Louis de Beausobre /1690-1753/ ld. Gr. L. II. 448. l. Később megjelent a szerző nevével is.
167. /D'Argens, Jean-Baptiste de Boyer marquis/: Lettres juives ou correspondance philosophiques... La Haye, 1738, Paupie, 8°, 1 k.bk.
A merész filozófiájáról hires szerzőt /1704-1771/ ld. Ba. II. 1279. l. a/. A munkát index-re tették 1742. július 28-án.

168. Giannone, Pierre: Anecdotes ecclésiastiques...Amsterdam, 1738, Catuffe, 8°, 1.k.vk.

A szerző híres nápolyi történész/1676-1748/ld.Gr.L.VIII. 1242.E munkáját, melyért exkommunikálták, az egyház világi hatalmát támadja. Később Genfben telepedett le. A fordító a protestáns J.Vernet, aki a francia fordításban különösen a Szentszék elleni leghevesebb támadásokat emelte ki.

* 169. /Marche, C....J.../: Cristique ou Analyse des mémoires du comte de Boneval....Amsterdam, 1738, k.n. 1 k. 16°, bk.

A szerzőt ld.W.B.L.II.57.1.

* 170. Tillotson, John: Sermons sur diverses matières importantes. Tr.de l'anglois par Jean Barbeyrac, Amsterdam, 1738, Brandmüller, 8°, 2 k.bk.

Szerző /1630-1694/kiváló anglikán szónok. Az első francia fordítás 1706-1709-ben jelent meg./Lanson:8044./

1739.

171. Arnauld, Antoine: De la fréquente communion...Lyon, 1739, Flaig-nard, 8°, 1.k.bk.

Ld.83.sz.

* 172. /Brenner, l'abbé/: Histoire des révolutions de Hongrie, où l'on donne une idée juste de son légitime gouvernement... La Haye, 1739, Neaulme, 12°, 6 k.bk.

A magyarvonatkozású mű kiadója Prosper Marchand/1675-1756/. A szerzőt ld.Ba.II.765.1.e/. Saussure szerint maga Rákóczi írta. Kont i.m.42.1.szerint Brenner abbé 1721-ben öngyilkosságot követett el a Bastille-ban, ahova politikai okok miatt került.

A munka megvan a Somogyi könyvtárban is.

* 173. Saint-Evremond, Charles de: Mélange curieux...Amsterdam, 1739, Arkstel-Merkus, 8°, 2 k.bk.

A XVII.századi gáláns író /1610-1703/ ld.Gr.L.XIV.65.1.

174. /Huber, Marie/: Lettres sur la religion...Londres, 1739, k.n. 8°, 4 k.füz.

A névtelenül megjelent egyházellenes mű szerzőjét /1694-1753/ld.Ba.II.1297.1.c/. Szerző protestáns filozófusnő, aki a levelekben szembe száll az örök büntetések dogmájával, minthogy az szerinte ellenkezik Isten jóságával. A munkát, melyet 1738-ban adtak ki először, index-re tették 1742.jul. 28-án.

V.ö.Huber;1756.

175. Veyssièrre de La Croze, Mathurin: Histoire du christianisme d'Ethiopie et d'Arménie...La Haye, 1739, Le Vier, 8°, 1 k.vk.

Az orientalista egyháztörténészt /1661-1739/. ld.Gr.L.XV.973.1.

176. Rollin, Charles: Histoire romaine depuis la fondation de Rome jusqu'à la bataille d'Actium... Paris, 1739-1749, Estienne, 12°, 16 k. fperg.

A hires történeti munkát Rollin tanítványa Crévier /1693-1765/ fejezte be. V.ö. Crévier: 1765.
Ld. 150. sz.

1740.

177. Rollin, Charles: De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres... Paris, 1740, Estienne, 8°, 4 k. bk.

A kiváló nevelő e munkája két kiadásban is megvan.
Ld. megelőzőt.

178. U. a. Histoire ancienne des Egyptiens... Paris, 1740, Estienne, 4°, 6 k. bk.

V.ö. 1733.

- * 179. Pomay, François: Le grand dictionnaire royal... Cologne-Francfort, 1740, Noethen, 4°, 1 k. bk.

V.ö. 1767.

1741.

180. Bayle, Pierre: Dictionnaire historique et critique... Basle, 1741, Brandmuller, 4°, 4 k. fb.

Br. /I. 269. l. / szerint Bayle hires szótárának legértékesebb kiadása: 1720. Ez részletes Bayle életrajzot közöl Desmaizeaux-tól.

181. Pontas, Jean: Dictionnaire des cas de conscience... Paris, 1741, Comp. 2°, 3 k. bk.

A kiváló kazuista szerzőnek /1638-1728/ ez a legfontosabb műve. Első kiadás: Paris, 1715. Ld. Gr. L. XII. 1409. l.

1742.

182. Daniel, Gabriel: Histoire de France... Amsterdam-La Haye-Utrecht, 1742, Changuion, Gosse, Neaulme, 12°, 16 k. bk.

A jezsuita szerző /1649-1728/ XIV. Lajos udvari történetírója. Munkáját Votaire és Mably élesen bíralták, mert az ő történetírása elsősorban katonai események feljegyzése. Első kiadás: Paris, 1713. Ld. Gr. L. VI. 74. l. - Br. /II. 9. l. / szerint szerző történeti munkáit általában pontatlansággal vádolták, azonban ennek ellenére érdeklődéssel olvasták a maga korában.

1743.

183. /Collot, Philippe/: L'esprit de Saint-François de Sales... Paris, 1743, Estienne, 8°, 1 k. bk.

A névtelen mű szerzőjét ld. Ba. II. 187. l. a / . Első kiadás: 1727, Paris.

184. /Middleton, Conyers/: Histoire de Cicéron... Paris, 1743, Didot, 12°, 4 k. bk.

Az angol teológust /1683-1750/ ld. Br. III. 388. l. A francia fordítás Prévost abbé tollából származik.
V.ö. Middleton: 1744.

1744.

185. Middleton, Conyers: Lettres écrites de Rome... Amsterdam, 1744, Maynard, 12°, 1 k. bk.

Az egyházellenes munkában az angol szerző kimutatja, hogy a katolikus vallás ritusaiban, hagyományaiban és szokásaiban közvetlenül a pogány vallásokból származik. Első kiadás: Amsterdam, 1729. Ld. Gr. L. XI. 234. 1.

1745.

186. Mgrabin, Jacques: Histoire de Cicéron... Paris, 1745, Lottin, 4°, 3 k. bk.

Szerzőnek /1687-1762/ Ciceróról írt tanulmányai hiresek. Első kiadás. Ld. Gr. L. XI. 538. 1.

1746.

187. La Bletterie, Jean-Philippe René de: Vie de l'empereur Julie... Paris, 1746, Desaint-Saillant, 12°, 1 k. bk.

Szerző /1698-1772/ oratóriánus szerzetes, aki rokonszenvezett a janzenistákkal. Ld. Gr. L. II. 824. 1.

188. Histoire générale des voyages... Paris, 1746-1789, Didot, 4°, 2o k. bk.

Ba. 81o. 1. f/. szerint a kompiláció szerzői Menier de Querlon, Rousselot de Surgy, Prévost abbé stb.

- * 189. Roux, François: Nouveau dictionnaire françois-allemand et allemand-françois... Halle, 1746, k. n. 1 k. bk.

1747.

190. D'Argens, Jean-Baptiste de Boyer, marquis de: La philosophie du bon-sens... La Haye, 1747, Paupie, 8°, 1 k. bk.

A felvilágosodás szkeptikus szellemében megírt munkában D'Argens az emberi ismeretek bizonytalanságáról értekezik. Ld. 167. sz.

191. Massillon, Jean-Baptiste: Sermons... Paris, 1747-1748, Estienne, 8°, 13 k. vk.

Br. /III. 316. 1. / szerint a kiváló prédikátor szentbeszédekének első autentikus kiadása, melynek példányai igen nagy keresettségnek örvendtek. V. ö. Massillon: 1770.

192. Molière, Jean-Baptiste Poquelin de: Oeuvres... 1747, Tubingue, Cotta, 8°, 6 k. bk.

Br. nem ismeri ezt a kiadást. V. ö. Molière: 1768, 1784.

193. François de Sales, Saint: Traité de l'amour de Dieu... Paris, 1747, Guérin, 12°, 4 k. bk.

A szentéletű genfi püspök /1567-1622/ műveinek első kiadása: Toulouse, 1637. Ld. Br. V. 71-72. 1.

- * 194. Quesnel, Pasquier: Le Nouveau Testament avec des réflexions morales sur chaque verset... Amsterdam, 1747, Mortier, 12°, 1 k. bk.

A hires janzenista szerzőnek első jelentősebb műve, melyet megjelenésekor nagy érdeklődéssel olvastak.
Ld. 42., 128. sz.

1748.

195. /Racine, Bonaventure/: Abrégé de l'histoire ecclésiastique, ... Utrecht, 1748-1754, Comp., 12, 14 k. bk.

A névtelenül megjelent munka szerzője Ba./I.24.1.f/. szerint az appelláns Racine abbé /1708-1745/.
V.ö. Racine: 1752.

196. Laugier, Marc-Antoine: Histoire des négociations de la paix conclue à Belgrade le 18 septembre 1739... Paris, 1748, Duchesne, 12°, 2 k. vk.

Az ex-jezsuita szerzőt /1713-1769/ ld. Gr. L. X. 249. l.

197. Rollin, Charles: De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres... Paris, 1748, Estienne, 8°, 4 k. bk.

Ld. 150., 177. sz.

198. Rousseau, Jean-Baptiste: Oeuvres... Londres, 1748, k. n. 12°, 4 k. bk.

A lírikus J. B. Rousseau-t ld. Gr. L. XIII. 1459. l.

1749.

199. /Hutcheson, Francis/: Recherches sur l'origine des idées que nous avons de la Beauté et de la Vertu... tr. de l'anglois... Amsterdam, 1749, k. n. 12°, 2 k. fv.

Az angol filozófus szerzőt /megh. 1747/ ld. Ba. IV. 29. l. c/.
A fordítás Marc-Antoine Eidous tollából származik, ld. Gr. L. VII. 281. l. A munka Párizsban jelent meg. Első kiadása: London, 1725.

- * 200. /Liszkai Miklós/: Recueil de dialogues royaux... Pozsony, 1749, Royer, 8°, 1 k. bk.

Az első magyarok számára írt rendszeres francia nyelvkönyv szerzőjét ld. Szinnyei: i. m. VII. k. 1306-7. l. A német-francia-magyar beszélgetéseket tartalmazó könyvet ismerteti Baranyai Zoltán: i. m. 151-4. l. A munka megvan a Somogyi-könyvtárban is.

201. /Montesquieu, Charles de Secondat baron de/: L'esprit des loix Amsterdam, 1749, Comp., 4°, 2 k. bk.

Br. III. 444. l. szerint az első kiadás /1748/ szintén név nélkül jelent meg.

1750.

202. Chauffepié, /Jacques-Georges de/: Nouveau dictionnaire historique et critique... Amsterdam, La Haye, 1750-1756, Châtelain, de Hondt, 2°, 4 k. bk.

A Franciaországban élő protestáns lelkészt /1702-1786/ ld. Gr. L. III. 1099. l. Szerző Bayle szótárát akarta kiegészíteni, illetve folytatni.

203. /Buet, Joseph-Nicolas/: Essai sur les moyens de rendre nos religieuses utiles... h. n. 1750, k. m. 8°, 1 k. fv.

A névtelenül megjelent munka szerzőjét /1690-1769/ld.Ba.III. 372.1.Huel apát Saint-Pierre abbé barátja volt.E munkájában követeli,hogy a Szerzeteseket állítsák be a közművelődés szolgálatába.Könyvét elítélte a Lorraine-i parlament.Ld. Gr.L.IX.429.1.

204. La Bruyère,Jean de:Les caractères ...Paris,1750,Prault,8°, 2 k.bk.
Ld.105.1.

205. Marigny,Fraçois Augier de:Histoire des Arabes sous le gouvernement des Califes...Paris,1750,Estienne,12°,4 k.fv.

A keleti történész szerzőt /megh.1762/ ld.Gr.L.X.1206.1.

1751.

206. Arckenholtz,Jean:Mémoires concernant Christine,reine de Suède...Amsterdam-Leipzig,1751,Mortier,4°,4 k.fv.

Szerző /1695-1777/ Hesse-Cassel örgrófság tanácsosa és könyvtárosa."Considérations sur les rapports de la France avec la Suède" c.munkájáért bebörtönözték.Ld.Gr.L.I.587.1.

207. Lenglet du Fresnoy/Nicolas/:Traité historique et dogmatique sur les apparitions...Avignon-Paris,1751,Leloup,12°,2 k.vk.

A Rabelais-ra emlékeztető csipős szellemű szerzőt /1675-1755/ ld.Gr.L.X.360.1.Első kiadás.

208. /Loen,J.M.de/:La véritable religion...Francfort-Leipzig,1751, Fleischer,8°,2 k.bk.

Szerzőt ld.Ba.IV.931.1.e/.Német eredetiből maga a szerző fordította franciára.

1752.

209. /Racine,Bonaventure abbé/:Abrégé de l'histoire ecclésiastique...Cologne,1752-1762,Comp.,12°,15 k.bk.

A két utolsó kötetet Troia d'Assigny apát írta.Ld.Ba.I.24.1.f/.

210. Clayton,Robert:Introduction à l'histoire des Juifs...Leyde, 1752,Luzac,4°,1 k.füz.

Az anglikán teológus szerzőt /1695-1768/ ld.Gr.L.IV.414.1. Első kiadás.

*211. Marin,/François-Louis,Claude/:L'homme aimable...1752,Leipzig,Arkstee-Merkus,16°,1 k.bk.

Szerző /1721-1809/ 1771-től a Gazette de France főszerkesztője.Első kiadás:1751,Paris.Ld.Gr.L.X.1208.1.

1753.

212. Regnard,Jean-François:Oeuvres...Amsterdam,1753,Comp.,12°, 2 k.bk.

Ld.66.sz.

1754.

213. Abrégé des mystères de la foi...Namur,1754,Legros,12°,1 k. füz.

A főbb hittételeket kérdés-felelt formájában feldolgozó munkát Ba.,Gr.ném ismeri.

214. Crébillon,Prosper:Oeuvres...nouv.ed....Paris,1754,Prault,8°, 3 k.bk.

- *215. Marivaux, Pierre de: Le théâtre de... Amsterdam, 1754, Arkstee-Merkus, 12°, 3 k. bk.
- *216. /Mesenguy, François-Philippe/: Exposition de la doctrine chrétienne... Cologne, 1754, Comp., 8°, 4 k. bk.
Az ismert janzenista, szerzőt /1677-1763/ ld. Ba. II. 387. 1. d/. E munkáját XIII. Kelemen pápa elítélte 1761-ben. Szerző az Unigenitus bulla ellen foglalt állást. Ld. Gr. L. XI. 102. 1. Első kiadás: Utrecht, 1744.
217. Prémontval, /André-Pierre Le Guay de/: Du hasard sous l'empire de la Providence... Berlin, 1754, Kluter, 8°, 1 k. bk.
Szerző /1716-1764/ a berlini akadémia tagja. Munkájában a modern fatalizmus ellen sorakoztatja fel érveit. Ld. Gr. L. XIII. 70. 1.
218. Rousseau, Jean-Jacques: Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes... h. n. 1754, k. n. 12°, 1 k. füz.
Rousseau e nagy feltűnést keltő munkájának első kiadása van meg Szegeden.
V. ö. Rousseau: 1762, 1785, 1786.
219. /Marsy, François-Marie de/: Analyse raisonnée de Bayle... Londres, 1755-1770, k. n. 8°, 8 k. bk.
A névtelen munka szerzőjét /1714-1763/ ld. Ba. I. 170. 1. e/. Az első négy kötet, mely Marsy tollából származik, Londonban jelent meg 1755-ben. A befejező négy kötet szerzője J. B. Robinet. Az utóbbi négy kötetet Hollandiában adták ki 1770-ben. A munkát a párizsi parlament elítélte.
220. Coyer, /Gabriel-François/: Dissertation sur la différence de deux anciennes religions la grecque et la romaine... Londres, 1755, k. n. 12°, 1 k. fv.
Az ex-jezsuita szerzőt /1707-1782/ ld. Gr. L. V. 430. 1. Hires munkája a "Bagatelles morales", melyben több kisebb dolgozatát egyesítette.
V. ö. a következőt.
221. /Coyer, Gabriel-François/: Dissertation pour être lues... 1755, La Haye, Duchesne, 12°, 1 k. bk.
Szerzőt ld. Ba. I. 1091. 1. d/.
222. Mallet, Paul-Henri: Introduction à l'histoire de Dannemarc... Copenhague, 1755, Philibert, 4°, 1 k. vk.
A svájci szerző /1730-1807/ 1752-től a francia irodalom tanára volt a kopenhágai egyetemen. Ld. Gr. L. X. 1021. 1. III. 247. 1. szerint értékes munka.
V. ö. Mallet: 1756.
223. Nollet, Jean-Antoine: Leçons de physique experimentale... Paris, 1755, Guérin, 8°, 3 k. bk.
A francia fizikus szerzőt /1700-1770/ ld. Gr. L. 1061. 1. Első kiadás: Paris, 1743.
224. Richardson, /Samuel/: Histoire du chevalier de Grandison... Amsterdam, 1755, k. n. 12°, 8 k. bk.

Szerző /1689-1761/ a modern angol regény megteremtője. A XVIII.sz.második felében számos regényt fordították franciára. Ismertebb fordítói: Prévost abbé, Letourneur és G.F. Monod.

V.ö. Richardson: 1756, 1768, 1785.

225. Richer, /Adrien/: Histoire moderne des Chinois... Paris, 1755-1778, Desaint-Saillant, 12°, 30 k. bk.

Richer /1720-1798/ francia történész, François Richer testvére. E munkája Rollin híres Histoire ancienne-jének folytatása. Ld. Gr. L. XIII. 1191. l. - A 12. és 18. kötet hiányzik. V.ö. Richer: 1786, 1789.

1756.

226. Guignes, Joseph de: Histoire générale des Huns... Paris, 1756-1758, Desaint-Saillant, 4°, 5 k. perg.

A magyar vonatkozású mű szerzője /1721-1800/ tudós orientalista, a Collège Royal tanára, a keleti nyelvek kiváló ismerője. Főművének ez az első kiadása. Ld. Gr. L. VIII. 1617. l. Munkájának előszavában szigorúan bírálja a magyar történetírókat s elveti a hun-magyar rokonság feltevését.

"On sera peut-être surpris que je n'aie fait aucun usage des historiens hongrois pour l'irruption des Huns sous Attila. Les Hongrois qui se regardent comme descendus des Huns, entrent dans de grands détails sur le passage, sur les incursions, sur les conquêtes de ces peuples et nous apprennent mille particularités que nous ne trouvons point ailleurs. C'est principalement cette raison qui me les a fait rejeter, le peu d'accord que j'ai trouvé entre eux et les historiens grecs ou romains, les anachronismes grossiers dans lesquels on les voit tomber, les fables qu'ils débitent me font douter de l'exactitude du reste." /Préface, XII. l. /.

227. /Huber, Marie/: Suite des Lettres sur la religion... Londres, 1756, k. n. 8°, 4 k. bk.

A munka válasz a szerző Lettres sur la religion c. művével szemben támasztott ellenvetésekre. Ld. Ba. II. 1297. l. d. /.

Ld. 174. sz.

228. Mallet, Paul-Henri: Monumens de la mythologie et de la poésie des Celtes... Copenhague, 1756, Philibert, 4°, 1 k. vk.

Br. /III. 247. l. / szerint az értékes munka három kötetben jelent meg. Csak az első kötet van meg. Ld. 222. sz.

229. Richardson, Samuel: Histoire de Sir Charles Grandison... Leipzig, 1756, Weidmann, 12°, 7 k. bk. Ld. 224.

- *230. /Vernet, Jacob/: Instruction chrétienne... 1756, Neuveville, Gosse, 8°, 5 k. bk.

Szerzőt /1698-1789/ ld. Ba. 930. l. e. /.

Második kiadás. Első kiadása 1752-ben. A szerző nevével jelent meg 1807-ben. Szerző genfi protestáns teológus. Rómában megismerkedett Montesquieu-vel, aki később megbizta az Esprit des Lois genfi kiadásával. Ld. Gr. L. XV. 918. l.

231. Lettres aux auteurs du Journal encyclopédique de Liège...
Francfort-Leipzig, 1756, k.n. 8°, 1 k.vk.

Válasz fenti folyóirat Remarques sur les Finnois c.cikkére.

1757.

232. Mably, Gabriel Bonnot de l'abbé: Des principes des négociations... La Haye, 1757, k.n. 12°, 1 k.bk.

Mably apát /1709-1785/ számos politikai és jogtörténeti munka szerzője. Ld. Gr.L.X.843.1.
V.ö. Mably: 1764.

233. /Clémencet, dom Charles/: Lettres à M. François Morénas... Liège, 1757, Gramme, 8°, 1 k.bk.

A munka Eusèbe Philaleth álnév alatt jelent meg. Szerző /1703-1778/ buzgó janzenista, ld. Gr.L.IV.422.1. Műve válasz Morénas Abrégé de l'histoire ecclésiastique de M. Fleury c.könyvére. Első kiadás: Liège, 1753. Az álnév alatt megjelent mű szerzőjét ld. Qu.III.101.1.e/. - Morénas ex-franciskánus, a Courrier d'Avignon szerkesztője. Abrégé-je 1750-ben jelent meg. Ld. Gr.L.XI.559.1.

1758.

234. Mémoires sur la vie de Mlle de Lenclos... Amsterdam, 1758, Joly, 8°, 3 k.bk.

Névtelen munka. Ba. nem ismeri. A híres kalandornő életéről számos apokrif emlékirat jelent meg.

235. Diderot, /Denis/ et D'Alembert, /Jean Le Rond/: Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers par une société de gens de lettres... Lucques, 1758-1776, Giuntini, 2°, 28 k.ebből 11 k.műmelléklet, perg. Octavien Diodati jegyzeteivel.

Második kiadás, mely Franciaországban ritka. Ld. Br.II.86.1. A Discours préliminaire des Editeurs-t ceruzával irt sűrű lapszéli jegyzetek kísérik. A VIII.k.234.1.a magyar nyelvről a következőképpen tájékoztatja az olvasót: "La langue hongroise est un dialecte de l'esclavonne, et par conséquent elle a quelque rapport avec les langues de Bohème, de Pologne et de Russie."

1759.

236. Bossuet, Jacques-Bénigne: Discours sur l'histoire universelle... Paris, 1759, David, 12°, 2 k.bk.

E híres munkát Bossuet az oratóriánus Richard Simon Histoire critique du Vieux Testament c.könyve ellen írta, mely a racionalista exegesis első jelentkezése volt. Közbelépésére az oratóriánus szerző művét elégették. Ld. Br.I.423.1. Első kiadás: Paris, 1681.
Ld. 109.sz.

237. /Caraccioli, Louis-Antoine de/: Le liyre à la mode... en Europe /Paris/, 1000700509, Duchesne, 12°, 1 k.bk.

Szerzőt /1721-1803/ ld. Ba.II.1321.1.e/. Főleg apokrif levelei révén ismert. A munka végig vörössel nyomtatva.

- *238. Clément, /l'abbé Denis-Xavier/: Avis à une personne engagée dans le monde... Paris, 1759, Guérin, 8°, 1 k. bk.
Szerzőt /1706-1771/ ld. Gr. L. IV. 425. 1.
239. /Dossie, Robert/: Les secrets et les fraudes de la chymie et de la pharmacie modernes dévoilées... La Haye, 1759, Gosse, 8°, 1 k. fv.
Az angol gyógyszerész szerzőt /megh. 1773/ ld. Ba. IV. 456. 1. e/.
240. /Goguet, Antoine-Yves et Fugère, Alexandre-Charles/: De l'origine des arts et des sciences et de leur progrès chez les anciens peuples... Paris, 1759, Desaint-Saillant, 12°, 6 k. bk.
Szerzőket ld. Ba. III. 746. 1. f/. Első kiadás: 1758, Paris.
241. Henckel, Jean-Frédéric: Pyritologie... Paris, 1759, Hérissant, 4°, 1 k. bk.
A német természettudós szerzőt /1679-1744/ ld. N. B. G. XXIII. 936. 1. Első kiadás: Paris, 1757. A fordítás d'Holbach báró tollából származik.
242. Prières pour la Sainte Messe... Vienne, 1759, Trattner, 12°, 1 k. bk.
Ba. nem ismeri.
1760.
243. Fénelon, François de Salignac de la Mothe: De l'éducation des filles... Francfort, 1760, Bassompierre, 8°, 1 k. bk.
Fénelon e munkáját de Beauvilliers hercegnő kérésére írta. Az ő nevelői elveinek mintegy megvalósítása volt a Mme de Maintenon által alapított Saint-Cyr-i leánynevelő-intézet. Első kiadás: Paris, 1687. Ld. N. B. G. XVII. 320. 1.
Ld. 151. sz.
244. /Frédéric II./: Oeuvres du philosophe de Sans-Souci... Potsdam, 1760, k. n. 8°, 1 k. bk.
Szerzőt ld. Ba. I. 290. 1.
245. Lemaître Claville de /Charles-François-Nicolas/: Traité du vrai mérite de l'homme... Amsterdam, 1761, Comp., 12°, 2 k. fb.
A francia moralista szerzőt /1670-1740/ ld. N. B. G. XXX. 572. 1. Első kiadás: Paris, 1734.
246. /Coudrette, l'abbé Christophe/: Histoire de la naissance et des progrès de la compagnie de Jésus... Rouen, 1761, k. n. 12°, 4 k. fk.
Jezsuita ellenes munka. Szerzőjét /1701-1774/ janzenista elveiért és a jezsuitákat támadó műveiért bebörtönözték. Ld. Ba. II. 808. 1. d/. A munka második része Louis-Adrien Le Paige-től származik. Első kiadás: Paris, 1760. Ld. Gr. L. V. 296. 1.
247. Hénault, /Charles-Jean-François/: Nouvel abrégé chronologique de l'histoire de France... Paris, 1761, Desaint-Saillant, 8°, 1 k. fb.
Szerző, aki "le président Hénault" néven ismeretes a francia irodalomban, az Akadémia tagja volt. /1685-1770/. E munkájának olyan nagy sikere volt, hogy még életében nyolc kiadása jelent meg. Első kiadás: Paris, 1744. Br. jelen kiadást nem említi. Szerzőre vonatkozóan ld. Gr. L. IX. 179. 1.
- *248. Le Sage, Alain-René: Gil Blas... Venise, 1761, k. n. 8°, 2 k. bk.

A hires regény 1715-1735 között jelent meg.Br.ezt a kiadást nem ismeri.

V.ö.Lesage:1792.

249. Oeuvres théâtrales de différens bons auteurs...Amsterdam, 1761, Comp.8 ,2 k.vk.

A könyv Destouches, Marivaux stb.darabjait tartalmazza.

1762.

250. Baer, Frédéric-Charles: Essai historique et critique sur les Atlantides...Paris, 1762, Lambert, 8 ,1 k.bk.

A protestáns teológus szerző /1719-1797/ a Strasbourg-i egyetem teológiai karán volt tanár.Munkájában az Atlantisz lakói és a zsidók közötti rokonságot igyekszik kimutatni.Gr.L.II.43.1.

- *251. Belle-Isle, duc de /Charles-Louis-Auguste Fouquet/: Testament politique...Paris, 1762, Libr.ass.12 ,1 k.bk.

Szerző /megh.1761/ francia marsal, az örökösödési háboruban a francia hadsereg parancsnoka volt.Ld.Gr.L.II.512.1.

- *252. Fénelon, François de Salignac de la Mothe: Les aventures de Télémaque...Lausanne, 1762, Grasset, 12 ,2 k.bk.

A hires pedagógiai irányzatú regény első kiadása 1699-ben jelent meg szerző tudta nélkül.A király, aki Fénelon munkájában saját uralkodásának szatiráját vélte felfedezni, Fénelon-t egyházmegyéjébe száműzte.A Télémaque kiadásait ld.Br.II.207.1.

Ld.151.1.

253. Frisch, Johann-Leonhard: Nouveau dictionnaire des passagers...Leipzig, 1762, Gleditschen, 8 ,1 k.bk.

A német-francia és francia-német szótár szerzője /1666-1743/ a berlini akadémia tagja, filológiai és nyelvtani munkákat írt.1691-ben Ujvidéken is járt.Ld.Gr.L.VIII.834.1.

254. Patrick, Hermann-Bernard: Clef chronologique et diplomatique...Deuxponts, 1762, Hallanzy, 4 ,1 k.füz.

Gr,L., N.B.G.szerzőt nem ismeri.

255. Rousseau, Jean-Jacques: Emile ou de l'éducation...Amsterdam, 1762, Neaulme, 8 ,2 k.bk.

A XVIII.század legjelentősebb pedagógiai munkájának első kiadása.Ld.Br.IV.135.1.

Ld.218.sz.

1763.

256. Abrégé des principes de morale et des règles de conduite...Poitiers, 1763, Faulcon, 12 ,1 k.bk.

A névtelen mű a szentgyónásra vonatkozó tudnivalókat foglalja össze kérdés-felelet formájában.Ba.nem ismeri.

257. Brianville, /Claude-Oronce Finé de/: Histoire sacrée suivant le texte de l'écriture...Tyrnau, 1763, Comp.

Az egyháztörténeti munka szerzője /megh.1675/ Saint Benoît de Quinncy apátja volt.Ld.Gr.L.II.1259.1.

258. Mensaert, /G...P.../: Le peintre amateur... Bruxelles, 1763, De Bart, 12°, 2 k.bk.

Gr.L., N.B.G.nem ismeri.

259. /Rondet, Laurent-Etienne/: Justification sommaire de l'histoire ecclésiastique de l'abbé Racine... /Paris/, 1763, Comp. /Rondet/, 12°, 1 k.bk.

A hires janzenista kiadót és író /1717-1785/ ld.Ba.II. 1060.1.c/. Fleury, Pascal, Calmet és Racine apát művei nála jelentek meg. E névtelen munkája 1760-ban jelent meg. Racine hires egyháztörténetét veszi védelmébe Denesle /megh.1767/ levelével szemben. Ld.Gr.L.XIII.1368.1. illetve VI.428.1.

260. Batteux, /l'abbé Charles/: Principes de la littérature... Paris, 1764, Desaint-Saillant, 12°, 5 k.fb.

Batteux.abbé /1713-1780/ a Collège de France tanára volt. E művének legrégebbi kiadása: 1747. Ld.Gr.L.II.378.1.

261. /Voltaire, François-Marie Arouet/: Catéchisme de l'honnête homme ou dialogue entre un caloyer et un homme de bien... Paris, 1764, K.n..12°, 1 k.fb.

Qu.I.951.1.e/ szerint a D.J.J.R.C.D.C.D.G.jelzéssel megjelent mű szerzője Voltaire. V.ö.Ba.I.527.1.f/.

1765.

262. /Bellegarde, l'abbé Gabriel du Pac de/: Histoire abrégée de l'église métropolitaine d'Utrecht... Utrecht, 1765, Weyde, 12°, 1 k.fv.

Ba.II.629.1.f/. szerint szerző /1717-1789/ neves janzenista történetíró, aki Hollandiába emigrált és ott kiadta A.Arnauld összes műveit. Ld.Gr.L.II.510.1.

263. Crévier, /Jean-Baptiste-Louis/: Rhétorique françoise... Paris, 1765, Desaint-Saillant, 12°, 2 k.bk.

Szerző /1693-1765/ Rollin tanítványa, a Collège de Beauvais retorika tanára. Folytatta mestere Histoire romaine-jét. Rokonszenvezett a Port-Royal-lal. Első kiadás. Ld.Gr.L.V.513.1. Ld.176.sz.

264. Leibniz, Gottfried-Wilhelm: Oeuvres philosophiques... pub.p. R.E.Raspe, Amsterdam, 1765, Changuion, 4°, 1 k.perg.

A hires német filozófus munkáinak kiadásait ld.Br.III.86.1. Ld.156.sz.

265. Pascal, Blaise: Pensées... Amsterdam, 1765, Comp.12°, 1 k.bk. hiányos.

Ld.30.sz.

266. Peyssonnel, /Charles de/: Observations historiques et géographiques sur les peuples des Barbares qui ont habité les bords du Danube et du Pont Euxin... Paris, 1765, Tilliard, 4°, 1 k.bk.

A hires orientalista szerzőt /1727-1790/ ld.Gr.L.740.1. A magyar vonatkozású munkának Br.III.716.L.szerint ez az első kiadása. A magyar nyelv eredetére vonatkozólag a következőket olvasnadjuk: "La langue Sclavonne est de toutes les

langues vivantes une des plus étendues. Elle est connue à soixante nations et s'étend jusqu'au bord du Don ou Tanaïs, en exceptant la Hongrie, où l'on parle une langue qui n'a rien de commun avec la Sclavone, mais qui ne s'y est introduite que dans la seconde et troisième incursion des Turcs, des Uses et des Madgiars, venus à ce que l'on croit de la Sibérie Septentrionale et des environs de l'Obi, où l'on parle encore le hongrois d'aujourd'hui, dont les racines ont beaucoup de rapport avec le Tartare ou le Turc... /8.1./.

1766.

267. Barrow, John: Abrégé chronologique ou histoire des découvertes... trad. p. Targe... Paris, 1766, Desaint-Saillant, 12°, 12 k.bk.
Az angol kompilátor szerzőt ld. Gr.L.II.269.1. Első kiadás: 1756, Londres.

268. Müller, /Gerhard-Friedrich/: Voyages et découvertes faites par les Russes le long de la Mer Glaciale... Amsterdam, 1766, M.M.Rey, 12°, 2 k.bk.

A német utazó /1705-1783/ a szentpétervári Akadémia titkára volt. Résztvett az első szibériai tudományos expedícióban. Ld. Gr.L.XI.677.1. A fordítás Charles-Guillaume-Frédéric Dumas francia származású holland írótól származik. Ld. Gr.L.VI.1372.1.

1767.

269. Beaumont, /Jeanne-Marie Leprince de/: Magasin des jeunes dames qui entrent dans le monde... Paris, 1767, Bassompierre, 16°, 4 k.vk.

Beaumont asszony /1711-1780/ számos ifjúsági munka szerzője. Művei nagy olvasottságnak örvendtek a XVIII. században. Ld. Gr.L.X.391.1.

V.ö. Beaumont: 1777.

270. Bergier, /l'abbé Nicolas-Sylvestre/: La certitude des preuves du christianisme... Paris, 1767, Humblot, 8°, 2 k.bk.

Szerző /1718-1790/ lotharingiai származású pap, a felvilágosodás íróinak legtenetségesebb ellenfele, aki írásaiban a század racionális módszerét alakalmazza. E munkájában Burigny "Examen critique des apologistes" c. könyvét támadja. Burigny munkáját tévesen tulajdonították Fréret-nek. Voltaire "Conseils raisonnables à un théologien" c. könyvében válaszol neki. Ld. Gr.L.II.585.1. Első kiadás.

V.ö. Bergier: 1771, 1780.

271. Engel, Samuel/: Essai sur cette question: quand et comment l'Amérique a-t-elle été peuplée... Amsterdam, 1767, M.M.Rey, 12°, 5 k.vk.

A svájci geográfus és közgazdász szerzőt /1702-1784/ ld. Ba. II.224.1. Engel a Bibliából indul ki és a vizözönnel hozza kapcsolatba Amerika benépesedését.

272. /Mme Guyon, Jeanne-Marie Bouvière de La Mothe/: Lettres chrétiennes et spirituelles... Londres, 1767-1768, k.n. 12°, 5 k.fb.

A hires misztikus írónőt /1648-1717/ ld. Ba. II.1229.1.f/.

- * 273. Marmontel, Jean-François: Bélisairé... Paris, 1767, Merlin, 8, 1 k. bk.
Szerző /1723-1799/ az Akadémia titkára, e történeti regényében a vallási türelmet hirdeti. A könyvnek óriási sikere volt, a párizsi érsek egy "Mandement"-t írt ellene. Ld. Gr. L. X. 1228. l.
V. ö. Marmontel: 1792.
- * 274. Peupliers: Nouvelle et parfaite grammaire royale françoise et allemande... Leipzig, 1767, Weidemann, 8, 1 k. bk.
Gr. L. nem ismeri.
- * 275. Pomay, François: Le grand dictionnaire royal... Augsbourg, 1767, Rieges, 4, 3 k. bk.
Francia-latin-német szótár. Szerzője jezsuita szerzetes, aki a XVIII. század első felében élt.
Ld. 179. sz.
276. /Richer, François/: De l'autorités du clergé et du pouvoir du magistrat... Amsterdam, 1767, Arkstee et Merkus, 12, 2 k. bk.
Qu. III. 1057. l. szerint a névtelenül megjelent munka szerzője a Causes célèbres írójával azonos. /1718-1790/.
V. ö. Richer: 1772.
277. /Trenchard, Jean et Gordon, Thomas/: L'esprit du clergé ou le christianisme primitif... trad. de l'anglois... Londres, /Amsterdam/ M. M. Rey, 8, 2 k. bk.
Szerzőket ld. Ba. II. 181. l. a/. Katolikus ellenes mű, melyet részben átírt d'Holbach báró.
1768.
278. D'Anville, Jean-Baptiste Bourguignon: Notice de l'ancienne Gaule, tirée de monumens romains... Paris, 1768, Desaint-Sail-lant, 4, 1 k. bk.
Ld. 163. sz.
279. Debure, /Guillaume-François/: Bibliographie instructive ou traité de la connaissance des livres rares et singuliers... Paris, 1768-1769, Debure, 8, 9 k. bk.
Igen jelentős bibliográfiai munka a XVIII. században. Szerző /1731-1782/ neves bibliográfus és könyvkiadó, aki e munkájában képet ad a XVIII. századi könyvgyűjtők izléséről és érdeklődési köréről. Ld. Br. II. 33. l., Gr. L. VI. 202. l.
280. /Caraccioli, Louis-Antoine de/: Dictionnaire critique, pittoresque et sentencieux... Lyon, 1768, Duplain, 12, 3 k. bk.
Szerzőt ld. Ba. I. 958. l. d/.
Ld. 237. sz.
281. /Holbach, Paul-Henri le baron d'/: Les prêtres démasqués... Londres /Amsterdam/, 1768, k. n. /M. M. Rey/, 8, 1 k. fv.
Az egyházellenes munka szerzője a híres d'Holbach báró /1723-1789/ ld. Ba. III. 1011. l. f/. Munkái csaknem kivétel nélkül Marc-Michel Rey amszterdami nyomdájában készültek. Szerzőt Galiani apát "Le maître d'hôtel de la philosophie"-nak nevezte, mert háza a légmerészebben gondolkodó filozófusok találkozóhelye volt.
V. ö.: d'Holbach: 1769, 1755.

282. /Lemerre, Pierre/: Recueil des actes, titres et mémoires... Paris, 1768-1771, Garrignan, 4°, 14 k.fb.
Szerzőt /1644-1728/ ld.Ba.IV.97.1.f/. Szerző a Collège de France kánonjogi professzora, a kánonjog és egyháztörténet kiváló szakértője. Ld.Gr.L.X.351.1.
283. Molière, Jean-Baptiste Poquelin: Oeuvres... Paris, 1768, David, 12°, 8 k.fv.
Ld.192.sz.
284. Richardson, Samuel: Paméla ou la vertu en célibat et en mariage... Amsterdam, 1768, Comp.8°, 12 k.bk.
Ld.224.sz.
285. Traité des trois imposteurs... Yverdon, 1768, De Felice, 8°, 1 k.fperg.
Ba.IV.788.1.F/. szerint a munka nem egyéb, mint a Vroes által szerkesztett "Vie et esprit de Spinoza", melyet J.Aymon és J.Rousset néztek át.
A könyv borítólapján Somogyi kezeirásával beírva:
"Minden könyvből lehet valamit tanulni: úgy ebből is. Istentelen szerzője szomorú, de mégis tanulságos bizonyítványt állított ki, hogy lehetnek, vannak emebrek, kik ördögi gonossággal telve még az ártatlan Jézust is készek elítélni.- Boldogtalan, hazug gazember! Onmagadra mondtad ki az ítéletet! Jaj neked az eget örökkévalóságában, mert Judásnál milliószor gonoszabb vagy... Vagy talán megbántad? S.K. "
1769.
286. /Castilhon, Louis/: Le temple du bonheur... Bouillon, 1769, Soc. Typogr.8°, 3 k.fb.
Szerzőt /1720-1793/ ld.Ba.676.1.d/.
287. Felice, /Fortuné, Barthélémy de/: Leçons de droit de la nature et des gens... Yverdon, 1769, Felice, 8°, 2 k.fb.
Felice /1723-1789/ olasz jezsuita, aki protestáns vallásra tért és Yverdon-ban nyomdát alapított. E munkáját Burlamaqui után írta. Van egy hatalmas Dictionnaire universel raisonné des connoissances humaines-je 48 kötetben. Ld.Gr.L.VIII.194.1.
288. Mably, l'abbé Gabriel-Bonnot de: Le droit publique de l'Europe... Genève, 1769, Comp.12°, 3 k.fb.
Első kiadás: 1748. Ld.Gr.L.X.343.1.
Ld.232.sz.
289. /Holbach, Paul-Henri le baron d'/: L'enfer détruit ou examen raisonné du dogme de l'éternité des peines... Londres, /Amsterdam/, 1769, k.n./M.M.Rey/12°, 1 k.vk.
Az atheista munka szerzőjét ld.Ba.II.114.1.e/.
A könyv fedőlapján Somogyi kezeirásával a következő bejegyzés olvasható:
"L'enfer détruit? A pokol lerontva? Esztelen! Hiszen, ha nem létezett eddig, magad hozod azt létre hitetlenséged által már ez életben.-Avagy miért akarsz szabadulni az élettől még öngyilkosság által is, mely a hitetlen vélt mentő-eszköze. Nyomorult csaló! Te mered imposztoroknak nevezni azokat /1.Avertissement/, kik a büntetések örökkévalóságát hirdetik, /persze így az Ur Jézus is közéjük tartozik/: de hisz így imposztor mindaz, ki a lélek halhatatlanságát hiszi és

tanitja. Mert a jót és istenit megvető lélek magában hordja az ítéletet és kárhozatot örökké, csakugy, mint a jó lélek az üdvét és boldogító öntudatot. -Ki az Ur Jézust haszonleséssel gyanusítja és önzetlen szeretetét kétségbe vonja, annak bűne sem itt, sem a másvilágon meg nem bocsátatik."

290. /Holbach, Paul-Henri le baron d'/: De la cruauté religieuse... Londres, /Amsterdam/, k.n. /M.M.Rey/, 8°, 1 k.bk.
Szerzőt ld. Ba.I.826.1.e/.

291. Lomonossonow, /Michel Vassilievitch/: Histoire de la Russie... Paris, 1769, Guillyn, 8°, 1 k.bk.
Az orosz tudóst /1711-1765/ ld. Gr.L.X.653.1. A fordítás Eidous tollából származik.

292. Renaudot, /Claude/: Révolution des empires... Paris, 1769, Saillant, 12°, 2 k.bk.

A részben magyar vonatkozású történeti mű szerzőjét/megh. 1780/ld. Gr.L.XIII.948.1. Első kiadás.

Magyarországról így ír /II.k.479.1./: L'air de la Hongrie est malsain, sur-tout pour les étrangers et en général l'eau n'y est pas bonne. Le terroir y est si fertile qu'on a cru que la Hongrie pourrait fournir du bled à la plus grande partie de l'Europe."

293. Richard, /Charles-Louis abbé/: Description historique et critique de l'Italie... Paris, 1769, Desaint-Saillant, 12°, 6 k.bk.

A dominikánus szerzőt /1711-1794/ egy XVI. Lajost védelmező brochure-je miatt a forradalommal agyonlőtték. Ld. Gr.L.XIII.1182.1.

294. Elémens géographiques ou description abrégée de la surface du globe terrestre... Tyrnau, 1769, Imp. Acad. 8°, 1 k.vk.

A bécsi katonai Terézia-Akadémia tankönyve, melyet a nagyszombati jezsuita nyomda újra nyomott. Részletesen ismerteti Baranyai Z.i.m.71.1.

295. Galerie de portraits ou portraits des hommes illustres... Paris, 1769, Bassompierre, 12°, 1 k.vk.

Ba.nem ismeri. Magyar vonatkozása nincs.

• 1770.

296. Boerhaave, Hermann: Commentaires sur les aphorismes de la connaissance et de la cure des maladies... trad.p. Van-Swieten... Lyon, 1770, Perraud, 8°, 6 k.fb.

A holland orvos szerző /1668-1738/ "Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis" c.munkájának fordítása. Szerző a modern orvostudomány megalapítója. Ld. Gr.L.II.857.1. A fordító /1700-1772/ Boerhaave tanítványa, a bécsi egyetem tanára. Ld. Gr.L.XIV.1296.1.

- *297. Bonnet, /Charles/: La palingénésie philosophique... Münster, 1770, Perrenon, 8°, 2 k.fb.

Szerző /1720-1793/ genfi filozófus és természettudós. E munkájában Leibniz kontinuitás elméletét fejti ki. A társada-

lom szerinte természetes fejlődés eredménye s ilyenképpen elveti Rousseau tanait, akinek "Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes" c. munkájára a Mercure de France-ban válaszol. Ld. Gr. L. II. 979. l.

298. Bossuet, Jacques-Bénigne: Histoire des variations des églises protestantes... Paris, 1770, Cellot, 12°, 5 k. bk.

Bossuet leghíresebb protestáns ellenes munkája, melyben a protestáns tanok változásaival szembeállítja a katolikus hittételek változatlanságát. A híres hitvitázó munka 1688-ban jelent meg. Ld. Gr. L. II. 1026. l.

299. Buffon, /Georges-Louis Leclerc de/: Oeuvres complètes... Paris, 1770-1785, Impr. Royale, 8°, 52 k. bk.

Br. I. 487. szerint kevésbé értékes kiadás.

300. Castilhon, Jean-Louis: Considérations sur les causes physiques et morales de la diversité du génie des mœurs et du gouvernement des nations... Bouillon, 1770, Soc. Pyp. 8°, 3 k. bk.

Szerzőt /1720-1793/ ld. Gr. L. III. 526. l. Első kiadás: 1769. Ld. 286. sz.

301. /Choffin, David-Etienne/: Amusemens philologiques... Halle, 1770, Maison des Orphelins, 8° 1 k. füz.

Szerzőt ld. Ba. I. 160. l. d/. Első kiadás: Halle, 1749.

302. /Collins, John-Anthony/: L'esprit du judaïsme ou examen raisonné de la loi de Moïse... /Londres/, 1770, k. n. 8°, 1 k. fv.

Ba. II. 188. l. f/. szerint az angol szerző /1676-1729/ munkáját d'Holbach báró fordította franciára. A könyv M. M. Rey amszterdami nyomdájában jelent meg.

- *303. Cörver, Jean-Nepomucène: Politique chrétienne à l'usage des jeunes princes... Vienne, 1770, Schulz, 8°, 1 k. bk.

A pedagógiai munka szerzője piarista szerzetes /1715-1773/, aki testvérével Elekkel együtt a piarista rendházban tanított. E munkájával a külföld előtt is bebizonyította a magyar pedagógiai irodalom fejlettségét. Ld. Szinnyi i. m. II. 120. l., Takáts Sándor: A főváros alapította budapesti piarista kollégium története, Bpest, 1895, 168. l.

304. L'art de vérifier les dates historiques... par des religieux bénédictins de la Congr. de Saint-Maur... Paris, 1770, Desprez-Cavalier, 4°, 1 k. bk.

Szerzőket /Fr. Dantine, D. Clémencet, U. Durand, D. F. Clément etc./ ld. Ba. I. 296. l. f/. Br. I. 513. l. szerint értékes mű. Első kiadás: 1750. Legjobb kiadás: 1783-1787.

305. Kien-Long, empereur de la Chine: Eloge de la ville de Moukden et de ses environs... Paris, 1770, Tilliard, 8°, 1 k. fb.

A kínai császár költőt /1709-1799/ ld. Gr. L. IX. 1201. l. Mintegy 600,000 kötetből álló könyvtárt gyűjtött össze és tervbevette a kínai irodalom remekműveinek kiadását. A fordítás Amiot tollából származik.

306. /Lancelotti, dom Secondo/: Les impostures de l'histoire ancienne et profane... Paris, 1770, Costard, 8°, 1 k. bk.
A névtelenül megjelent munka szerzőjét /1575-1643/ ld. Ba. II. 905. l. f/. A fordító Oliva apát. Az olasz eredeti Velencében jelent meg 1636-ban. Ld. Gr. L. X. 133. l.
307. Massillon, Jean-Baptiste: Pensées sur différens sujets de morale et de piété... Paris, 1770, Hérissant, 12°, 1 k. fv.
Ld. 191. sz.
308. Montecucculi, Raimond comte de: Mémoires... avec les commentaires du comte de Turpin... Amsterdam, Leipzig, 1770, Arkstée et Merkus, 8°, 3 k. bk.
A hires osztrák hadvezér /1608-1681/ emlékiratai először olasz nyelven jelentek meg. 1704-ben. Ld. Br. III. 439. l. A fordító /1716-1795/ francia tábornok. Ld. Gr. L. XV. 598. l.
309. Restaut, Pierre: Principes généraux et raisonnés de la grammaire françoise... Amsterdam, 1770, Harrevelt, 12°, 1 k. fb.
A sokáig nagy népszerűségnek örvendő nyelvtan szerzőjét /1696-1764/ ld. Gr. L. XIII. 1057. l.
V. ö. Restaut: 1777.
310. Tronson, Louis: Examens particuliers sur divers sujets... Paris, 1770, Hérissant, 8°, 2 k. vk.
A nagy elterjedettségnek örvendő mű szerzőjét /1622-1700/ ld. Gr. L. XV. 540. l. Szerző a jámbor élet szabályait foglalja össze mind az egyháziak, mind a laikusok részére. E munka volt a XVIII. századi papnevelés alapja.
1771.
311. /Bebescourt/: Les mystères du christianisme... Londres, 1771, Galabin-Baker, 8°, 2 k. bk.
Szerzőt ld. Ba. III. 388. l. a/. Első kiadás.
- *312. Bergier, /Nicolas-Sylvestre/: Examen du matérialisme ou Réfutation du Système de la Nature... Paris, 1771, Humblot, 8°, 2 k. bk.
A felvilágosodás kiváló ellenfele e könyvét d'Holbach báró materialista szellemű idézett munkája ellen irta.
Ld. 270. sz.
- *313. /Bertolini, abbé/: Analyse raisonnée de l'Esprit des Loix... Genève, 1771, Philibert, 8°, 1 k. bk.
Szerzőt ld. Ba. I. 170. l. Első kiadás: 1754.
314. /Chevassu, Joseph/: Méditations sur les vérités chrétiennes... Lyon, 1771, Bruyset, 12°, 6 k. bk.
A névtelenül megjelent munka szerzője /1674-1752/ Saint-Claude-i egyházmegyei plébános, ld. Ba. III. 108. l. c/. Első kiadás: 1763, Lyon.
315. Diderot, /Denis/: Oeuvres de théâtre avec un Discours sur la poésie dramatique... Paris, 1771, Duchesne, 12°, 2 k. bk.
A Discours... első kiadása: Paris, 1753.
316. /La Croix, Jean-François de/: Anecdotes des républiques, auxquelles on a joint la Savoye, La Hongrie et la Bohême... Paris, 1771, Vincent, 8°, 2 k. bk.

A magyar vonatkozású munka szerzőjét ld.Ba.I.181.1.f/. Szerző a XVIII.század második felében élt,főleg neve-
lési és történeti tárgyú munkákat írt.Ld.Gr.L.X.39.1.A
II.kötet 117-147.lapjain a magyar uralkodókat s a fon-
tosabb történeti eseményeket ismerteti hazánkban Miksa
császárig bezárólag.

317. Lalande,/Joseph-Jérôme Le François de/:Traité d'astrono-
mie...Paris,Desaint,1771-1781,4^o,k.1-3.k.bk.4.k.vk.

A hires francia asztronómust /1732-1807/ ld.Gr.L.X.93.1.
Első kiadás:Paris,1764.

318. Nouvelle philosophie du bon sens...par l'abbé D'A'',Do-
cteur en théologie...Vienne,1771,Chelen,8°,1 k.vk.

Qu.nem ismeri.Szerző,aki a Préface szerint Gudenus báró
fiainak volt nevelője,e könyvét atheista,materialista és
deista filozófusok ellen írta.

1772.

319. Bachet,Claude-Gaspard de Méziriac:Commentaires sur les
epistres d'Ovidius...Rotterdam,1772,Beman,8°,2 k.bk.

A tudós francia szerzőt /1581-1638/ ld.Gr.L.XI.210.1.A
francia Akadémia alapításának második évében /1635/ tag-
jai közé fogadta a nagyhirű tudóst,akinek székfoglaló be-
szédét Vaugelas olvasta fel.

320. /Jaubert,Pierre-Dinouart,Joseph-Antoine Toussaint/:Anec-
dotes ecclésiastiques...Amsterdam-Paris,1772,Vincent,8°,
2 k.vk.

Szerzőket /1715-1780,ill.1716-1786/ ld.Ba.I.182.1.e/.

321. Pereira de Ficueiredo,Antonio:Traité du pouvoir des é-
vêques...h.n.1772,k.n.8°,1 k.vk.

A hires portugál oratóriánust /1725-1797/ ld.N.B.G.XXXIX.
572-3.1.Első kiadás.

- *322. Pompadour,/Jeanne-Antoinette Poisson/la marquise de:
Lettres et réponses depuis 1753 jusqu'à 1762...Londres,
Owen,8°,1 k.fv.

A hires kegyencnőnek /1721-1764/ tulajdonított apokrif
levelek.

323. /Proust,le Père/:Regrets d'une âme touchée...Presbourg,
1772,Patzko,16°,1 k.vk.

A névtelen munka szerzőjét ld.Ba.IV.196.c/.Első kiadás:1678.
Beauvais.

324. Richer,François:Causes célèbres et intéressantes...Amster-
dam,1772-1788,M.M.Rey,12°,22 k.bk.

Ld.276.sz.

1773.

325. /Cibot,Pierre-Martial le père/:Lettre de Pékin sur le génie
de la langue chinoise et de la nature de leur écriture
symbolique...Bruxelles,1773,De Boubers,4°,1 k.fb.

A jezsuita misszionárius szerzőt /1727-1781/ ld.Ba.II.1189.
1.b/.A Kinára vonatkozó ismeretek jórésze neki és Amyot-

nak köszön ető a XVIII. században. Fenti levelét Jean Needham Turbervill apát adta közzé s később újra megjelent A myot nevével a "Mémoires sur les Chinois" első kötetében. Ld. Gr.L.IV.275.1.

326. Fénelon, François Salignac de la Mothe: Démonstration de l'existence de Dieu... Amsterdam, 1773, Cröker, 8°, 2 k.vk. Ld.151.sz.
327. La Fontaine, Jean de: Contes et nouvelles en vers... La Haye, 1773, Gosse, 12°, 2 k.bk.
V.ö.La Fontaine:1779.
328. Marin, /Michel-Ange/: La parfaite religieuse.... Avignon, 1773, Giroud, 12° 1 k.bk.
Szerző/1697-1767/minorita szerzetes, aszkétikus író. Ld.Gr. L.X.1208.1.
329. Lemonnier, /Guillaume-Antoine/abbé: Fables, contes et épîtres ... Páris, 1773, Jombert, 8°, 1 k.vk.
A francia meseíró és fordítót/1721-1797/Ld.N.B.G.XXX.624. 1.Elsőkiadás,
330. /Paw, Corneille de/: Recherches philosophiques sur les Egyptiens et les Chinois... Amsterdam, 1773, Vlam-Murray, 12°, 2k.bk.
A névtelenül megjelent munka szerzőjét ld.Ba.IV.26.1.d/. Gr.L.nem ismeri.
331. /Geiger, Mátyás/: Sosipatre ou le Triomphe de l'amour filial ... tragédie en cinq actes, eepésentée par la Jeune Noblesse de la Maison des Pensionnaires a Edenbourg en Hongrie l'An 1773 chez Joseph Siess, 8°, 1 k.vk.
Jezsuita dráma, melyet a soproni jezsuita internátusban a nemes ifjak adtak elő. Ismerteti Baranyai Z.i.m.78.-79.1., továbbá Gulyás Pál: Francia iskolai drámák hazánkban. Erdélyi Múzeum 27.évf.132-5.1.
Szerző /szül.1720/ 1764 óta az intézet igazgatója, a bécsi Teréziánus példáját követve honosítja meg Sopronban a francia iskoladrámákat. Ld.Szinnyei i.m.III.1091.1.
- 1774.
332. Andrade, /Antoine le père d'/ Voyages au Thibet... Paris, 1774-1785, Haubout, 8°, 1 k.bk.
Br.I.99.1.szerint a fordítók: J.B.Billecoq és D.P.Parraud. Ld.4.sz.
- *333. /Collot, Pierre/: Conversations sur plusieurs sujets de morale ... Páris, 1774, Berton, 8°, 1 k.bk.
Szerző /ld.Ba.I.759.1./ a Sorbonne doktora, munkáját a Saint Cyr-leánynevelő intézet növendékeinek ajánlotta.

*334. /Raynal, l'abbé/: Histoire philosophique et politique des établissemens... La Haye, 1774, Gosse, 8°, 1 k. bk.

Az ex-jezsuita Raynal apát /1713-1796/ hires munkájának első kiadása: 1772. Ld. Ba. II. 823. 1. f/. A filozófiai részben Diderot és D'Holbach is segítségére voltak. Szerző Hollan-diába, majd Angliába kényszerült menekülni. Később II. Frigyes illetve II. Katalin udvarában élt.
V.ö. 1783.

*335. Epîres et Evangiles des Dimanches et Fêtes de l'année... Paris, 1774, Rondet, 8°, 1 k. bk.

1775.

336. Bailly, /Jean-Sylvain/: Histoire de l'astronomie ancienne... Paris, 1775, Debure, 4°, 1 k. bk.

A hires asztronómus szerzőt /1736-1793/ ld. Gr. L. II. 62. 1. V.ö. Bailly: 1777.

337. Bolingbroke, /Harry Saint-John/: L'examen important... Londres, 1775, k. n. 8°, 1 k. fb.

Az angol államférfi és közíró szerzőt /1678-1751/ ld. Gr. L. II. 898. 1. Munkáiban kérlelhetetlen elelnfele minden dogmatizmusnak. A francia felvilágosodás írói Voltaire-rel élükön sokat tanultak tőle.

*338. /Holbach, Paul-Henri le baron d'/: Système de la nature... Londres, 1775, k. n. 8°, 1 k. bk.

A Mirabaud álnéven megjelent hires munkának első kiadása: Amsterdam, 1770. D'Holbach bárónak e munkája is M. M. Rey amsterdami nyomdájában készült.
Ld. 281. sz.

*339. /Formey, Jean-Louis-Samuel/: Abrégé de toutes les sciences... Vienne, 1775, Trattner, 8°, 1 k. fb.

A pedagógiai vonatkozású mű szerzőjét /1711-1797/ ld. Ba. I. 38. 1. f/. Első kiadás: Berli, 1767. Szerző francia emigráns családból származott és Berlinben élt. Ld. Gr. L. VIII. 610. 1.

340. /Hérouville, l'abbé d'/: L'esprit consolateur... Paris, 1775, Berton, 12°, 1 k. bk.

A hitbizalmi munka szerzőjét ld. Ba. II. 181. 1. e/.

341. /Lanjuinais, Joseph/: L'esprit du pape Clément XIV.... Moudons, 1775, Klotmann, 8°, 1 k. fv.

A névtelen munka a katolikus egyházban történő állítólagos visszaélések és tévedések szatirája. Szerző /megh. 1808/ eredetileg bencés volt, majd protestáns vallásra tért és számos katolikus ellenes munkát írt. Ld. Ba. II. 181. 1. a/.

342. Lewis, William: Connoissance pratique des médicamens ... Paris, 1775, Desaint, 8°, 3 k. bk.

A kiváló angol orvos /megh. 1781/ több gyógyszerertani munka szerzője. Ld. Gr. L. X. 452. 1.

343. Rollin, Charles: Histoire ancienne... Paris, 1775, k. n. 8°, 9 k. bk. Ld. 150. sz.

344. /Saint-Martin, Louis-Claude de/: Des erreurs et de la vérité... Edimbourg, 1775, k. n. 8°, 1 k. vk.

Szerzőt/1743-1803/, aki a misztikus Pasqualis barátja volt, ld. Ba. II. 171. l. f/. Könyvében kora materialista felfogását igyekszik cáfolni. Ld. Gr. L. XIV. 77. l. V. ö. 391. sz.

1776.

345. /Garaccioli, Louis-Antoine de/: Lettres intéressantes du pape Clément XIV.... Nîmes, 1776, Buchet, 8°, 2 k. vk.

Az ex-oratóriánus szerző apokrif levelei, melyek között eredetiek is vannak. Ld. N. B. G. VIII. 653. l. Ld. 237. sz.

346. D'Herbelot, Barthélémy: Bibliothèque orientale ou Dictionnaire universel... Maestricht, 1776, Dufour-Roux, 4°, 2 k. fb.

Az értékes kompiláció szerzője /1625-1695/ tudós orientalista. Első kiadása a szerző halála után jelent meg 1697-ben, ld. Gr. L. IX. 206. l. A Supplément Visdelou-tól származik. /Br. II. 70. l.

347. Millot, /Claude-François-Xavier/: Elémens d'histoire générale... Leyde, 1776, k. n. 8°, 2 k. bk.

A jezsuita történeeszt /1726-1785/ ld, Gr. L. XI. 268. l. Értékes kiadás: ld. Br. III. 395. l.

1777.

348. Bailly, /Jean-Sylvain/: Lettres sur l'origine des sciences... Paris, 1777, Debure, 8°, 1 k. bk.

Szerző e leveleket Voltaire-hez intézte. Ld. 336. sz.

349. Beaumont, /Jeanne-Marie Leprince de/: Education complete/sic/ ou abrégé de l'histoire universelle... La Haye, 1777, Bassompierre, 12°, 3 k. fv.

Ld. 269. sz.

- *350. Chompré, Pierre: Dictionnaire abrégé de la fable... Paris, 1777, Desaint-Nyon, 16°, 1 k. bk.

Szerző /1698-1760/ főleg nevelési tárgyú munkákat írt. Első kiadás: 1727, ld. Gr. L. IV. 184. l.

351. /dom François, Jean/: Bibliothèque générale des écrivains de l'ordre de Saint Benoît... Bouillon, Soc. Typogr., 1777-1778, 4°, 4 k. vk.

Szerző /1722-1791/ bencés szerzetes, a Metz-i Saint-Arnould apátság priora. Ld. Ba. I. 417. l. a/.

352. Helvétius, /Jean-Claude-Adrien/: Oeuvres complètes... /Londres/, 1777, k. n. 8°, 4 k. füz.

A forradalom szellemi előkészítésében nagy szerepet játszó szerző /1715-1771/ adta meg a szenzualizmus és materializmus etnikai fogalmazását. A "Tout devient légitime et même vertueux pour le salut public"/II. Discours, 6. fej./elv, melyet ő fogalmazott meg, már előre erkölcsi igazolást adott a forradalom minden szörnyűségének. A szerző műveinek legjobb kiadása Br. II. 537. l. szerint: Paris, 1795. D'Holbach műveéhez hasonlóan Helvétius munkái is többnyire M. M. Rey amszterdami nyomdájában jelentek meg. V. ö. Helvétius: 1778, 1784.

- *353. Restaut, Pierre: Abrégé des principes de la grammaire française... Vienne, 1777, Trättner, 8°, 1 k. füz.

Első kiadás: 1732. A rendkívül népszerű munka számos kiadást ért el. Utolsó kiadása: 1824. Ld. Gr. L. XIII. 1057. 1.
Ld. 309. sz.

1778.

354. Fortis, Alberto: Voyage en Dalmatie... trad. de l'italien... Berne, 1778, Soc. Typogr. 8°, 1 k. fb.

Az olasz egyházi szerző /1741-1803/ munkája, mely olaszul Velencében jelent meg 1774-ben, élénk vitára adott okot adtainak megbízhatóságát illetőleg. Ld. Gr. L. VIII. 625. 1. A fordítás Br. /II. 313. 1./ szerint meglehetősen gyenge.

355. Helvétius, Jean-Claude-Adrien/: De l'homme et le bonheur... Londres, 1778, k. n. 12°, 3 k. vk.

A könyvet minden fórum elítélte. A jezsuiták éppen úgy támadták, mint a janzenisták vagy a protestánsok.
Ld. 352. sz.

356. Sacy, /Claude-Louis-Michel de/: Histoire générale de Hongrie, depuis la première invasion des Huns jusqu'à nos jours... Paris, 1778, Demonville, 8, 2 k. bk.

A magyar vonatkozásu mű szerzőjét /1746-1790/ ld. Gr. L. XIV. 35. 1. A munkát ismerteti Kont i. m. 49. 1. Szerző jelentéktelen és ma már elfelejtett munkákat írt. A Discours préliminaire-ben a két nép kölcsönös megismerésének szükségességét hangsúlyoztatja. "Placés aux deux extrémités de l'Europe, les Hongrois et les François sembloient ne devoir jamais se rapprocher. Cependant le souffle de la guerre, en les entraînant loin de leur patrie, leur apprit il y a plus de trente ans, comment il étoit nécessaire de se connoître pour se combattre. Les hommes que la distance effraie, lorsqu'il s'agit de se communiquer leurs biens, leurs lumières, ne savent que trop la franchir, lorsqu'il s'agit de s'entr'égorgner." Sombgyi Károly a következő megjegyzést írta a könyv fedőlapjára: "Mily nyomorúság a magyar történetet idegenek által megírva látni!"

357. L'Ezour-Vedam ou ancien commentaire du Vedam... trad. p. un Brame... Yverdon, 1778, De Felice, 12°, 2 k. bk.

Ba. /II. 406. 1. d-e/. szerint a munkát Roberto de Nobili olasz misszionárius írta. Jelen kiadást Guillaume de Sainte-Croix nézte át és adta ki.

- *358. /Warnery, Charles-Emmanuel de/: Commentaires sur les commentaires du comte de Turpin sur Montecuculli/sic/... Saint-Marino, 1778, Roturier, 12°, 3 k. bk.

A névtelen munka szerzőjét ld. Qu. III. 995. 1. f/. továbbá Ba. I. 648. 1. d/.
Ld. 308. sz.

1779.

359. Campe, /Joachim-Heinrich/: Le nouveau Robinson... trad. de l'allemand, Hambourg, 1779, Bohn, 8°, 1 k. vk.

A német moralista és lexicográfus szerzőt /1746-1818/ ld. Gr. L. III. 229. 1. Robinson-járól számos fordítás készült.

*360. La Fontaine, Jean de: Fables choisies... avec un commentaire p. Coste... Carlruhe, 1779, Schmieder, 8°, 2 k. füz.
Ld. 327.sz.

361. /Gacon de Louancy/: Lettres de deux curés des Cévennes... Londres, /Hollande/, 1779, k.n. 8°, 1 k. fb.

Szerzőt ld. Ba. II. 1248.c/. A könyv a protestánsokkal kötött házasság érvényességét fejti ki. Gr. L., N. B. G. nem ismeri.

362. Vissdelou, Claude de, Galland, Antoine: Bibliothèque orientale... La Haye, 1779, Neaulme, 2°, 1 k. füz.

Vissdelou /1656-1737/ jezsuita misszionárius, aki hosszú időt töltött Keleten, ld. Gr. L. XV. 1113.1. Galland /1646-1715/ híres orientalista, az Ezeregyéjszaka francia fordítója. Ld. Gr. L. VIII. 960.1.

363. /Baillly, Jean-Sylvain/: Lettres sur l'Atlantide de Platon et sur l'ancienne histoire de l'Asie... Paris, 1779, Debure, 8°, 1 k. bk.

A könyv, melyben Baillly Voltaire ellenvetéseire válaszol, a "Lettres sur l'origine des sciences" c. munka folytatása. Ld. N. B. G. IV. 197.1.

1780.

364. Bergier, /Nicolas-Sylvestre l'abbé/: Traité historique et dogmatique de la vraie religion... Paris, 1780, Moutard, 12°, 13 k. bk.

A katolikus hitvédő mű szerzőjét ld. 270.sz.

365. Valmont de Bomare, Jacques-Christophe/: Dictionnaire raisonné universel de l'histoire naturelle... Suisse, 1780, Libr. Ass. 12°, 12 k. bk.

A természettudományok népszerűsítésében fontos szerepet játszó természettudóst /1731-1807/ ld. Gr. L. XV. 751.1.

366. Lettres édifiantes et curieuses... Paris, 1780-1781, Merigot, 12°, 26 k. bk.

Jezsuita misszionáriusok Kinából és Indiából írt levelei. Első kiadás: 1707-1776. Jelen kiadás, melyet Querbeuf rendezett sajtó alá, Charles Le Gobien, J. B. Du Halde és Louis Patouillet leveleit tartalmazza.

367. Tissot, /Simon-André/: Oeuvres... Lausanne, 1780, Grasset, 8°, 13 k. bk.

A híres svájci orvost /1728-1797/ ld. Gr. L. XV. 235.1.

1781.

368. /l'abbé Pey/: De l'autorité des deux puissances... Strasbourg, 1781, Lemarié, 8°, 3 k. bk.

A névtelen munka szerzőjét ld. Ba. I. 322.1.b/. A könyv felelőt Burigny: "Traité de l'autorité du pape" c. munkájára, melyet 1722. júl. 22-én index-re tettek.

1782.

369. Choiseul, /Marie-Gabriel-Auguste, comte de/: Voyage pittoresque

de la Grèce...Paris,1782,k.n.2°,2 k.fb.

A francia diplomata és régész szerzőt/1752-1817/Ld.Gr.L. IV.173.1. munkáját az 1776.évben Görögországban végzett kutatásai nyomán írta.A következő két kötet 1809-és 1820 - ban jelent meg.Mint követ Konstantinápolyban jelentős kutatásokat végzett Trója környékén.

370. Coudrai,Chevalier du Tronson:Le comte et la comtesse du Nord...anecdote russe ...Páris,1782,Bélin,8°,1k.fb.

Szerző/1738-1778/ La Fayette oldalán résztvett az északamerikai szabadságharcban.Ld.Gr.L.XV.540.1.

371. Encyclopédie méthodique...p.une Société de gens de lettres de savans et d'artistes...Páris,1782-1792,Panckoucke,4°, 52 k.91 drb.melyből 87 vk.,3 fv. és 1 fb.

A kiadó Panckoucke,a teljes sorozat mely 1781-1832 között jelent meg 166 kötetből áll.

372. Lettres de notre saint père le pape et sa majesté l'empereur ...suivies des remontrances du cardinal archevêque de Strigonie,primat de Hongrie...en latin et en françois, Rome,1782,k.n.8°,1 k.fperg.dp.

VI.Pius pápa és II.József levelei Batthyány József hercegprimás intelmeivel.Ld.Szinyei:i.m.I.k.697.1.és Kont:i.m. 50.1.A mű a janzenizmussal rokonszenvező jozefinizmusnak az Unigenitus kérdésében elfoglalt álláspontját ismerteti s egyben Batthyány József esztergomi érsek tiltakozását II. József vallási rendelkezései ellen.

373. /Roger de Piles/:Abrégé de la vie des peintres...Dresde,1782, Walthner,8°,1 k.vk.

Szerzőt /1635-1709/ ld.Ba.I.35.1.f/.Első kiadás:1699,Paris.

374. Rollin,Charles:Histoire romaine...Paris,1782,Estienne,12°, 16 k.bk.

Ld.150.sz.

375. Rousseau,Jean-Jacques:Les confessions...suivies des rêveries du promeneur solitaire...Genève,1782,k.n.8°,2 k.füz.

A könyvben Somogyi Károly következő beírása olvasható:"Lehet és van sok gonoszabb ember a világon;van esztelenebb is,mint R..... de a legnyomorultabb azon örültek közt,kik önéletíratukat hagyták a világnak,bizonyosan a könyv írója...."

376. Swedenborg,Emmanuel:Les merveilles du ciel et de l'enfer...Berlin,1782,Decker,8°,2 k.vk.

A hires svéd misztikus író /1688-1772/ ld.Gr.L.XIV.1293.1. A fordítás A.J.Pernety munkája,ld.Br.IV.370.1.

1783.

377. Leclerc,/Nicolas-Gabriel/:Histoire de la Russie ancienne et moderne...Paris,Versailles,1783-1785,Froullé-Blaisot,

4°, 3 k.füz.dp.

Az orvos és történész szerző /1726-1798/ 1759-től Oroszországban élt, a moszkvai Akadémia tagja volt. Ld. Gr. L. IV. 434. l.

378. /Desmarets/: Le triomphe de la nature... Amsterdam, 1783, Bélin, 12°, 1 k.fb.

A névtelenül megjelent regényes elbeszélés szerzőjét ld. Ba. IV. 833. l. d/.

"Ce roman composé et imprimé en quinze jours, a été fait pour sauver une femme qui se trouvait dans la circonstance peinte dans le roman, c'est-à-dire qui aimait un homme sans manquer à ses devoirs." /Note manuscrite du censeur royal/, u.o.

379. Pallas, /Pierre-Simon/: Voyages en Russie... Paris, 1783-1793, Maradan, 4°, 6 k.fb.

Szerző /1741-1811/ híres német természettudós, a szentpétervári Akadémia tagja. Ld. Gr. L. XII. 73. l.

380. Papánek, Jean: Problème sceptique est-il bon de se marier? ou Réflexions sur le mariage... Tyrnau, 1783, Impr. de l'Université Royale, 8°, 1 k.bk.

A magyar piarista tanárt /1743-1784/ ld. Szinnyei: i. m. X. 382. l. A munkát ismerteti Baranyai Z.: i. m. 82. l.

381. Raynal, Guillaume-Thomas: Histoire philosophique et politique des établissemens... Neuchâtel-Genève, 1783-1784, Libr. ass. 8°, 10 k.bk.

Ld. 334. sz.

382. Roucher, /Jean-Antoine/: Les mois... poèmes en XII chants... Paris, 1783, Durant, 8°, 2 k.fb.

Szerzőt /1745-1794/ Chénier-vel és Trenck báróval egy napon végezték ki 1794-ben. Ld. Gr. L. XIII. 1426. l.

1784.

383. André. /Jean-Valentin/: Histoire générale et particulière de Bohême... Vienne et Strasbourg, 1784, Gay, 8°, 2 k.fv.

Szerzőt /1586-1654/ ld. Gr. L. 335. l.

- *384. Helvétius, /Claude-Adrien/: De l'esprit... Londres, /Amsterdam/, 1784, k.n. /M. M. Rey/, 8°, 2 k.bk.

Ld. 352. sz.

385. /Doray de Longrais, Jean-Paul/: Faustin ou le siècle philosophique... Amsterdam, 1784, k.n. 8°, 1 k.vk.

A regényes elbeszélés szerzőjét /1736-1800/ megnevezi Ba. II. 438. l. c/. A szerző német és holland fordításokat is készített. Ld. Gr. L. VI. 1109. l.

- *386. Molière, Jean-Baptiste Poquelin: Oeuvres... Londres, 1784, k.n. 12°, 2 k.bk.

A mű a következő darabokat tartalmazza: Le Misanthrope, Le médecin malgré lui, Le Sicilien, Tartuffe, Critique de l'Ecole des femmes, L'impromptu de Versailles, Le mariage forcé, Don Juan és L'amour médecin.

Ld. 192. sz.

398. Précis et observations sur les religieuses...Paris,1785,
Guillot,12°,1 k.füz.

A névtelen mű szerzőjét Ba.nem ismeri.

1786.

399. Cubières, Michel de Palmézeaux, chevalier de: Opuscles poé-
tiques...Orléans,1786,Villeneuve,32°,3 k.fv.

A gáláns verdek íróját /1752-1820/ ld.Gr.L.V.619.1.Csak a
harmadik kötet van meg.

400. Fontenay, /Jean-Baptiste Blain de/: Galerie du palais royal...
Paris,1786,2^o,4 k.fb.

A francia festőt /1654-1715/ ld.N.B.G.XVIII.123.1.

401. Genlis, Stéphanie Félicité Ducrest de Saint Aubin, comtesse de:
Les veillées du château ou cours^{de} morale à l'usage des en-
fans...Paris,1786,Lambert,12°,3 k.bk.

A számos nevelési tárgyú munkát írt szerzőt / 1746-1830/ ld.
Gr.L.IX.1162.1.

V.ö.Genlis:1795,1800.

402. /La Roche, J.P.L.de, marquis de Luchet/: Mémoires pour servir
à l'histoire du comte de Cagliostro...Paris,1786,8^o,1 k.füz.

A névtelen röpirat szerzőjét ld.Ba.III.181.1.f/.A megtévesztő
cim alatt a hírhedt nyakláncperről van szó.Az első lapon
Somogyi kezeirásával beírva: " Mi igaz e röpiratban, mellyet
a közvéleménynek irányadásául az udvar tétetett közzé?Cagli-
ostro csak lapul,felvilágosítva semmi;megfejtve semmi.Spar-
ner Illustr.Conv.Lexicon szerint az egész "erdichtet".Le-
het,de ki érdekében?Csak Mar.Ant.-nek érdekében s ez még su-
lyosabbá teszi ellene a vádat s így Lamothénak volt igaza".

403. Mirabeau, /Gabriel-Honoré Riquetti, comte de/: Lettre sur MM.de
Cagliostro et Lavater...Berlin,1786,Lagarde,8°,1 k.vk.

Szerzőt /1715-1789/ ld.Gr.L.XI.312.1.

404. Montbart, Mme de: Lettres Taitiennes...Bruxelles,1786,Le Fracq,
12°,2 k.fv.

Gr.L.,N.B.G.nem ismeri.

405. Richer, Adrien: Les vies des hommes illustres...Paris,1786,
Frault,12°,2 k.fv.

Ld.225.sz.

406. Rohan, Louis-René-Edouard, prince de: Mémoire...Paris,1786,Lot-
tin,4°,1 k.fv.

Rohan biboros /1734-1803/ a hires nyakláncper egyik fősze-
replője.A per valamennyi tagja adott ki mémoire-t.Ld.Gr.L.
XIII.1297.1.

407. Rousseau, Jean-Jacques: Mémoires de Mme de Warens et de Claude
Anet pour servir de suite aux Confessions...Paris,1786,Le
Roy,8°,1 k.bk.

Ld.218.sz.

- 110-
426. LaFude, Jean-Henri Masers de: Mémoires... Paris, 1790, k.n.
12°, 2 k.fv.

A királyi önkény e legszerencsétlenebb áldozata /1725-1805/
35 évet töltött börtönben egy ifjúkori meggondolatlansága
miatt. Gr.L.X.246.1.szerint letartóztatásának oka az volt,
hogy Mme de Pompadour-nak egy maga szerkesztette robbanó
játékdobozt küldött, abból a célból, hogy a híres kegyenc-
nő figyelmét magárávonja. A nép a despotizmus áldozatának
tekintette e szerencsétlent, akinek alakja körül egész legen-
da alakult ki. Szenvedéseinek története rendkívüli mérték-
ben aláásta a királyi tekintélyt.

427. Lesseps, /Jean-Baptiste-Barthélémy, baron de/: Journal histo-
rique de voyage... Paris, 1790, Impr. Royale, 8°, 2 k.fb.

Szerző /1766-1834/ híres utazó és államférfi, Ferdinand Les-
seps nagyapja. Ld. Gr.L.X.409.1.-Br.II.109.1.szerint értékes
munka.

428. /Saint-Martin, Louis-Claude/: L'homme de désir... p.l'auteur
des Erreurs et de la Vérité... Lyon, 1790, Grabit, 8°, 1 k.füz.
Ld.344.sz.

1791.

429. Boulanger, /Nicolas-Antoine/: Oeuvres... Suisse, 1791, Impr.phi-
losophique, 12°, 10 k.vk.

Szerző /1722-1759/ több cikket írt az Encyclopédie-ben. Ld.
Gr.L.II.1089.1.

430. Martens, /Georg Friedrich von/: Recueil des principaux traités...
Gottingue, 1791-1800, Dietrich, 8°, 7 k.füz.

A német jogász és diplomata szerző /1756-1821/ e munkáját
Fr.Saalfeld-del együtt írta. Ld. Gr.L.X.1270.1.Első kiadás.
Ld.Br.III.299.1.

431. Montours, Godefroy de: Constitution civile du clergé... Paris,
1791, Bossange, 8°, 1 k.füz.

Gr.L., N.B.G.nem ismeri.

432. Paine, Thomas: Droits de l'homme... Paris, 1791, Buisson, 8°, 1 k.
vk.

A könyv válasz Burke említett rópiratára. Szerző /1737-1809/
a francia forradalom védelmére kelt Burke rágalamival szem-
ben. Forradalmi szellemű munkái miatt Angliából száműzték és
in effigie elégették. /1792/. Francia állampolgárságot nyert
s a konvent tagjaként működött. Ld. Gr.L.XII.454.1.
Ld.425.sz.

433. Bernardin de Saint-Pierre, Jacques-Henri: La chaumière indienne...
Paris, Didot, 8°, 1 k.fb.

Az újabb irodalom legsikerültebb idilljének, a Paul et Vir-
ginie szerzőjének /1737-1814/ e regényével vonult be a fran-
cia irodalomba az exotikum. Ld. Gr.L.I.600.1.
Ld. Bernardin de Saint-Pierre: 1792.

434. Vie de Joseph Balsamo, connu sous le nom de comte de Cagli-
ostro... Paris, 1791, Roux, 8°, 1 k.vk.

A névtelenül megjelent munka a Cagliostro ellen 1790-ben

Rómában lefolytatott vizsgálat alapján készült. A híres olasz kalandort /1743-1795/ ld. Gr. L. III. 67. l.
Ba. nem ismeri.

435. Traité de paix entre sa Majesté Impériale Royale et la Sublime Porte Ottomane... Vienne, 1791, Kurzbeck, 4°, 1 k. fv.
A kötet a szisztovói békeszerződés szövegét tartalmazza.

1792.

436. Gessner, Salomon: Oeuvres... Lyon, 1792, Le Roy, 12°, 3 k. bk.
A pásztorkölteményeiről ismert svájci költőt /1730-1788/ ld. Gr. L. VIII. 1233. l. A fordítók Br. II. 393. l. szerint: Huber, Meister, és Bruté de Loirelle apát.

437. /C... de L...: P. A. François Choderlos de La Clos/: Les liaisons dangereuses... Genève, 1792, k. n. 12°, 4 k. füz.

A legmerészebb alkóv-regény írója /1741-1803/ francia tábornok, Stendhal és Flaubert őse. Ld. Ba. II. 1037. l. e/. Első kiadás: Paris et Amsterdam, 1782. A levélformában írt regényt sokszor kiadták. Ld. Gr. L. X. 33. l.

438. /Le Franc, François l'abbé/: Le voile levé pour les curieux ou le secret de la révolution de France... Paris, 1792, Craprt, 8°, 1 k. füz.

A mártírhálált halt szerzőt /1720-1792/ ld. Ba. IV. 1048. l. c/. Könyvében a szabaddkőművesek szerepét tisztázza a francia forradalomban. Első kiadása: Paris, 1791.

439. Le Sage, Alain-René: Le diable boiteux... Bruxelles, 1792, Le Francq, 8°, 4 k. fv.
Ld. 248. sz.

- *440. Marmontel, /Jean-François/: Les Incas ou la destruction de l'empire de Pérou... Leipsic, 1792, Broemer, 8°, 2 k. bk.

Első kiadás: 1777. Szerző új műfajt teremtett az eposz és a regény elemeinek egyesítésével.
Ld. 237. sz.

441. Bernardin de Saint-Pierre, Jacques-Henri: Etudes de la nature... Paris, 1792, Didot, 8°, 1 k. fb.

Jelen munka IV. kötetében jelent meg a Paul et Virginie /1787/. Második kiadás. Első kiadás: Paris, 1784-1787.
Ld. 433. sz.

442. Le livre des enfans ou idées générales et définitions des choses dont les enfans doivent être instruits... Augsbourg, 1792, k. n. 8°, 1 k. vk.

A könyv kérdés-felelet formájában tartalmazza gyermekek számára a legszükségesebb elemi ismereteket.

1793.

443. /Dumouriez, Charles-François/: A la Convention nationale... Deutschland, /Hamburg/, k. n. /Hoffmann/, 8°, 1 k. vk.

Ba. I. 783. l. f/. szerint szerző Valmy és Jémappes hőse, akit a konvent 1793-ban megfosztott állásától, s aki ezért az ellen-

séghez pártolt.

444. U.a. :Réponse à l'armée de Sambre et Meuse...Deutschland, 1793,k.n.8°,1 k-vk.

Az előbbivel egybekötve.

445. Testament de Louis XVI,roi de France,mort sur l'échafaud...Deutschland,1793,k.n.8°,1.k.vk.

XVI.Lajos 1792.december 25-én kelt végrendelete.Ld.Ba.IV. 68o.1.f/.Az előbbiekkal egybekötve.,

446. /Saint-Roman le comte de/:Louis XVI.Tragédie en vers et en cinq actes.../Francfort et Bruxelles/,1793,Benoît le Francq, 8°,1 k.füz.

A névtelen mű szerzőjét megnevezi Ba.II.1346.le/.

447. /Wandelaincourt,Antoine-Hubert/:Instruction pastorale de l'évêque de Langres sur le schisme de France...1793,h.n., k.n.8°,1 k.fv.

Ba.nem ismeri.A könyv a Herzan-könyvtárban is megvan.Szerzője Wandelaincourt lehet,aki 1791-93 között Langres alkotmányos püspöke volt.Ld.Nagy Rezsóné Géfin Mária:A szombathe-lyi Herzan-könyvtár francia könyvei és kéziratái,Győr,1934, 81.1.

448. Calendrier pour l'an IIe de la république française...Paris, 1793-1794,k.n.12°,1 k.fv.

Forradalmi naptár az 1793-94-es évekre.

1795.

449. Genlis,Stéphanie-Félicité Ducrest de Saint Aubin,comtessede: Théâtre à l'usage des jeunes personnes...Berlin,1795,Wever, 8°,2 k.vk.

Első kiadás:1779.

Ld.4o1.sz.

- 45o. Gros catéchisme du diocèse de Chartres...Vienne,1795,Grund, 8°,1 k.vk.

1797.

451. Barruel,Augustin de l'abbé:Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme...Londres,1797-1798,Le Boussonnier,8°,4 k.vk.

A nagysikerű munka szerzője /1741-182o/ francia jezsuita, aki a jezsuiták kiűzése után külföldön élt.A Journal ecclésiastique szerkesztője.E munkájában azt a tételt igyekszik bizonyítani,hogy a forradalom okozói az illuminátusok,filozófusok és szabadkőművesek voltak.Ld.Gr.L.II.269.1.

452. Mémoires historiques et géographiques sur les pays situés entre la Mer Noire et la Mer Caspienne...Paris,1797,Jansen, 4°,1 k.vk.

Ba.III.226.1.c/.szerint Edwards,Sainte Croix,de Baert,Barbier de Bocage és Billecocq szerkesztésében megjelent munka első kiadása:1796.
Ld.1798.

453. Corvisart,Jean-Nicolas baron de:Aphorismes sur la connaissance et la cure de

et la curation des fièvres...Paris,1797,Régent-Bernard,
8°,1 k.vk.

A szerző francia orvos /1755-1821/.A fordító Maximilien S
Stoll /1742-1788/ osztrák orvos,a bécsi egyetem tanára,akit
1772-ben Magyarországra küldtek,ahol ragályos betegség
pusztított.

454. Le tombeau de Jacques de Molai ou histoire secrète et
abrégée des initiés des templiers...Paris,1'an V de
l'ère française,/1797/,Desenne,12°,1 k.vk.

Jacques de Molai /megh.1314/ a templomosok utolsó nagy-
mestere volt,V.Kelemen és Szép Fülöp kortársa,akit a Cité-
ben elégettek.Ld.Gr.L.XI.395.1.

1798.

455. Cléry,/Jean-Baptiste-Antoine-Hanet/:Journal de ce qui s'est
passé à la tour du Temple,pendant la captivité de Louis
XVI. roi de France...Londres,1798,Baylis,8°,1 k.füz.

Cléry /1759-1809/ XVI.Lajos inasa volt.Az ő neve alatt
jelent meg e hires munka,mely Ba.szerint Schomberg gróf-
nő tollából származik.Qu.I.755.1.f/.szerint Mariala írta.
Első kiadás.Ld.Gr.L.IV.441.1.

456. Delile,Jean-Claude Ouvrier:L'arithmétique méthodique,appli-
quée au commerce,à la banque et à la finance...Paris,1798,
Libr.ass.8°,1 k.bk.

457. /Edwards,John/:Voyages historiques et géographiques dans
les pays situés entre la Mer Noire et la Mer Caspienne...
Paris,1'an VI/1798/,Déterville,4°,1 k.fb.

Ld.452.sz.

458. L'histoire de l'église révélée dans l'apocalypse...Augs-
bourg,1798,k.n.8°,1 k.fb.

Ba.nem ismeri.

1799.

459. Boileau,Nicolas Despréaux:Oeuvres...Paris,1799,Delalain,
12°,2 k.fv.

Br.I.398.1.szerint értéktelen kiadás.

460. Josse:Elémens de la grammaire espagnole...Londres,1799,
Baylis,8°,1 k.fb.

Szerzőt Gr.L.nem ismeri.

461. J^x xxx De^x M^{xxx} /Joseph de Maimieux/:Pasigraphie et pasi-
lalie...Paris,1799,4°,2 k.füz.

Szerzőt /1753-1820/ ld.Qu.II.377.1.f/.Első kiadás:Paris,
1797.1.

462. Conrard ou le croisé,anecdote du XIIe siècle,trad.de l'alle-
mand par le citoyen Muller,Paris,1799,Gide,12°,1 k.fv.

463. Sacy, Sylvestre-Antoine-Isaac, baron de: Principes de grammaire générale... Paris, 1799, Lottin, 12°, 1 k.fv.

A gyermekek számára írt nyelvtan szerzőjét /1758-1838/ ld. Gr.L. XIV.35.1.

*464. Say, Jean-Baptiste: Olbie ou essais sur les moyens de réformer les mœurs d'une nation, Paris, 1799, Deterville, 8°, 1 k. füz.

A híres közgazdász szerző /1767-1832/ e munkáját az Akadémia "Quels sont les moyens de fonder la morale chez un peuple?" c.pályázatára írta. Komoly gondolatok váltakoznak a műben a kor szentimentalizmusából fakadó utópiákkal. Ld. Gr.L. XIV.305.1.

1800.

465. Delille, Jacques l'abbé: L'homme des champs... Strasbourg, 1800, Levrault, 8°, 1 k.vk.

Szerző /1738-1813/ mint "a költészet Watteau"-ja ismeretes a francia irodalomban. Lefordította Vergilius Georgica-ját és Milton Elveszett Paradicsomát. Ld. Gr.L. VI.357.1.

466. Genlis, Stéphanie-Félicité Ducrest de Saint Aubin, comtesse de: Les mères rivales ou la calomnie... Berlin, 1800, La Garde, 8°, 3 k.vk.

Ld.401.sz.

467. Papon, /Jean-Pierre/: De la peste ou époques mémorables de ce fléau et les moyens de s'en préserver... Paris, 1800, Lavillette, 8°, 2 k.bk.

Szerzőt /1734-1803/ ld. Gr.L. XII.160.1.

468. Turner, Samuel: Ambassade au Thibet... trad. de l'anglais, Paris, 1800, Buisson, 8°, 1 k.bk.

A híres angol utazót /1759-1802/ ld. Gr.L. XV.596.1. A fordítás L.A. Duperron de Castera /1705-1752/ tollából származik. Ld. Gr.L. VI.1405.1.

469. Vincent, William: Voyage de Néarque des bouches de l'Inde jusqu'à l'Euphrate... Paris, l'an VIII/1800/, Maradan, 4°, 1 k.bk.

Az angol régészt /1739-1815/ ld. Gr.L. XV.1077.1.

470. Examen du quatrième article de la déclaration du clergé de France, assemblée en 1688, h.n., 1800, k.n.8°, 1 k.fv.

Ba.nem ismeri. Előszó szerint első kiadás: 1768.

Évszám nélküli művek:

471. /Diderot, Denis/: Pensées philosophiques... Londres, 12°, k.n.
1 k.vk.
Ba.III.826.1.b-e. Első kiadás: Paris, 1746. A munkát, melyet szerző négy nap alatt írt, a Parlement de Paris 1746. júl. 7-én elítélte.
472. Montesquieu, Charles-Louis Secondat baron de: L'esprit des loix... h.n., é.n., k.n., 12°, 1 k. hiányos, vk.
Ld. 201. sz.
473. Voltaire, François-Marie Arouet de: Histoire de Charles XII, roi de Suède... Leipzig, é.n. Renger, 8°, 1 k.vk.
474. Renversement de la morale chrétienne par les désordres du monachisme... Hollande, é.n., Marchand, 4°, 1 k.vk.
Ba. nem ismeri. Gr. VI. 89. 1. szerint valószínűleg svájci nyomdában nyomtattak. Katolikus ellenes munka, érdekes metszetekkel, melyek a katolikus papokat gúnyolják.
- Folyóiratok és ujságok.
475. Amsterdam... francia nyelvű ujság 1749. jun. 10-ről.
476. Bibliothèque universelle des Dames... Voyages, Paris, 1786, k.n., 18°, 1 k.fb.
Ba. I. 421. 1. b/. szerint a teljes sorozat 154 kötetből áll. A Voyages c. részt J. A. Roucher szerkesztette.
- *477. Gazette de Hambourg,,, Hambourg, 1800, 4°, 1 k.vk.
478. Journal général de l'Europe... Liège et Herve, 1785-1786, k.n. 8°, 10 k. fb.
Ba. II. 1031. 1. d/ szerint a kiadók: Lebrun Tondou, Smits stb.
- *479. Journal littéraire... La Haye, 1713-1722 és 1729-1736, Johnson et van Duren, 12°, 4 k.vk.
Az irodalmi folyóirat 1713-1737 között jelent meg. Szerkesztői: Prosper Marchand, Sallengre Gravesande, Joncourt stb.
Ld. Ba. III. 1036. 1. c/. Ugyanazon cím alatt Castillon père et fils és Toussaint kiadásában 1772-1775, Berlin, egy másik folyóirat is megvan.
- *480. Journal des Sçavans... Amsterdam, 1760, M. M. Rey, 12°, 2 k.bk.
Ba. II. 1022. 1. szerint e folyóiratot a sieur de Hédouville álnév alá rejtőzött Denis de Sallo szerkesztette.
481. Nouvelles extraordinaires de divers endroits... Leyde, 1791, 1792, k.n. 4°, 2 k.fv.
482. /Steele, Richard/: Le Spectateur ou le Socrate moderne... trad. de l'anglais... Amsterdam, 1722-1733, Wetstein, 12°, 6 k.bk.
Ba. IV. 560. 1. b. az 1754-55-ös párizsi kiadást említi. A fordító ismeretlen. Az angol Steele /1671-1729/ író, kritikus és drámaíró. Közreműködtek: Addison, Hughes, Groves, Pope, Byron stb. Első kiadás: 1711-1712. Ld. Gr. L. XIV. 1075. 1.

Forrásművek:

- Barabás Margit, Les livres français de la bibliothèque des piaristes à Szeged. Szeged, 1936. /Szakdolgozat/.
- Baranyai Zoltán, A francia nyelv és műveltség Magyarországon, XVIII. század. Budapest, 1920.
- Baróti Dezső, A szegedi piaristák könyvtára. Könyvtári Szemle, II. évf.
- Bácskainé P. Zsuzsa, Un adepte hongrois des lettres françaises: le père pieux Bernard Benyák. Szeged, 1939. Etudes Françaises.
- Berend Klára, Les oeuvres littéraires en français de Charles Somogyi. Szeged, 1934. /Szakdolgozat/.
- Brunet, Charles, Manuel du libraire et de l'amateur des livres. Berlin, 1922.
- Eckhardt, Sándor, A francia forradalom eszméi Magyarországon, Budapest, 1924.
- Graesse, Trésor de livres rares et précieux. Paris, 1859-69.
- Grand Larousse Universel, Paris,
- Hoëfer, Nouvelle Biographie Générale, Paris, 1862-1870.
- Hóman-Szekfü: Magyar történet. II. bőv. telj. kiadás, V. k. Budapest.
- Jezerniczky Margit, Les impressions françaises de Hongrie. Szeged, 1933. Etudes Françaises.
- Kont Ignace, Bibliographie française de La Hongrie. Paris, 1913.
- Lanson, Manuel Bibliographique de la littérature française. Paris, 1911.
- Lugosi Döme: A piaristák szegedi drámajátékainak szinlapja. Szeged, 1930.
- Móra Ferenc, Somogyi Károly emlékezete. Szeged, 1923.
- Nagy Rezsóné Géfin Mária, A szombathelyi Herzan-könyvtár francia könyvei és kéziratai. Győr, 1934.
- Oravec Vera, Les impressions françaises de Vienne. Szeged, 1930. Etudes Françaises.
- Pallós Kornél, XVIII. századvégi szerzetesiróink és a felvilágosodás, Budapest.
- Pap János, A piaristák Szegeden, Szeged, 1886.
- Quérard, Les supercheries littéraires dévoilées. Paris, 1869.
- Rusztli-Reizner János, A Somogyi-könyvtár. Budapest, 1886.
- A Somogyi-könyvtár alapítására vonatkozó iratok. Somogyi könyvtár, G.e. 4544. /Kézirat/.
- Szegedi Híradó, 1880. április 28-i száma.

Szegedi Napló, 1880. április 28-i száma.

- Szinnyei, Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1891.

Takáts Sándor, Benyák Bernát és a magyar oktatásügy. Budapest, 1891.

U. a. A főváros alapította piarista kollégium története, Budapest, 1895.

Vasárnapi Ujság, 188. 24. sz.

- Vasskó Ilona, A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai. Pécs, 1934.

Vásárhelyi Julia, Emlékezés a könyvtáralapító Somogyi Károly kanonokra. Szeged, 1940.

- Wurzbach, Biographisches Lexicon. Wien, 1864.

- Zolnai Béla, A janzenizmus európai útja. Budapest, 1933.

U. a. II. Rákóczi Ferenc könyvtára, Budapest, 1926.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Könyvtáralapításaink a felvilágosodás korában.....	3
A piaristák és a XVIII.századi magyar művelődés.....	4
A piaristák Szegeden.....	18
A szegedi rendház könyvtárának története.....	20
A szegedi Somogyi-könyvtár alapítója.....	23
Somogyi kanonok könyvtáralapítása.....	25
Somogyi alapítólevele és a könyvtár átadása.....	28
Somogyi az író.....	32
A francia nyomtatványok általános ismertetése.....	40
1. Hittudomány.....	42
a/ Általános hittudományi munkák.....	42
b/ Egyházi szónoklat.....	44
c/ Hitvédelem.....	44
d/ A felvilágosodás egyházellenes irodalma.....	46
e/ Janzenizmus, gallikanizmus, jozefinizmus.....	47
2. Történelem.....	48
3. Egyéb tudományos irodalom.....	53
4. Szépirodalom.....	56
5. Nyelvtanok, szótárak, enciklopédiák.....	57
6. Folyóiratok és ujságok.....	58
A francia könyvek időrendi jegyzéke.....	60
Forrásművek.....	116